
СЪВРЕМЕННА ЛИНГВИСТИКА

Главен редактор

Доц. д-р Владислав Миланов

Заместник главен редактор

Доц. д-р Дилияна Денчева

Редакционен съвет

Проф. дфн Василка Радева
Проф. дфн Борис Парашкевов
Проф. дфн Татяна Славова
Проф. дфн Мариана Георгиева
Проф. дфн Петя Янева
Проф. дфн Живка Колева - Златева
Проф. д-р Радка Влахова
Проф. д-р Йовка Тишева
Проф. д-р Валентина Бонджолова
Проф. д-р Ангел Петров
Проф. д-р Надка Николова

Доц. д-р Красимира Чакърова
Доц. д-р Анелия Петкова
Доц. д-р Милен Томов
Доц. д-р Екатерина Търпоманова
Доц. д-р Мая Александрова
Доц. д-р Гергана Падарева
Доц. д-р Биляна Михайлова
Доц. д-р Борислав Георгиев
Доц. д-р Лъчезар Перчеклийски
Д-р Надежда Делева
Д-р Яна Сивилова
Д-р Биляна Тодорова
Д-р Биляна Борисова

Международен редакционен съвет

Проф. д-р Хилмар Валтер (Германия)
Проф. д-р Александър Наумов (Италия)
Проф. д-р Хана Гладкова (Чехия)
Проф. д-р Юлия Мазуркевич (Полша)
Проф. д-р Христина Марку (Гърция)
Проф. д-р Илиана Кръпова (Италия)

Доц. д-р Светлана Георгиева (Украйна)
Доц. д-р Павел Крейчи (Чехия)
Доц. д-р Елена Крейчова (Чехия)
Д-р Ванда Минчева (Полша)

Студенти и докторанти

Ива Гелева
Иванина Благолажова
Весела Куманичлиева
Маргарита Гергинова
Ивана Семерджиева
Гергана Петрова
Теодор Радославов

Дарена Желязкова
Зорница Танчева
Атанас Нейчев
Васил Койнарев
Цветелина Добрева
Виолина Христова
Мария-Екатерина Костадинова

Художник

Симона Петрова

СЪВРЕМЕННА ЛИНГВИСТИКА

СПИСАНИЕ НА ФАКУЛТЕТА ПО СЛАВЯНСКИ ФИЛОЛОГИИ

Брой 1
2019 година

София • 2019
Университетско издателство „Св. Климент Охридски“

СЪДЪРЖАНИЕ

Уводни думи / 15

ЛИНГВИСТИЧЕН ФОРУМ

Илия Точев

Специфики при употребата на фразеологизми в писмената журналистическа реч / 19

Здравко Минчев

Проблемът за квазиимперсоналните конструкции / 34

Катерина Войнова

Манипулация и аргументация в онлайн медиите / 44

Десислава Димитрова

Към въпроса за маркирания член на категорията вид на глагола в новогръцкия език / 49

Станислава Теофилова

Словоред на обстоятелственото пояснение за количество и степен в простото съобщително изказване (върху материал от разговорната реч) / 57

Зара Кънчева

Прилагане и адаптиране на съществуваща типология на асоциативната метафора към българския език / 65

Любица Станчева

Кодификация, стратификация и произход на полската и българската ботаническа лексика (в съпоставителен план) / 77

Васил Гешев Статистически различия в появата на определени

типове срички в българския и полския език / 90

Bartłomiej Rusek

Analiza porównawcza tłumaczeń wybranych nazw własnych w powieści Alana Alexandra Milne'a Winnie-the-Pooh w przekładzie na język polski (autorstwa Ireny Tuwim) oraz słoweński (autorstwa Majdy Stanovnik) / 102

Гергана Попова Семиотични аспекти на мотото и логото на

българското председателство на Съвета на Европейския съюз / 111

Вержиния Христова Езикът на филмите и на филмовите

преводи / 120

Венцеслав Шолце Рекламната стратегия в няколко реклами на

търговска верига „Хенди“ / 126

Андрей Иванов Котарците и тяхната персоналност / 136

ИМЕНА В БЪЛГАРСКАТА ЛИНГВИСТИКА

Разговор с доц. д.ф.н. Мая Байрамова / 143

Разговор с проф. д.ф.н. Иван Добрев / 149

БЪЛГАРСКИТЕ ПИСАТЕЛИ ЗА БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК

Емилия Дворянова: Словото се поражда от дълбоката екзистенциална тревожност на човешкото битие / 153

БЪЛГАРИСТИКА И ЖУРНАЛИСТИКА

Бойко Василев: Метафората е ядрено оръжие: ако не знаеш как да си служиш с нея, може да поразии и теб / 161

ПРЕДСТАВЯМЕ

Маргарита Гергинова Протолингвистика и антропоцентризм, или за неезиковото съзнание. За книгата на Мариана Георгиева За екстралингвистичната природа на емотивните междуметия. Протолингвистика и комуникация. УИ „Свети Климент Охридски“, С. 2010г. ISBN 978-954-07-3174-2 / 167

Елица Звездова, Магдалена Димитрова. Георги Риков. Избрани статии по индоевропейско езикознание и етимология. УИ „Свети Климент Охридски“, 2018 г. / 169

Мария Пилева За новата Христоматия и първите критики на българската литература. / 171

ХРОНИКА

Гергана Куртева

Русисти от Пловдивския университет на езикова практика в Москва / 175

Венера Димитрова

Международна конференция „Българистични езиковедски четения“ / 178

Камелия Христова

Климентови четения за млади изследователи / 181

Студенти от Софийския университет наградиха български журналисти за висока езикова култура / 184

ЗА АВТОРИТЕ / 189

СОДЕРЖАНИЕ

Вступительные слова / 15

ЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ ФОРУМ

Илия Точев

Особенности употребления фразеологизмов в письменной речи журналистов / 19

Здравко Минчев

Проблема квазиимперсональных конструкций / 34

Катерина Войнова

Манипуляция и аргументация в онлайн-массмедиа / 44

Десислава Димитрова

К вопросу о маркированном члене категории вида глагола в новогреческом языке / 49

Станислава Теофилова

Порядок размещения обстоятельств количества и степени в простом повествовательном высказывании (на материале разговорной речи) / 57

Зара Кынчева

Применение и адаптация существующей типологии ассоциативной метафоры применительно к болгарскому языку / 65

Любица Станчева

Кодификация, стратификация и происхождение польской и болгарской ботанической лексики (в сопоставлении) / 77

Васил Гешев

Статистические различия в появлении определенных типов слов в болгарском и польском языках / 90

Бартоломей Русек

Сопоставительный анализ подобранных имен в повести Алана Александра Милна «Винни-Пух» в переводе на польский (переводчик Irena Tuwim) и на словенский (переводчик Majda Stanovnik) языки / 102

Гергана Попова

Семиотические аспекты девиза и логотипа болгарского председательства в Совете ЕС / 111

Вержиния Христова

Язык фильмов и фильмовых переводов / 120

Венцеслав Шолце

Рекламная стратегия в нескольких рекламах торговой сети «Хенди» / 126

Андрей Иванов

Коты и их персональность / 136

ИМЕНА В БОЛГАРСКОЙ ЛИНГВИСТИКЕ

Доц. д.ф.н. Мая Байрамова / 143

Проф. д.ф.н. Иван Добрев / 149

БОЛГАРСКИЕ ПИСАТЕЛИ О БОЛГАРСКОМ ЯЗЫКЕ

Емилия Дворянова: Слово порождается глубокой экзистенциальной тревожностью человеческого бытия / 153

БОЛГАРИСТИКА И ЖУРНАЛИСТИКА

Бойко Василев: Метафора – ядерное оружие: если не знаешь, как пользоваться ей, то она может поразить тебя / 161

ПРЕДСТАВЛЯЕМ

Маргарита Гергинова. Протолингвистика и антропоцентризм, или о неязыковом сознании. О книге М. Георгиевой «За экстралингвистичната природа на емотивните междуметия. Протолингвистика и комуникация». УИ «Свети Климент Охридски», С., 2010 г. ISBN 978-954-07-3174-2 / 167

Елица Звездова, Магдалена Димитрова. Георги Риков. Избрани статии по индоевропейско езикознание и етимология. УИ «Свети Климент Охридски», 2018 г. / 169

Мария Пилева. О новой хрестоматии и первых критиках болгарской литературы. / 171

ХРОНИКА

Гергана Куртева Русисты Пловдивского университета на языковой практике в Москве / 175

Венера Димитрова Международная конференция «Языковедческие чтения по болгаристике» / 178

Камелия Христова Климентовские чтения для молодых исследователей / 181

Студенты Софийского университета наградили болгарских журналистов за высокую культуру речи / 184

ОБ АВТОРАХ / 189

CONTENTS

Preliminary words / 15

LINGUISTICS FORUM

Iliya Tochev

Particularities of Use of Idioms in Written Journalist Speech / 19

Zdravko Minchev

The Problem of Quasi-Personal Constructions / 34

Katerina Voinova

Manipulation and Argumentation in Online Media / 44

Desislava Dimitrova

On the Question of the Marked Article in the Category Verb Aspect in Modern Greek Language / 49

Stanislava Teofilova

Word Order of Adverbial Clauses of Quantity and Degree In A Simple Declarative Statement (based on colloquial speech materials) / 57

Zara Kancheva

Application and Adaptation of Existing Typology of Associative Metaphor to Bulgarian Language / 65

Lyubitsa Stancheva

Codification, Stratification and Origin of Polish and Bulgarian Botanical Vocabulary (in comparative aspect) / 77

Vasil Geshev

Statistical Differences in Emergence of Certain Types of Syllables in Bulgarian and Polish Language / 90

Bartłomiej Rusek

A Comparative Analysis on Translation of Chosen Names in the Novel of Allen Alexander Milne “Winnie-the-Pooh” in Polish (by Ireny Tuwim) and Slovenian Language (by Majdy Stanovnik) / 102

Gergana Popova

Semiotic Aspects of the Slogan and Logo of Bulgarian Presidency of the Council of the European Union / 111

Verzhinia Hristova

The Language of Movies and Movie Translations / 120

Ventsislav Sholtse

Advertising Strategy in a Couple of “Commercials of the Chain Store “Handy” / 126

Andrey Ivanov

The Tom Cats in Their Personality / 136

PROMINENT NAMES IN BULGARIAN LINGUISTICS

Assoc. Prof., Dr. Habil. Maya Bairamova / 143

Prof., Dr. Habil. Ivan Dobrev / 149

BULGARIAN STUDIES AND JOURNALISM

Emiliya Dvoryanova: Words are born by the deep existential anxiety of human being / 153

BULGARIAN STUDIES AND JOURNALISM

Boyko Vassilev: Metaphor is like nuclear weapon: if you don't know how to use it, it can destroy you / 161

WE PRESENT

Margarita Gerginova. Protolinguistics and Anthropocentrism, or on Non-Linguistic Consciousness. About the book of M. Georgieva On the Extra-linguistic Nature of Emotive Interjections. Protolinguistics and Communication. University Press "Saint Kliment Ohridski", S. 2010. ISBN 978-954-07-3174-2 / 167

Elitsa Zvezdova, Magdalena Dimitrova. Georgi Rikov. Selected Papers on Indo-European Linguistics and Etymology. University Press "Saint Kliment Ohridski", 2018 / 160

Maria Pileva. On the new Reader and first critics of Bulgarian literature. Critical reader on history of Bulgarian Literature from Liberation to World War I (1878-1914). University Press "Saint Kliment Ohridski", 2019, / 171

CHRONICLE

Gergana Kourteva

Russian Studies Students from Plovdiv University on Language Training in Moscow / 175

Venera Dimitrova

International Conference "Bulgarian Linguistic Symposium" / 178

Kameliya Hristova

Kliment Symposium for Young Scholars / 181

Students from Sofia University distinguish Bulgarian Journalist for Good Language Skills / 184

ABOUT THE AUTHORS / / 189

СЪДЪРЖАНИЕ

目次

Уводни думи / 15

序言

ЛИНГВИСТИЧЕН ФОРУМ

言語学フォーラム

Илия Точев

Специфики при употребата на фразеологизми в писмената журналистическа реч / 19

Точев Илия ジャーナリストの書いた文書における慣用句の使用の特徴

Здравко Минчев

Проблемът за квазиимперсоналните конструкции / 34

Минчев Здравко 准非人称構文の問題

Катерина Войнова

Манипулация и аргументация в онлайн медиите / 44

Войнова Катерина オンラインメディアにて操作と立論

Десислава Димитрова

Към въпроса за маркирания член на категорията вид на глагола в новогръцкия език / 49

Димитрова Десислава 現代ギリシャ語における範ちゅう動詞の相のマーク付きメンバ

Станислава Теофилова

Словоред на обстоятелственото пояснение за количество и степен в простото съобщително изказване (върху материал от разговорната реч) / 57

Теофилова Станислава 宣言単文における量や程度を表す副詞節の語順（口語演説に基づいて）

Зара Кънчева

Прилагане и адаптиране на съществуваща типология на асоциативната метафора към българския език / 65

Кънчева Зара 連想比喩の既存類型論のブルガリア語に対して応用と適応

Любица Станчева

Кодификация, стратификация и произход на полската и българската ботаническа лексика (в съпоставителен план) / 77

Станчева Любица ポランド語とブルガリア語の植物学用語集の語源、層化、成文化（比較分析）

Васил Гешев

Статистически различия в появата на определени типове срички в българския и полския език / 90

ゲシェヴ・ワシル ブルガリア語とポランド語の或る種類 の音節の現出にて統計的ばらつき

Bartłomiej Rusek

Analiza porównawcza tłumaczeń wybranych nazw własnych w powieści Alana Alexandra Milne'a Winnie-the-Pooh w przekładzie na język polski (autorstwa Ireny Tuwim) oraz słoweński (autorstwa Majdy Stanovnik) / 102

ルセク・バルトロメイ アラン・アレクサンダー・ミルンの児童小説「くまのプーさん」から
選り取った名前前の翻訳の比較分析 ポランド語訳(イレネ・ツヴィム訳)とスロベニア語訳(マ
イディ・スタノヴニク訳)にて

Гергана Попова

Семиотични аспекти на мотото и логото на българското председателство на Съвета на Европейския съюз / 111

ポポワ・ゲルガナ ブルガリア欧州連合理事会議長国モットーとロゴの記号論的側面

Вержиния Христова

Езикът на филмите и на филмовите преводи / 120

フリストワ・ヴェリジニヤ 映画と映画翻訳の言語

Венцеслав Шолце

Рекламната стратегия в няколко реклами на търговска верига „Хенди“ / 126

ショルツェ・ヴェンツスラフ 連鎖店『ヘンデイ』の幾つかのCMの広告戦略

Андрей Иванов

Котарците и тяхната персоналност / 136

Иванов・Андрей オス猫とその性格

ИМЕНА В БЪЛГАРСКАТА ЛИНГВИСТИКА

ブルガリア言語学の名人

Доц. д.ф.н. Мая Байрамова / 143

バイラモワ・マイヤ准教授

Проф. д.ф.н. Иван Добрев / 149

ドブレフ・イワン教授

БЪЛГАРСКИТЕ ПИСАТЕЛИ ЗА БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК ブルガリア語をどう考えるブルガリア人作家

Емилия Дворянова: Словото се поражда от дълбоката екзистенциална тежкост на човешкото битие / 153

ドヴォリャノフ・エミリヤ「言葉は人間存在の深い実存的不安から生まれる」

БЪЛГАРИСТИКА И ЖУРНАЛИСТИКА ジャーナリズムとブルガリア語学

Бойко Василев: Метафората е ядрено оръжие: ако не знаеш как да си служиш с нея, може да поразии и теб / 161

ワシレヴ・ボйко「比喩は核兵器: 使えないなら、あなたも打つ壊す」

ПРЕДСТАВЯМЕ 私たちが紹介する

Маргарита Гергинова

Протолингвистика и антропоцентризм, или за неезиковото съзнание. За книгата на М. Георгиева За екстралингвистичната природа на емотивните междуметия. Протолингвистика и комуникация. УИ „Свети Климент Охридски“, С. 2010 г. ISBN 978-954-07-3174-2 / 167

Гелгинова・マルガリタ 祖言語学と人間中心主義、若しくは非言語的意識について。ゲオルгиеワ・Мの論文「感動詞の言語外性質について。相言語学とコミュニケーション」について。「聖クリメント・オフロドスキ」 大学出版社、2010年、ISBN 978-954-07-3174-2

Елица Звездова, Магдалена Димитрова, Георги Риков. Избрани статии по индоевропейско езиковедие и етимология. УИ „Свети Климент Охридски“, 2018 г. / 169

Звездова・エリツァ、ディミトロワ・マグダレナ、リコフ・ゲオルギ 印欧語学と語源において選択された記事、「聖クリメント・オフロドスキ」 大学出版社、2018年

Мария Пилева

За новата Христоматия и първите критици на българската литература. Критическа христоматия по история на българската литература от Освобождението до Първата световна война 1878–1914. УИ „Св. Кл. Охридски“, 2019 г. / 171

Пилева・マリヤ 新版非評論集と最初のブルガリア文学評論家について。「解放から第一次世界大戦（1878–1914）までのブルガリア文学の批評史」。「聖クリメント・オフロドスキ」大学出版社、2019年、326ページ

ХРОНИКА

記録文

Гергана Куртева

Русисти от Пловдивския университет на езикова практика в Москва / 175
クルテワ・ゲルガナ プロヴディヴ大学のロシア語学科大学生のモスクワへの語学研修

Венера Димитрова

Международна конференция „Българистични езиковедски четения“ / 178
ディミトロワ・ヴェネラ 「ブルガリア語学研究発表会」国際学会

Камелия Христова

Климентови четения за млади изследователи / 181
Фристов・カメリヤ 「聖クリメント」若い学者向け研究発表会

Студенти от Софийския университет наградиха български журналисти за висока езикова култура / 184
ソフィア大学ブルガリア語学科の大学生は優れたブルガリア語学力を発揮したジャーナリストに授賞をした。

ЗА АВТОРИТЕ / 189

投稿者について

Уводни думи

Вече е факт първият брой на списание „Съвременна лингвистика“ за 2019 г. Горди сме, че и в този брой публикуваме научните приноси само на студенти и докторанти лингвисти. От тази книжка разширяваме рубриките и добавяме нов раздел, който условно наричаме Лингвистични есета. Отправяме официална покана и към българските учители, за да предложим място и пространство, в което техни талантиливи ученици могат да представят своите наблюдения, отнесени към лингвистичното мислене и към лингвистичното знание.

Текстовете в кн. 1 са рецензирани от анонимни рецензенти – специалисти езиковеди, преди да бъдат отпечатани в списанието. Идеята ни е с всеки следващ брой да разширяваме разнообразието на текстовете модели, да включваме чуждестранни млади изследователи, за да отговорим на някои съвременни нужди на българската лингвистика: интердисциплинарността, както и международната реализация и обмен на научна информация, свързани с българистиката по света.

В броя на списанието предлагаме интервю с проф. д.ф.н. Иван Добрев, както и с доц. д.ф.н. Мая Байрамова. Двамата езиковеди отговарят на някои актуални въпроси, както и извеждат акценти върху изключително ценни наблюдения над важни за езика ни процеси. Чест за списанието е и интервюто с Бойко Василев от Българската национална телевизия, в което изявеният български журналист споделя актуални свои размисли върху динамиката на езиковите процеси днес. Изключително важен и много интересен е разговорът с талантливата българска писателка Емилия Дворянова.

Горди сме, че списанието излиза в своя хартиен вариант. Няма нищо по-ценно за съдбата на една книга от това да остави спомен след себе си, а когато споменът пази текстовете на млади изследователи, това не е просто начало, а съдбовна обвързаност с проблемите на лингвистиката.

Доц. д-р Владислав Миланов

Доц. д-р Диляна Денчева

ЛИНГВИСТИЧЕН ФОРУМ

СПЕЦИФИКИ ПРИ УПОТРЕБАТА НА ФРАЗЕОЛОГИЗМИ В ПИСМЕНАТА ЖУРНАЛИСТИЧЕСКА РЕЧ

ИЛИЯ ТОЧЕВ

*СУ „Свети Климент Охридски“,
МП „Лингвистика – езикова система и речеви практики“*

This article – a synthetic part of a bigger study – comments some special uses of phraseological units in the written journalistic speech. The research traces the reasons for choosing of particular phrasemes with a view to their stylistic purpose. Another important point is the intentional word play with which stylistic effect is achieved.

Key words: phraseological units; written journalistic speech; stylistic effect; word play.

Фразеологизмите са особено предпочитани в писмените журналистически текстове заради своята експресивност – фразеологизмът изразява емоции, буди емоции, сам той е резултат от емоции [Ничева 1987: 61]. С оглед на тези особености обект на изследване на предлаганата разработка ще бъдат фразеологизмите, а предмет – употребите им в писмената медийна реч. Целите на тази разработка ще бъдат: 1) да се изследва, анализира и изведе основен набор от фразеологизми; 2) да се потърси ефектът от употребата на фразеологизмите. Задачите на изследването се състоят в следното: 1) да се съберат примери от медиите и корпуса; 2) да се доловят нюансите в значенията и контекстовите употреби на разглежданите фразеологизми; 3) да се представи стилистичният ефект, постигнат чрез фразеологията. Ще бъде направен опит да се дадат възможни отговори на тези въпроси с помощта на анализиране на примери, извлечени от Българския национален референтен корпус (BulTreeBank). Лингвистичният анализ е съчетан с прякото наблюдение. Примерите са събирани от различни вестници („Марица днес“, „Демокрация“, „Черно море“, „Бургас днес и утре“, „БРЯГ“). Всички те отразяват състоянието на медийния език отпреди близо двадесет години, поради което примерите от корпуса ще бъдат съпоставени с по-нови от последните години. Във всички коментирани примери е запазено оригиналното изписване и пунктуационно оформяне. Фразеологизмите, чиято употреба ще бъде разглеждана, са извлечени главно от двутомния „Фразеологичен речник на българ-

ския език“, от речника на БАН, както и от ученическия речник на Андриана Матеева и Радка Кърлова, а справки за значението на дадена фразеологична единица са правени и на съответните места в научната литература. Фразеологизмите ще бъдат разделени на три групи – фразеологизми с книжен характер, фразеологизми с разговорен характер и диалектни фразеологизми.

2. Фразеологизми с книжен характер

Като книжна се определя фразеологията, характерна за писмената реч и за писмените стилове [Вътов 1998: 319] – включително и за публицистичния [Бояджиев 1986: 256].

2.1. Авгиеви обори

Търсенето в корпуса даде следните резултати: *Липсата на яснота през годините за структурната реформа и безстопанствеността натрупаха авгиеви обори от проблеми, които тепърва трябва да се разчистват.* („Демокрация“, 1997);

Люба Кулезич, с повече личен хъс и с демитологизиращ патос, се взира във филмовите авгиеви обори. („Демокрация“, 2000).

В публикация във вестник „Сега“ от 7 ноември 2001 година фразеологизмът е част от заглавието (*Културното министерство сто дни чистило „авгиеви обори“*), а после и от първото изречение на статията (*100 дни "разчистване на авгиеви обори", няколко дарения и проекти и радостни неща за бюджет 2002 отчете културният министър...*). Същият похват е използван и в статия от вестник „Стандарт“ от 30 октомври 2001 година на същата тема. Там за заглавие е избрана реплика на министъра на културата, а именно *Заварих авгиеви обори*, като фразеологизмът е повторен по-нататък в статията: *Доволен съм от свършеното от мене в Министерството на културата, което заварих като авгиеви обори.*

По аналогичен начин е подходил авторът на статия от news.bg от 28 май 2015 година под заглавие *Авгиевите обори на ФИФА*. Към края на статията изразът е повторен: *Какво ли още трябва да се случи, за да се разчистят най-сетне тези Авгиеви обори?*

2.2. Блудният син

Изразът е употребен във вестник „Демокрация“ от 2001, като целият откъс се основава на двузначността и играта на думи: *Според в. "Стандарт" г-н Димитър Иванов бил "блуден син на българския преход". Изглежда, ав-*

торката на неговия портрет не се е сетила, че думата "блуден"би могла да се изведе както от блуждая,"така и от блудствам."

В горния пример употребата на израза е коректна и отговаря на изначалното му значение. В статия от вестник „Блиц“ от 11 януари 2013 година под заглавие „**Блуден син** с психически проблеми е виновен за кървавата баня в „Гоце Делчев“ употребата на фразеологизма не е оправдана. От текста на статията не става ясно синът да е напуснал дома си и да се е завърнал вкъщи след дълго отсъствие. Сходен сюжет представя и статията, публикувана в plovdiv24.bg (21 октомври 2004 година) под заглавие „**Блуден син**“ се завърна, за да убие баща си в пловдивско село“, но тук изразът е подбран напълно уместно с оглед на случилото се – местонахождението на извършителя действително е било неизвестно на неговите съселяни в продължение на няколко години.

2.3. Вартоломеева нощ

При търсене на израза в корпуса от данни не беше открит нито един резултат за журналистически текст, съдържащ фразеологизма „вартоломеева нощ“. Сред примерите, извлечени от интернет обаче, фразеологизмът се среща, и то употребен както в заглавието, така и в самия текст на статията. Става въпрос за статията *Не е ли време за **вартоломеева нощ** за наркобароните?*, публикувана на 9 април 2002 година във вестник „Сега“. По-нататък в статията изразът е употребен в изречението *Абсурдно е, че специалните служби и полицията не организираха поне една "**вартоломеева нощ**" за наркодилърите и наркобароните и не ги арестуваха поне 24 часа.* Употребата на фразеологизма несъмнено цели да засили изразителността и да придаде тежест на изказването чрез препратката към историческо събитие – а това несъмнено подчертава ерудицията на автора. Би могло обаче да се спори доколко фразеологизмът е уместно подбран, след като значението, с което фигурира той във „Фразеологичен речник на българския език“, а и в учебния речник, е „масово избиване на невинни хора, масово кръвопролитие“, а в статията се говори именно за наркобарони, които едва ли биха могли да бъдат окачествени като невинни. Речникът на БАН също фиксира значението „варварско избиване на невинни хора, обикновено политически противници“.

2.4. Глас (вопиющи) в пустиня

Този фразеологизъм се свързва с евангелските текстове. Изразът се среща и без определението „вопиющи“, което с архаичните си формални особености придава старинно звучене на фразеологизма. В корпуса не е регистрирана нито една употреба на разширения вариант на фразеологизма.

Потърсени бяха също така възможните варианти „глас вопиющ в пустиня“ и „глас въпиеш в пустиня“, но не бяха намерени резултати. Заявката „глас в пустиня“ за сметка на това дава 18 резултата. Оттук може да се направи изводът, че разширеният вариант има все по-рядка употреба.

...църковни проблеми, довели до разделението на вярващите в обединена Европа. Предложението за подобна среща обаче си остана "глас в пустиня" ... („Демокрация“ 1999). В случая изборът на фразеологизма е оправдан заради темата на статията, отнасяща се до църковни въпроси.

Изразът „глас в пустиня“ може да изпълнява в изречението синтактичните служби, които са типични за съществителното име, тоест може да бъде отнесен към субстантивните фраземи. Понякога обаче изразът е предхождан от съюза „като“, чрез който се въвежда сравнение. В такъв случай фразеологизмът спада към наречните фраземи и придобива характера на устойчиво сравнение (макар че някои автори изключват устойчивите сравнения от рамките на фразеологията – Радева 2017: 226). Примери от корпуса: *въпросите (...) увисват като глас в пустиня; жалбата му (...) остана като глас в пустиня; когато ехото заглъхва... като глас в пустиня*. В тези случаи структурата на сравнението е еднаква – първият компонент и в трите примера е глагол.

3. Разговорни фразеологизми

Разговорните фразеологизми са преобладаващата част от фразеологизмите в българския език. Употребата им в публицистичната реч е винаги целенасочена с оглед на определена стилистична задача [Бояджиев 1999: 219; Вътов 1998: 318].

3.1. Цвете за мирисане

Приведени са два типични примера:

*„Трябваше ни сила да видим очевидното: че Цветелин Кънчев не е **цвете за мирисане**. Ала и онемелите за случая политици – също.“* („Черно море“, 2000).

*Ученичката, която опердаши учител: Не съм **цвете за мирисане**“* – заглавие на материал в „Марица“ от 10. 06.2015.

*"Вярно, вирих си краката на чина и не бях **цвете за мирисане**", допълни побойничката.* – извадка от самата статия.

Във втория откъс фразеологизмът е част от речта на самата участничка в случилото се, но все пак употребата му може да се приеме за проява на авторски избор от страна на журналиста, доколкото той е решил да изведе точно тази реплика като заглавие.

Защото приятелите му от миналото, а и съвсем доскоро, въобще не са цвете за мирисане – откъс от статия от вестник „Дума“ от 19 март 2011.

Фразеологизмът се среща и в съкратен вариант, при който несъгласуваното определение към определяемото „цвете“ е отпаднало: *Ясно е, че Слободан Милошевич не е цвете* („Бургас днес и утре“, 1999). Цитираното изречение може да се даде като пример за случаите на съкращаване, когато се изпускат „крайните елементи на фразеологизмите, изразени обикновено чрез предлог и съществително“ [Кювлиева-Мишайкова 1986: 35]. Интересен е следният пример: *Народът го е казал – като тръгне приказка, че сестра ти не е цвете, ходи разправяй, че нямаш сестра* („Демокрация“, 2001). В този случай е налице освен съкращаване на фразеологизма, също така и преплитане на два изрза: „не е цвете (за мирисане)“ и поговорката „като тръгне приказка, че сестра ти е уличница, ходи разправяй, че нямаш сестра“. При това полученият израз може да се оцени като евфемистичен.

3.2. Гола вода

Фразеологизмът не е отнесен към диалектните въпреки наличието на диалектна особеност, понеже в литературата е определян като простонароден и фразеологизъм с наддиалектен характер [Кювлиева-Мишайкова 1986: 63]. Също толкова защитима е позицията фразеологизмът да бъде разгледан в следващия раздел, така че класификацията в случая има съвсем условен характер.

„След като в залата се разрази лют спор за здравната реформа. Войводата предизвика дамата, като нарече реформата "гола вода" („Марица днес“, 2000).

„...онова, което е проектирал столичният "Машпроект" – София, е гола вода. Негодно за производство на такъв тип кораби...“ („Черно море“, 2000).

„а раздувките за милиардите били гола вода“ („Марица днес“, 1997).

Необичайното в тези примери е, че изразът е използван по отношение на неодушевени предмети. Приведен е и пример, където той се отнася до лица:

„Отборът на народа – гола вода.“ („Марица днес“, 1999). Тук римата се явява като изразно средство и проява на оригинален изказ [Вътов 1998: 287, 291; Бояджиев 1986: 244–245].

3.3. Тури му пепел

Този фразеологизъм също съдържа диалектна черта – изместено ударение на формата за повелително наклонение. В речника на БАН е дадена бележка за разговорната му употреба, поради което фразеологизмът е включен в този раздел.

Търсенето в корпуса по заглавни думи не даде никакви резултати.

Фразеологизмът е залегнал в основата на статията „**Тури му пепел!**“, публикувана във вестник „Патриотичен десант“ на 26 август 2016, която тематизира подпалването на тютюневите складове в Пловдив. Позоваванията на израза в статията са многобройни. Първия път се споменава *любимата народна поговорка* „**Тури му пепел!**; *И на безразборното изсичане с и без знанието на когото трябва му тури пепел*; Интересен е примерът *Да му турим пепел и кой откъдето е, да живее демокрацията!* Тук са използвани само устойчиви словосъчетания. В следващите два примера за употреба на фразеологизма „тури му пепел“ той се явява в субстантивиран вид: *тургането на пепел*. Авторът е предпочел формата „тургане“ вместо „туряне“, която е сметнал за по-изразителна; *Айде, стига, тури му пепел!*; **Тури му пепел!** (два пъти в началото на абзаца със структурооформяща функция).

По по-особен начин стоят нещата със заглавието „**Тури му пепел!**“, което носи публикация от вестник „Дума“ от 19 март 2011. Статията започва с препратка към филмова песен, популярна в близкото минало: „Тури му пепел, сипи му вода“ (от филма „Специалист по всичко“). В случая позоваването е особено продуктивно с оглед на това, че статията засяга насипването на пепел в основата на част от магистрала „Тракия“. Тук обаче не толкова фразеологизмът и неговото значение са смислопораждащи, колкото буквалното значение на съставлящите го компоненти. Похватът, при който фразеологизмът възстановява буквалното си значение, е описан в литературата като средство за създаване на хумористичен ефект [Бояджиев 1986: 265]. При това едновременно възприемане на прякото и на фразеологичното значение се постига засилване на експресивността [Зидарова 2009: 276]. Експресията на фразеологизмите по принцип се корени в това, че се осъзнава същинското им значение, но същевременно съставните им елементи продължават да се свързват с буквалното си значение. Затова фразеологизмите, при които вътрешната форма е неясна, се характеризират с по-слаба експресия. Активизирането на вътрешната форма на фразеологизма е похват, който се предпочита при преследване на хумористични цели [Ничева 1987: 106–107].

Оригинално заиграване с пунктуацията се открива в заглавието „(Магистра)тури му пепел“ от Afera.bg, 30 май 2010. Тук играта на думи се основава на алюзията за думата „магистрат“.

Стремежът към избор на оригинално заглавие е очевиден в публикацията „ТУРИ МУ ПЕПЕЛ от рози“ от 1 септември 2009, в което са преплетени фразеологизмът „тури му пепел“ и съставното название на цвета „пепел от рози“. Статията разглежда въпроса за преобоядисването на два автомобила на Министерството на отбраната в съответния цвят и за ненужното отделяне на внимание на това незначително събитие. Мисълта, че това далеч не е важен проблем, е изразена особено ярко и сполучливо чрез препратката към съответния фразеологизъм.

4. Диалектни фразеологизми

Съгласно утвърдените признаци, по които диалектизмите се отличават от думите, които са приети за част от книжовния език, като диалектен се определя един фразеологизъм, когато някой от съставлящите го елементи съдържа диалектна особеност на някое от езиковите равнища – фонетично, морфологично, словообразователно, лексикално [Бояджиев 1999: 218]. Другият ключов критерий е ограничената употреба на даден фразеологизъм – когато той няма общонационален, а само регионален характер. Водещ тук е първият критерий, понеже разглежданите диалектни фразеологизми се отличават с общонационална познатост и употребимост.

4.1. И тако, и вако

Като диалектен се откроява например фразеологизмът „и тако, и вако“, който не фигурира в речника на БАН, но Недкова посочва значението му: „за човек, който угодничи едновременно на две страни“ [Недкова 2012: 18]. Фразеологизмът има диалектен характер, защото в него е употребена формата „вако“ вместо „иначе“ и „тако“ вместо „така“, тоест компонентите му съдържат диалектна особеност на лексикалното равнище. Отделно в дадения фразеологизъм експресивността е засилена чрез изразните възможности на римата. В корпуса са регистрирани три употреби на съответния фразеологизъм: *Поведението "и тако, и вако" не се разбира от САЩ и алианса.* („Марица днес“, 1999); *вторник – ни тако, ни вако* („Черно море“, 1999). В последния пример изразът вече не се свързва с поведението на конкретен човек, а по-скоро описва дадена ситуация като съвсем неопределена, „ни така, ни иначе“; *Вако и тако* – заглавие на публикация във вестник „Сега“ от 17 септември 2007 година. В случая изборът на заглавие остава неясен, защото статията има пределно обзорен и общ характер. *Премиерът Борисов и тако, и вако за цената на тока* – заглавие на статия във frognews от 28 юни 2015 година. *Тарикати го играят „И тако, и вако“ на протестите* – заглавие на публикация от „Под тепето“ от 20 февруари 2013 година. Изразът е употребен повторно в началото на статията: *Тарикати яхнаха протеста по свой си начин. Те го играят „И тако, и вако“, за да печелят внимание, нови познанства и да се правят на интересни*; В този случай може да се приеме, че фразеологизмът, свързан с глагола „играя“, придобива по-различен, авторизиран вид – „играя го и тако, и вако“. Особено трудно за декодиране се оказва заглавието „Преходът от *вако* към *тако* – елементаризирана компликация“ – заглавие на интервю с Корнелия Нинова, публикувано във вестник „Сега“ на 24 март 2017 година.

4.2. Мижи да те лажем

Започна да изнудва купувача. А купувачът не е мижи да те лажем. („Черно море“, 2000); *ако за пореден път се окаже, че конкурсите за училищни директори, които текат в момента, са мижи да те лажем* („Черно море“, 1998);

Миналата година дадох 13-а пенсия, но това са глупости – „мижжай да те лажем“ („Черно море“, 1999);

нали трябва да обясним на храбрния български народ, че „главата“ мисли - първо там икономии. Мижи да те лажем („Черно море“, 2000).

От всички четири пъти, в които изразът се среща в корпуса, само един път той е употребен във вида, в който фигурира в речника на БАН и в учебната литература [Бояджиев 1999: 218], а именно – „мижи да те лажем“. В два случая е направен опит за нормализация и изчистване на диалектната форма „лажем“, която е заменена с „лъжем“. Отстранена е диалектната фонетична особеност, отпращаща към западните български говори, но освен това е променено и глаголното число: диалектната форма „лажем“ е за първо лице единствено число, докато книжовната „лъжем“ е за първо лице множествено число. Понеже от написания текст без поставено ударение на повелителната форма „мижи“ не става ясно къде стои то при изговора, не може да се установи дали нормализацията е обхванала и тази глаголна форма. В третия случай промяната засяга тъкмо повелителната форма на глагола „мижа“ (а именно „мижи“), като му е придаден още по-ярък диалектен облик – „мижжай“. Тази форма е производна от диалектния глагол „мижам“ (от трето спрежение).

В заглавие на статия от shash.bg от 20 август 2015 изместеното ударение във формата „мижи“ е отбелязано чрез главна буква. По същия начин се маркира и диалектната особеност във формата „лажем“: „МИЖИ, да те ЛАЖЕМ от Николина Ангелкова“.

Заглавие от bradva.bg: *Мижи да те лажем! Вижте какво се случва у нас с най-наболелия проблем! Ето какво не ни казват по телевизиите!* от 8 април 2017.

Статия от вестник „Сега“ от 25 октомври 2016 носи заглавието *Мижи да те лажем*. Към края на текста изразът е използван още веднъж: *Някой съмнява ли се, че ситуацията е „мижи да те лажем“?*

Заглавие от novinite.bg: *Избирателен район в чужбина: „Мижи да те лажем“*. Към края на статията повторно се споменава същият израз: *Но реалната оценка показва, че става дума за най-обикновено, традиционно, алекоконстантиновско „мижи да те лажем“*.

Заглавие от вестник „Политика“ от 25 август 2015: *„Мижи да те лажем“*. Подзаглавието е: *„Неизвестен извършител? Да бе, да! В текста на ста-*

тията изразът е употребен повторно: *Такива аргументи са просто „Мижки да те лажем“*.

Статия от вестник „Дума“ от 18 април 2016 година също разчита на изразните възможности на този диалектен фразеологизъм, като авторката е избрала да го постави за заглавие: „**Мижки, да те лажем**“. Изразът е употребен повторно в текста на коментара: *Дали това не означава, че изходът от "разследването" е предопределен, а близо едногодишната патардия ще мине под мотото "Мижки, да те лажем!?"*

Мижки да те лажем или *отвертката като метафора* – заглавие на статията от mediapool.bg от 17 април 2013.

Мижки да те лажем, Европа – заглавие от 16 февруари 2013 от actualno.com. Изразът е повторен в статията в същия вид.

Изразът е употребен и в заглавието на статия със сатиричен характер от вестник „Сега“ от 7 септември 2006: *„Езикът на тялото: мижки да те лажем“*.

Мижки да те лажем в образованието – заглавие от „Кафенето“ (18 юни 2017).

Интересна е синтактичната функция на фразеологизма „мижки да те лажем“ в някои от разгледаните примери: *купувачът не е мижки да те лажем; конкурсите (...) са мижки да те лажем; ситуацията е „мижки да те лажем“; такива аргументи са просто „мижки да те лажем“*. Тук фразеологизмът изпълнява службата на именна част от съставно именно сказуемо.

4.3. Няма лабаво

Във „Фразеологичен речник на българския език“ изразът е даден с придружаваща бележка *жарг.* Все пак той съдържа диалектна особеност – отпадането на звука х от началото на думата „лабав“, което се определя като елизия и по-конкретно афереза [Москов, Бояджиев 1977: 108]. Явлението е характерно за западните български говори. Търсенето в корпуса даде следните резултати: *Тук няма "лабаво" – казваме си правичката всичко в очите и ушите* („Марица днес“, 2000). *Един-два пъти съм пушил марихуана след занятията, за отпускане, защото тук няма лабаво, призна редник Иван К.* („Марица днес“, 2000); *разпространявания по времето на Тодор Живков израз: Нема лабаво.* („Черно море“, 1999). Тук диалектният облик на израза е засилен и чрез западнобългарския екав изговор „нема“, отправящ към характерни изговорни особености на конкретно лице; *Те затова са и натикали партийките си в ОДС - власт е това, няма лабаво...* („Черно море“, 2000); *На острова няма лабаво* („Демокрация“, 2001); *властта не спи и при нея лабаво няма* („Черно море“, 1998). Тук изразът се явява в своя позиционен вариант, при който глаголът е следпоставен.

В по-новия пример със заглавие от „Дневник“ от 15 март 2017: „**Нема лабаво!** В Правец да се стегнем за изборната победа на хубавото момиче Корнелия“ е направена същата препратка към изговора на Тодор Живков, както и в цитирания по-горе пример. Статията започва със същия цитат. Другите случаи, в които е предпочетен по-ярко диалектният облик на израза, са следните: „**Нема лабаво:** такса смет не пада, през 2017-та перничани пак плащат по 2,25 промила за хигиена“ (29 ноември 2016 – perniktoday.net); „**Нема лабаво:** Ще плащаме данъци и след смъртта“ (2 октомври 2016 – параграф 22).

Сред по-новите примери прави впечатление устойчивият модел „няма лабаво в + название на държава, град“, следван от пояснение. Моделът е използван широко например в следните заглавия: „**Няма лабаво** в Доспат! Регистрирайте кучетата, слагайте им намордници – иначе глоби!“ (1 януари 2018 – 24смолян); „В Турция **няма лабаво:** гневна тълпа линчува педофил“ (15 август 2018 – блиц); „Във Великобритания **няма лабаво** – всичко на колела под око!“ (30 декември 2005 – авто); „**Няма лабаво** в Сливен: сложиха скоба на катафалка с труп“ (26 юли 2018 – uniconbg.com); Няма лабаво в САЩ с незаконните емигранти, дори децата им са затворени в клетки (20 юни 2018 – bgnews).

5. Авторски елементи при употребата на фразеологизмите

5.1. Съвместна употреба на няколко фразеологизъма

Особено показателни са примерите, в които се наблюдава засилена употреба на фразеологизми в кратък откъс. Тази употреба е определена като проява на авторско виждане, защото подборът тъкмо на такова съчетание от фразеологизми е изцяло решение на пишещия. При това някои от фразеологизмите могат да се видоизменят.

„*Ми такива са си. Света вода ненапита. Въпреки че са потънали в помия до шия.*“ („Черно море“, 2000). Тук двата израза „света вода ненапита“ и „помия до шия“ образуват своеобразна опозиция.

„*покрай акцията "Комар", някои клубни шефове под сурдинка поискаха подобна операция и за българския футбол. Естествено това бе глас в пустиня. Защото, ако някой разрови авгиевите обори в родния Цар футбол, ще се размирише на далавери*“ („Демокрация“, 1998). Използваните фразеологизми в този откъс са по-интелектуални и ерудитски. „Под сурдинка“ например има произход от западните езици, „глас в пустиня“ се обвързва с библейската култура, а „авгиеви обори“ с древногръцката митология. Тези три фразеологизъма имат еднаква стилистична окраска, и трите принадле-

жат към фразеологията, характерна за книжната реч, тоест не е налице стил-лов дисонанс.

Изразът „авгиеви обори“ се среща още веднъж в корпуса, само че в по-необичайно обкръжение, което води до смесване на стиловете: *Сега по-парата да сърба новата кметска власт. Обречена от първия си ден да разчиства авгиеви обори, да трупа нови заеми и да отнася незаслужени упреци.* („Демокрация“, 1999); В този пример забележително е съжителството на два фразеологизъма, произхождащи от различни културно-исторически пластове, а именно „сърбам попарата“ (израз с подчертано народно-разговорно звучене) и „авгиеви обори“ (обвързан с митологичен сюжет, този израз е характерен предимно за книжовната реч на високообразовани хора и има по-скоро книжен характер). Непосредственото съседство на тези два израза буди възражение именно с оглед на принадлежността им към различни стилови регистри.

Всичко е глас в пустиня. Някоя голяма акула да е осъдена? Професорът си напълни гушката, а те умряха заради него. В този пример от вестник „Демокрация“ от 2000 година двата израза, които се намират в съседство, също имат различни сфери на употреба. Изразът „глас в пустиня“ е определен в речника на БАН като книжен, докато „напълвам гушата“ носи бележка *разг.* Внимание заслужава и употребата на умалителното „гушка“. Способността на умалителните имена да служат за подсилване на експресивността на фразеологичното съчетание, е отбелязвана в учебната литература [Бояджиев 1986: 244; Ничева 1987: 108–109]. Пренебрежителното отношение, което е типично да се изразява чрез увеличителни съществителни [Георгиев 1991: 55, 156], тук е изразено чрез умалително. Умалителните съществителни по принцип също могат се употребяват при желание на говорещия да даде отрицателна оценка – особено когато се цели омаловажаване на обекта – докторче, партийка и др. В случая едва ли може да става дума за желание на автора на изказването на представи обекта като по-малък и незначителен, отколкото е. Затова може да се приеме, че употребата на умалителното съществително е иронична.

„Със заровена в пясъка глава обясниха с крокодилски сълзи на очи, че не са достатъчно високопоставени камили, за да минат през иглените уши на спасителната операция.“ („Демокрация“, 2000).

В случая са налице по-скоро препратки към съответните фразеологизми: „заравям си главата в пясъка“, „крокодилски сълзи“, „по-скоро ще мине камила през иглени уши“.

„И ми се иска да ги попитам – господа оплаквачи, защо леете крокодилски сълзи за държавата и обществото, не знаете ли, че със сизифови мъки сега се стремим да наваксаме безвъзвратно.“ („Демокрация“, 2000). Тук и двата фразеологизъма принадлежат към книжната фразеология.

„Те, които погубиха цвета на нацията в яловия си опит, сега леят крокодилски сълзи за няколко болни“ („Демокрация“, 2001).

Фразеологизмът „тури му пепел“, разгледан по-рано, е предпочетен за заглавие, а освен това и за последно изречение на статия от вестник „Дума“ от 9 май 2015. И в двата случая изречението завърша с удивителен знак. Краткият текст от два абзаца изобилства от фразеологични словосъчетания: „хвърлям око“, „за жълти стотинки“, „кучета ги яли“. В рамките само на едно изречение са употребени няколко фразеологизма: *А учените ѝ, които работят къртовски за жълти стотинки - тях кучета ги яли.*

Понякога съвместната употреба на няколко фразеологизма в непосредствена близост може да доведе до изграждане на не особено логичен или направо абсурден образ:

„със заровена в пясъка глава обясниха с крокодилски сълзи на очи, че не са достатъчно високопоставени камили, за да минат през иглените уши на спасителната операция.“ („Демокрация“, 2000) – употребени са няколко израза, съдържащи представата за животно. Всичко това действа объркващо върху съзнанието на читателя, който бива засипан с разнопосочни внушения.

Притиснато до стената от недоволството на избирателите си, си изми ръцете с декларация в стил "и тако, и вако" и с половин уста подкрепи "справедливите протестни действия на тютюнопроизводителите." („Демокрация“, 1998). В този пример фразеологизмите създават първоначално впечатление за принадлежност към различни стилистични пластове. „Измивам си ръцете“ се свързва с евангелски сюжет; „и тако, и вако“ е диалектен фразеологизъм; „с половин уста“ е разговорен. На отделни места е изтъквано, че фразеологизмите, свързани с християнската религия, „се отличават с подчертана книжовност“, като освен това един от приведените примери е тъкмо „измивам си ръцете“ [Зидарова 2009: 279]. Стилистичното несъответствие, породено от съвместната употреба на фразеологизъм, произхождащ от Библията, и фразеологизъм с подчертан диалектен характер, се оказва привидно, ако се приеме, че изразът има разговорна употреба, както е отбелязано в речника на БАН, а също и при Кювлиева [Кювлиева-Мишайкова 1986: 26]. Този процес е обхванал голяма част от фразеологизмите, произлезли от Светото Писание [Русинов 1983: 145; Кювлиева-Мишайкова 1986: 26]. По-популярните фразеологизми с библейски произход са започнали да се употребяват и в други сфери [Иванова 2012: 370], като за пример може да се даде фразеологизмът „за паница леща“. Особено интересен е случаят с фразеологизма „поднасям на блюдо/тепсия“, където принадлежността на фразеологизма към книжната или към разговорната фразеология се определя в зависимост от избора на съществителното.

Нагрупуването на фразеологизми не остава незабелязано от страна на читателя. Понякога обаче пренасищането на текста с фразеологични съчетания създава впечатлението за маниерност в изказа, а нерядко употребените в съседство фразеологични единици се оказват несъвместими по някой показател.

5.2. Преплитане на два фразеологизъма

Контаминацията, тоест преплитането на два фразеологизъма най-често засяга фразеологизми от едно и също фразеологично гнездо, тоест такива, в чийто състав влиза една и съща дума [Русинов 1983: 134]. Такова явление може да настъпи чисто спонтанно в процеса на говорене, като в този случай има характера на случайна грешка. Особено показателно е смесването в употребите на два израза, в които участва компонентът „вода“, а именно „гола вода“ и „пия една студена вода“. Следващите изречения са пример за такава некоректна употреба:

„дребните акционери изпиват по една чаша гола вода. И всичко е в рамките на закона.“ („Марица днес“, 1998).

„А ние чакаме да пием от чистия извор... Една гола вода...“

„Внезапно се оказа, че ние пием гола вода вече цяла година и се сапихахме всенародно, и най-паче правителствено, едва преди броени дни.“ („Черно море“, 2000).

Следващите примери, които ще бъдат разгледани тук, се различават от тези случаи по това, че смесването на двата фразеологизъма е направено съзнателно и преследва определена стилистична цел. Тук контаминацията е особено ярък пример за авторска употреба на фразеологичните единици. Пример може да се даде със заглавието „Глас народен, глас... в пустиня?“ („Дойче веле“, 3 ноември 2011), при което популярната латинска сентенция *Vox populi, vox dei* (Глас народен, глас Божи) е преобразувана, като последният компонент е заменен.

Гърмът обикновено удря, когато ехото заглъхва... като глас в пустиня („Черно море“, 1999). В този пример е направена оригинална препратка към драмата на Яворов „Когато гръм удари, как ехото заглъхва“.

В следващия пример (цветът на нацията + цвете за мирисане) резултатът от контаминацията е оригинално преосмисляне, което свидетелства за усет спрямо игровите потенциали, заложен в езика:

Надявам се разбирате, че става дума за така наречените интелектуалци, цветът на нацията, невинаги приятен за мирисане. („Демокрация“, 2000).

5.3. Създаване на нови фразеологизми

Някои реплики от популярни книги или заглавия на познати произведения могат да получат статута на фразеологични съчетания [Бояджиев 1999: 218]. Така стоят нещата с книгата на шведския автор Пер Улоф Екстрьом „Тя танцува само едно лято“, по който е направен и филм (любопитно е, че българското заглавие съвсем свободно предава шведското *Sommardansen*, което буквално се превежда „Летният танц“). Заглавието започва да се разбира като фразеологизъм и да се употребява по повод на явления, които се оказват скоропреходни. При фразеологизацията на заглавия най-често на преосмисляне са подложени черти или постъпки на героите в дадено произведение [Ничева 1979: 359]. Разглежданият пример спада към по-редките случаи, когато съдържанието на творбата няма връзка със значението на получения фразеологизъм. Такава употреба се регистрира например в заглавието на статия от вестник „Капитал“ от 25 юли 2014: *Той танцува само едно лято*.

Вестник „Патриотичен десант“ дава пример за съвсем същото явление със заглавието си „Тя танцува само едно лято“ (статия от 21 юни 2013 година).

В статията „Войната между Богомил Райнов и Валери Петров“ („Патриотичен десант“, 29 октомври 2014 година) се среща пасаж, който препраща към същото словосъчетание: *Криминалният жанр у нас се ражда сто години след Едгард Алън По с неговото „Убийство на улица Морг“*. *Танцува само три години*. И тук значението на този израз, който е тръгнал по пътя на фразеологизирането, е същото.

Главните изводи от направения анализ могат да се обобщят по следния начин:

– Авторите на писмени журналистически текстове осъзнават изразителния потенциал на фразеологизмите.

– Чрез свръхупотреба на фразеологизмите се търси изразителност.

– Често се прибегва до заиграване с фразеологизмите и опити за творческо преосмисляне, търсене на нови внушения, като се тръгва от познатия фразеологизъм. Правят се препратки към литературни произведения, преплитат се фразеологизми, които имат в структурата си общ елемент.

– Налице е невинаги коректна употреба (смислово и стилово). Наблюдава се смесване на стиловете – често фразеологизмът е в необичайно обкръжение, а това създава усещането за стилов дисонанс. Не са редки случаите, в които са съвместно употребени фразеологизми, имащи различна стилова окраска – например разговорен и книжен.

– Особено предпочитан похват е извеждането на фразеологизма в заглавие, като после изразът се употребява повторно и вътре в текста. Чрез такова препращане и връщане към заглавието се конструира своеобразна рамка.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- Бояджиев 1986:** Бояджиев, Т. Българска лексикология. София: Наука и изкуство, 1986.
- Бояджиев 1999:** Бояджиев, Т. Лексикология. – В: Бояджиев, Т., Куцаров, И., Пенчев, Й. Съвременен български език. София: Издателска къща „Петър Берон“, 1999, с. 131 – 226.
- Вътов 1998:** Вътов, В. Лексикология на българския език. Велико Търново: Абагар, 1998.
- Георгиев 1991:** Георгиев, С. Българска морфология. Велико Търново: Абагар, 1991.
- Зидарова 2009:** Зидарова, В. Лексикология на съвременния български език. Пловдив: Контекст, 2009.
- Иванова 2012:** Иванова, Д. История на новобългарския книжовен език. Пловдив: УИ Паисий Хилендарски, 2012.
- Кювлиева-Мишайкова 1986:** Кювлиева-Мишайкова, В. Фразеологизмите в българския език. София: Народна просвета, 1986.
- Москов, Бояджиев 1977:** Москов, М., Бояджиев, Ж. Увод в езикознанието. София: Наука и изкуство, 1977.
- Недкова 2012:** Недкова, Е. Диалектните фразеологизми в българския език – В: Научни трудове на Русенския университет – 2012, том 51, серия 6.3, <<http://conf.uni-ruse.bg/bg/docs/cp12/6.3/6.3-1.pdf>>.
- Ничева 1979:** Ничева, К. Пътища за възникване на фразеологизмите в българския език. – В: Помагало по българска лексикология. Ред. Т. Бояджиев. София: Наука и изкуство 1979, с. 349–363.
- Ничева 1987:** Ничева, К. Българска фразеология. София: Наука и изкуство, 1987.
- Радева 2017:** Радева, В. Българска лексикология и лексикография. София: Изток-Запад, 2017.
- Русинов 1983:** Георгиев, С., Русинов, Р. Учебник по лексикология на българския език. София: Наука и изкуство, 1983.

ПРОБЛЕМЪТ ЗА КВАЗИИМПЕРСОНАЛНИТЕ КОНСТРУКЦИИ

ЗДРАВКО МИНЧЕВ

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

Along the present study I try to scrutinize a group of language phenomena which I defined as ‘quasi-impersonal’ because they bear close resemblance to impersonal constructions in modern Bulgarian language. In a number of recent studies, I have discussed the essence of impersonality from the perspective of the Theory of Functional-semantic Fields developed by A. Bondarko. Hereby I make a formal comparison between both impersonal and quasi-impersonal formations and draw a conclusion about their resemblance that is driven by various internal factors and hence they should be distinguished from each other by means of definition.

Настоящият текст представлява опит да се опише и анализира група от езикови явления, които наричаме „квазиимперсонални“ заради връзката им с имперсоналността. В свои по-ранни публикации¹ разглеждаме имперсоналността от перспективата на теорията за функционално-семантичните полета на А. Бондарко, в съгласие с която определяме явлението като субполе в рамките на макрополето на персоналността². За имперсоналност говорим във всички случаи на понижаване на комуникативния ранг на субекта (СубД)³, което се изразява най-малко в липса на СубД в позицията на подлога и третолична глаголна форма със значение *некомункатор*. Средствата за постигане на тези особености могат да бъдат лексикални (напр. глаголи с безсубектна семантика: *духа, заоблачава се, трябва*), морфологични (напр. форми на имперсонален пасив: *писано е*) и синтактични (напр. изместване на СубД в нетипична позиция: *призлява ми*). Два от модификаторите са задължителни – това са споменатите вече немаркирана форма на трето лице със значение *некомуникатор* (изразяваща липса на връзка на действието

¹ Вж. Минчев 2014а, 2014б, 2014в, 2014г, 2015, 2016.

² Повече за персоналността вж. у Бондарко 1991.

³ Субект на действието, деятел, но и експериентор – доколкото двете се противопоставят на обектната роля на пациенса. Под СубД разбираме логическата представа за реално съществуване, предмет или абстрактно явление, за което може да има изказване, предикация, затова може да го наречем още логически субект.

с реален СубД) и невъзможността за употреба на подлог със значение на СубД. За прототипни в субполето на имперсоналността възприемаме изреченията с безлични глаголи, тъй като само там въпросните два модификатора са достатъчни за постигане на имперсонално значение. Във всички останали имперсонални конструкции се среща и някакъв трети модификатор, който е различен в отделните типове имперсонални конструкции (това е например наличието на СубД в неподложна позиция – *мързи ме*, употребата на предикативна дума – *студено е*, добавеният възвратен елемент *се* – *спи ми се*, и др.) (вж. таблицата).

В светлината на предложеното виждане и в сравнение с дадените примери в настоящия доклад определяме като квазиимперсонални такива конструкции, при които на пръв поглед има сходство с имперсоналните, но не е изпълнено нито едно от двете задължителни условия: да има глаголна форма в трето лице със значение *некомуникатор* и невъзможност за употреба на СубД като подлог.

По-долу в светлозелен цвят са отбелязани имперсоналните конструкции, при които отчетливо се наблюдава наличие на двата задължителни признака (отбелязани в тъмнозелен цвят). В розово са оцветени квазиимперсонални конструкции, които не притежават имперсоналните черти на прототипа (видно в колоните с оранжев цвят), но най-често споделят една или повече от специфичните характеристики на имперсоналните си еквиваленти.

Модификатор \ Тип конструкция	Отсъствие на идея за субект в значението на глагола	3 лице в общо значение	Невъзможност за подлог	Страд. причастие	Задълж. <i>се</i> елемент	Задълж. местоименен елемент (експеритор)	Задълж. обст. и доп. елемент	Предикативна дума на „О“/или същ.име
Вали	+	+	+					
Студено е	+	+	+					+
Пушено е		+	+	+			+	
Пуши се		+	+		+		+	
Мързи ме		+	+			+		
Призвява ми		+	+			+	+	
Спи ми се		+	+		+	+		
Лошо ми е		+	+			+		+
Страх ме е		+	+			+		+
Жал ми е		+	+			+	+	+
Срамота е да/че X		+	+					+
Лошо е да/че X		+	+					+

Смята се, че X					+			
Струва ми се, че X					+	+		
Не се пушат X					+			
X е съсипано				+				
X се разпространява					+			
Пие ми се вода					+	+		
Обраха банка								
Помниш ли, помниш ли...?								
Договорено е да X				+				

Ще използваме някои оперативни названия, за да подчертаем връзката на тези примери с имперсоналността, сред чийто синтактични експликатори се среща именно нетипична за СубД синтактична позиция – това е и основната прилика между имерсонални и квазиимперсонални изречения. Няма да навлизаме в дълбочина в синтактичния анализ, но за да видим лесно сходствата и различията в позицията и ролята на субекта при отделните конструкции, най-напред ще илюстрираме типичния книжовен словоред на изреченията с изразен подлог, изразяващ СубД, и с деятелен залог, след което ще проследим особеностите на останалите типове и ще ги назовем условно:

- тематичен⁴ агентивен субект (*аз пуша*) – означава наличие на контрол;
- тематичен неагентивен субект (*аз копнея*) – означава наличие на контрол;
- детематизиран агентивен субект (*храната е изядена/се пече от мен*) – означава наличие на контрол;
- детематизиран пациенс (*яде се много храна*) – има наличие на контрол, но няма изразен субект;
- детематизиран деагентивиран субект (*пуши ми се* (означава липса на контрол));
- атематичен неагентивен субект – *призлява ми, боли ме, страх ме е, мъчно ми е* (означава липса на контрол).

Общото между изреченията с детематизиран деагентивиран, детематизиран агентивен, атематичен неагентивен субект и детематизиран пациенс е това, че и в четирите типа липсва подлог с роля агент, а СубД е изразен в нетипична за него синтактична позиция (или въобще не е изразен), като *се* присъства в три от тях (макар че в *пуши ми се* има различна

⁴ С ясното разбиране, че темата на изречението може да бъде и във вътрешността на неговата структура, и единствено за целта на настоящата работа си позволяваме да назовем „тематични“ конструкциите с начална тема. Далеч сме от всякакво намерение да градим собствена теория за актуалното членение на изречението.

функция). Именно тези сходства пораждаат при пасивните изречения (тези с детематизиран агентивен субект и с детематизиран пациенс) аналогия с имперсоналноста (т.е. с детематизиран деагентивиран и атематичен неагентивен субект).

Разликите с имперсоналноста са следните: детематизираният субект в *храната е изядена/се яде от мен* не е загубил агентивноста си, а формата на глагола е **лична**; в *яде се много храна* СубД изобщо не е изразен, пациенсът не е в типичната за този тип изречения позиция на подлог, формата на глагола е **лична**; в конструкции като *пуши ми се* подлог напълно липсва, СубД не е в типичната за агента позиция на подлог, благодарение на което (в комбинация със *се*) е приел роля на експеритор, а формата на глагола е **безлична**; *призлява ми*, *боли ме* СубД е в единствената възможна синтактична функция и в тематична роля експеритор, а формата на глагола е **безлична**.

При изречения с детематизиран пациенс, когато глаголът не е личен, изречението може да се възприеме и като агентивно/деятелно, а не страдателно (*В звездите се акумулира много енергия*). И в двата случая въвеждането на СубД агент като допълнение е силно ограничено, неестествено (срв.: *Тук се пушат много цигари от посетителите*; *В звездите се акумулира много енергия от ядрения синтез*). В този случай *от ядрения синтез* се възприема по-скоро като обстоятелствено пояснение (*заради ядрения синтез*), а не като агент (*той акумулира енергия*), заради неодошевеността на *ядрения синтез*.

Поради току-що изложените причини бихме нарекли всички изречения с детематизиран агентивен субект или пациенс *квазиимперсонални*.

Допускаме, че тематичните неагентивни субекти (с роля експеритор) на глаголи като *оплаквам се*, *страдам*, *страхувам се*, *копнея* не се подлагат на детематизация, понеже семантиката на такива глаголи е непреходна, следователно липсва пряк обект, който да „изтласка“ субекта в непрякообектна позиция. Подобни глаголи не образуват конструкции с дислоциран субект (срв. *спи ми се*, но **копнее ми се*), тъй като това не е нужно – конструкциите с дислоциран субект, образувани от личен глагол, представят действието като желано и неконтролирано от субекта, като го превръщат (субекта) в експеритор, докато при *копнея* субектът е експеритор поначало. Освен това модалноста, която се съдържа в *спи ми се*, като цяло не се комбинира с глаголи за неконтролируемо състояние (вероятно по чисто прагматични и когнитивни причини).

Глаголи като *желая*, *лелея*, *обичам* и т. н. според нас са по-скоро агентивни (агентивни глаголи за състояние – на границата между агент и експеритор), щом има насоченост на признака към някакъв обект, т.е. преходност, а също и контрол над състоянието. Също така тази група глаголи обикновено имат семантика, близка до модалната, което е още една причина обикновено да не образуват конструкции с дислоциран субект (срв. **оби-*

ча ми се)⁵. Това е в съответствие и с мнението на Е. Иванова⁶, според която контролируемите действия са такива, при които субектът определя дали да се осъществи, или не, дадено положение на нещата. Сред тези действия авторката отрежда място и на действия, изразявани от модални глаголи и вероятно това е част от причините.

Особен вид квазиимперсонални експликатори представляват **третоличните глаголни форми и конструкции в състава на сложно съставно изречение с подчинено подложно** от типа *Знае се, че...*; *Договорено е да....*. Особеното при тях е това, че СубИ (подлогът) се явява подчинено изречение, което ги превръща в третолични. СубД пък се явява ситуацията, която съответното подчинено изречение описва. Алгоритъмът на промяна на диктезните отношения е следният: *Някой знае нещо* (актив) – *Знае се нещо* (пасив) – *Знае се, (какво?) че...* (пасив). В последния вариант подложното подчинено изречение е формален подлог (смислов подлог е описваната от подчиненото изречение ситуация), съгласуван с третоличната глаголна форма на главното изречение. СубД на главното изречение (*Знае се*) обаче е одушевен деятел (*някой знае*) и заради неговата липса възниква усещането за имперсоналност. Според нас подчиненото подложно изречение поради своя характер на езиково явление, а не на явление от действителността, представлява твърде висока абстракция в сравнение с типичния третоличен подлог, изразен от конкретна субстантивна лексема или фраза. В тези случаи също често става дума за пасивност (подчиненото изречение е пасивен подлог), но има и примери с предикативна дума. Именно затова сложни изречения от посочения вид изглеждат близо до имперсоналността. Срв.: **Пропуснато е да се спомене как да се реагира на въпроса:** „Абе ти мене уважаваши ли ме“ (www.facebook.com); **Имало е втора престрелка на улица в близост до булевард "Шанз Елизе". Предполага се, че се е стреляло по втория нападател, който се укрива** (<https://nova.bg>); **Па и мене нали ми се иска – я депутат да ме избера, я кмет** (А. Константинов); **За да бъдеш войник, не е достатъчно да имаш меч** (Л. Николов); **Става ясно, че при спора са се разменяли юмруци и са се хвърляли столове** (<http://www.vesti.bg>); **За момента не е решено военните да минават през някаква форма на допълнително полицейско обучение, като се разчита на това, че голяма част от тях са минавали през подобна тактическа подготовка във връзка с евентуални задгранични мисии в държави като Ирак и Афганистан** (<http://www.capital.bg>); **По него време не беше лесно да се намери работа в града** (Е. Станев); **На тази среща се каза, че в София не може да се поддържа лесопарк, за-**

---

⁵ Коректното иска ми се е синоним на искам, а разликата между двете е само в липсата на контролируемост в имперсоналната конструкция.

⁶ Вж. Иванова 2009:61

щото е опасен, има много болни и опасни дървета. (<http://www.vesti.bg>); Но сега валеше сняг, **опасно беше да се ходи из гората** (Е. Станев) и мн. др.

Вижда се, че освен благодарение на страдателния залог такива конструкции възникват и във връзка с предикативни думи, като *опасно*, *лесно* и др., и са предизвикани от тяхната семантика. При последните значението е обобщаващо, но отново подчиненото изречение е подлог и глаголната форма на предикатива не може да се счита за безлична.

Квазиимперсоналните изречения могат да бъдат модални, пасивни и активни според това – пасивен или активен подлог се явява подчиненото изречение. В случаи като *Възможно е да закъснеем* виждаме активна и същевременно модална квазиимперсонална конструкция, при която подчиненият елемент е активен третоличен подлог, а главният съдържа лексикален модален модификатор. В случаи като *Договорено е да вземем заем през есента* подчиненият елемент е пасивен подлог. Усещането, че двете изречения са безлични (каквито те, строго погледнато, не са), по наше мнение идва от факта, че съдържат отклонение от обичайния словоред – подлогът не е в типичната начална позиция, а следва сказуемото. Глаголната форма за трето лице и формата за среден род на страдателното причастие в главното изречение сякаш „копират“ имперсоналния пасив и квазипасива (срв., да речем, квазиимперсоналното *Възможно/договорено/прието е да...* и имперсоналното *Проникнато/влизано е*).

В редица случаи подложното подчинено изречение е имперсонално (*Но сега валеше сняг, опасно беше да се ходи из гората* /Е. Станев, „Лакомото мече“/), което създава впечатление за зависимост на подчинения и главния елемент поради грешно тълкование на главния елемент като имперсонален. Факт е обаче, че – както вече изяснихме – главният елемент не е имперсонален, а подчиненият е напълно независим от него по отношение на персоналността: срв.:

Опасно беше да се ходи из гората (подчинено подложно имперсонално);

Опасно е било да ходят из гората (подчинено подложно неопределенолично в съответен контекст);

Опасно беше да ходите из гората (подчинено подложно изречение съдържа глаголна форма във 2 лице със значение „комуникатор/слушач“).

В много примери има също и залогова неутрализация – вместо страдателното „Тук е написано, че + подложно изречение/Тук нищо не е написано“ се използва деятелното „Тук пише, че + подложно изречение/Тук нищо не пише“. Въпреки че формата на глагола е активна (а не пасивна) и следователно подлогът би трябвало да се осмисля като субект на действието, това не се случва, понеже семантически глаголът „пиша“ позволява само одушевен субект, какъвто лексемата „нищо“ и подчиненото подложно изречение с „че“ не денотират.

Глаголите със субект некомуникатор (неодушевен субект) стоят в периферията на разглежданата микрогрупа, но заслужават отбелязване, тъй като споделят черти с квазиимперсоналните. Практически квазиимперсоналните изречения с подчинено подложно са вид изречения с неодушевен субект, каквито са и изреченията с глагол с неодушевен субект (срв.: глагол с неодушевен субект: *Дискът се дефрагментира* – подлогът е СубД некомуникатор, глаголната форма е в трето лице; квазиимперсонално изречение: *Знае се, че това не е вярно* – подлогът е СубД некомуникатор, глаголната форма е в трето лице). Глаголите със субект некомуникатор винаги имат само форми за трето лице поради невъзможност на говорещия да отъжде- стви действащите участници в комуникативния акт с говорещ или слушащ (*окучи се /кучето/, изкласи /житото/, дефрагментира се /дискът/, отишмява /болката/, настава /смут/*). Това са глаголи, които описват действия и състояния, чиито СубД са животни, растения, техника, обществени явления, природни явления и др. Тук подлог е възможен във всяка ситуация, но той е винаги в трето лице – това е съответното съществително или третолично местоимение в именителен падеж: *Сара се окучи; Житото изкласи; Дискът се дефрагментира; Напрежението в обществото отишмява; Настана смутно време; Гозбата се услади (на гостите)*. В логически план те имат свой реален субект, а в плана на морфологическото лице са маркирани с формите за 3 л. в тяхното специално значение „лицето, за което се говори“. Последното се потвърждава и от факта, че „вършителите“ на изразяваните действия никога не са хора, т.е. не могат да участват в акта на общуване. Глаголите от този тип рядко са преходни и имат форми в пасив – *ухане/е ухапан, ужили/е ужилен*, и не образуват аналитични форми с имплицитен субект, т. нар. „квазипасив“ – **тук е ухапано / ужилено / изкласено / окучено / избухнато*⁷; при преходните третолични се забелязва възможност за субстантивация и адективация на страдателното причастие при третолични глаголи със субект животно – *ухане/е ухапан, -а, -о/къде е ухапаното място/ дай да видя ухапаното*.

---

⁷ Факт, който за пореден път говори в полза на нашата теза за решаващата роля на персоналността при възникване на залогови отношения. Пониженият интензитет на персоналност (т.нар. „неодушевеност“) при СубД води до ограничена възможност за прехождане на признака върху някакъв обект. Не е невъзможно това да се дължи на чисто онтологическия факт, че в човешкия свят се обръща внимание най-вече на въздействието на човека върху обектите от действителността, а животните (да не говорим за предметите) са със силно ограничена способност да засягат с дейността си предмети и явления. Да кажем, кучето хапе, яде, преследва, души и т.н. (вероятно няколко десетки преходни глагола са достатъчни да опишем възможните динамични признаци), но за разлика от човека кучето не пише, чете, разбърква, маже, строи, чертае, решава, включва, вози, изхвърля, презира и т.н (като тук възможните глаголи са хиляди). Любопитни биха били данните от подобна статистика.

Огромна част от третоличните глаголи са възвратни – те са образувани от преходни лични глаголи, при които субектът винаги е човек, а обектът неодушевен. Така, когато се осъзнае като субект, неодушевеният предмет изисква възвратен глагол – *чупя/чупи се, карамелизирам/карамелизира се, дефрагментирам/дефрагментира се, капсуловам/капсулова се* и мн.др. Често те са на границата със синтактичен, (т. нар. възвратен) пасив заради формалната аналогия – срв. 1. *Аз дефрагментирам диска* (актив)/ 2. *Дискът се дефрагментира често, за да се предпази от повреда* (синтактичен пасив, подразбира се агент човек)/ 3. *В момента дискът се дефрагментира* (актив). При типа активна възвратност, демонстриран в изр. 3, има логико-семантично прехвърляне на динамичния признак от реалния вършител (винаги човек) върху обекта (обикновено предмет, по-рядко явление) – тук говорим за деятелен залог, тъй като *дефрагментира се* е лексема, което доказваме с факта, че *се* не може да се отдели от основата, без това да промени лексикалната семантика. При това подлогът не се осмисля като пациент или експериентор, а като агент. При възвратния пасив (изречение 2⁸), напротив, става дума за синтактично съчетание, където *се* е задължителна част от конструкцията.

Не всеки личен преходен глагол обаче трансформира семантиката си по този начин. Това е възможно преди всичко при глаголи, чиито допълнения означават предмети, които са обект на контролирано механизирано действие (извършвано от някаква машина). Например при *карам* (срв.: *карам колело*) не може да има трансформация в третоличност „колелото се кара/*изкара/закара“, защото не е възможно действието да бъде механизирано. Дискът, от своя страна, може и обикновено се дефрагментира без намесата на субекта – стои във компютъра и е подложен на софтуерна обработка. В изходната конструкция в немалка степен има преносно значение *Дефрагментирам диска*. Не е като при *карам колело* – тук няма нищо преносно, аз го карам изцяло и то не може да се кара само в никакъв смисъл.

С оглед на своя СубД третоличните глаголи могат да се разделят на два подтипа: **неодушевено третолични** и **одушевено третолични**. Нерядко се срещат глаголи със субект човек, които също практически са с почти нулева фреквентност на 1 и 2 лице (срв. *кощунствам/-аш, ограбвам/-аш, заговорничам/-иш*). Тях можем да наречем **одушевено третолични**. **Неодушевено третоличните** не могат да имат 1 л. и 2 л., защото се отнасят до животни, предмети и явления, които никога не могат да бъдат участници в комуникативния акт. Одушевено третоличните глаголи (напр. *заграбвам*) се отнасят до хора, които потенциално могат да бъдат участници в комуникативния

---

⁸ Именно по аналогия с този, втори тип изречения според нас се строят имперсоналните конструкции от типа Тук рядко се пие.

акт, но рядко или никога не се оказват в такава позиция, защото действията, които изразяват, се отличават с негативна оценка⁹ от страна на комуникаторите и вероятността описваният СубД да бъде част от акта на общуване е сведена до нула: едва ли бихме се обърнали към някого с думите: *Ти ограби/заграби/заговорничи/се заголемя/се замомя*. Най-често говорим така за лица, които не са участници в общуването.

И така, разгледахме няколко типа квазиимперсонални конструкции, които можем да обобщим в следните подразделения:

1. Прости квазиимперсонални изречения.

А) С детематизиран агентивен субект (*Храната е изядена/се пече от мен*)

Б) С детематизиран пациенс (*Тук се яде много храна*)

2. Сложни квазиимперсонални изречения.

А) Квазиимперсонални изречения с предикативна дума (*Стана лошо, че...*) и подчинено подложно изречение.

Б) Квазиимперсонални изречения с пасивно подчинено подложно (*Знае се, че...*)

3. Изречения с глаголи с неодушевен субект.

А) Прости (с третоличен глагол от типа *дефрагментира се, окучва се*).

Б) Сложни (съвпадащи с квазиимперсоналните с подчинено подложно: *знае се, че...*).

Макар да обсъдихме отчасти възможностите и причините за формално и семантично разнообразие на квазиимперсоналните конструкции, този въпрос би трябвало да се изследва по-задълбочено, за да се разкрие пълната картина на взаимодействие между типологията на глаголите, семантиката и класовете на предикативните думи, залоговите характеристики, синтактичните възможности и в крайна сметка прагматичната стойност на тези конструкции.

Не на последно място, любопитен е въпросът за разграничението по форма и значение вътре, в по-малката група на залоговите конструкции – кога и защо се употребяват възвратни или страдателнопричастни съчетания, има ли връзка това със значението на глагола, със субекта на действието или с пациенса, каква е прагматиката, стилистичните особености, честотата на използването им?

---

⁹ Б. Норман разсъждава над това явление така: „...личната сфера на говорещия се оценява по принцип положително. Затова глаголи, съдържащи в значението си отрицателна окраска (норовить – домогвам се, натискам се, якшаться – конушисвам се, другарувам, прохладяться – карам си кефа, мотая се, сдуреть – (да) сглупя, повадиться – (да) добия лош навик, вздумать – (да) ми скимне и т. н.) се съчетават зле с 1-о лице. Трудно ще е да си представим контекст от типа Я всегда норовлю пролезть без очереди...“ (Норман 2009: 123).

ЛИТЕРАТУРА

- Минчев 2014а:** Минчев, З. Дистрибуция на категориите персоналност и лице в съвременния български език. – В: <https://philol-forum.uni-sofia.bg/distribucia-kategorii-personalnost-lice-sbe/>, електронно списание на СУ „К. Охридски, 23.05.2016
- Минчев 2014б:** Минчев, З. Класификация на проявите на имперсоналност в българската глаголна система. – В: *Слова, които светят в моя път. Сборник с доклади от XVI национална конференция за студенти и докторанти и средношколци, посветена на 100-годишнината от смъртта на П. К. Яворов*. Пловдив, 2014.
- Минчев 2014в:** Минчев, З. Степени на имперсоналност в глаголната система на съвременния български език. – В: *Международна славистична конференция „Славистиката и българистиката днес: въпроси, идеи, посоки“*. Благоевград, 2014.
- Минчев 2014г:** Минчев, З. Към въпроса за корелацията лице – безличност – залог. – В: *Паусиеви четени. Научни трудове на ПУ „П. Хилендарски“, Т. 52, кн. 1, сб. А*. Пловдив, 2014.
- Минчев 2015:** Минчев, З. Нов поглед върху становището на Константин Попов за безличните глаголни съчетания. – В: *Словото – традиции и модерност. Сборник с доклади от XVII национална конференция за студенти и докторанти*. Пловдив, 2015. Пловдив, 2015.
- Минчев 2016:** Минчев, З. Нов поглед към становището на Константин Попов за безличните глаголни съчетания. – В: *Словото – традиции и модерност. Сборник с доклади от 17. национална конференция за студенти и докторанти*. Пловдив, 2015. Пловдив, 2016.
- Бондарко 1991:** Бондарко, А. В. *Теория Функциональной Грамматики. Персональность. Залоговость*. Санкт-Петербург, 1991.
- Иванова 2009:** Иванова, Е. Ю. Признак „контролируемость действия“ в исследовательском аппарате сопоставительного синтаксиса (на материале славянских языков). – В: <https://www.academia.edu>, 22.10.2018.
- Норман 2009:** Норман, Б. Ю. *Лингвистическая прагматика*. Минск, 2009.
- Арутюнова 1987:** Арутюнова, Н. Д. Логический анализ естественного языка. – В: *Пропозициональные предикаты в логическом и лингвистическом аспекте*. Под ред. Н. Д. Арутюнова. Москва, 1987.
- Атанасов 2006:** Атанасов, А. *Безличните предикати в съвременния български език*. Дисертация за придобиване на образователно-научна степен „доктор“. София, 2006.
- Бояджиев, Куцаров, Пенчев 1998:** Бояджиев, Т., И. Куцаров, Й. Пенчев. *Съвременен български език*. София, 1998.
- Георгиева, М.** *Синтактични аспекти на гносеологическата недостатъчност. Дефицити на предикацията*. УИ „Свети Климент Охридски“. С., 2009.

МАНИПУЛАЦИЯ И АРГУМЕНТАЦИЯ В ОНЛАЙН МЕДИИТЕ

КАТЕРИНА ВОЙНОВА

The success of an informational site depends to a large extent on the number of its readers. That's why journalists resort to employing various manipulative and argumentative strategies in their wish to attract a larger audience. The present paper will highlight these particular strategies and their expression in language plan.

Key words: online media, manipulation, argumentation

Когато разказват за хората и събитията, които ни заобикалят, журналистите си служат с разнообразни манипулативни и аргументативни стратегии. В следващите редове ще бъде обърнато внимание на похватите, които използват онлайн медиите. Анализът е концентриран върху информационни сайтове, които нямат печатно или телевизионно съответствие. Особеностите на интернет средата водят до специфики, характерни само и единствено за онлайн медиите.

В желанието си да направят своето изложение убедително и въздействащо за аудиторията медиите използват богатите изразни средства на езика. Спечелването на потребителите минава през завоюване на тяхното доверие. Ако читателите вярват на написаното в един сайт, те ще продължават да се информират от него. В същото време безспорен е фактът, че хората споделят материали от сайтове, които възприемат като надеждни и достоверни източници. Именно чрез споделянето, потребителите, до които достига информацията се умножават многократно. От друга страна, ако се усъмнят в достоверността на публикациите, вниманието на читателите бързо би се насочило към други източници на информация.

В настоящата статия внимание ще бъде обърнато първо на манипулативните, а след това и на аргументативните стратегии, които се срещат най-често в българските информационни сайтове. Важно е да се уточни, че често двата вида стратегии се преплитат.

Една от манипулативните стратегии, които медиите използват най-често, е **поставянето на твърде общо заглавие**. По този начин потребителят не

може да се ориентира за точната тема на съобщението. Този похват може да предизвика два ефекта. От една страна, читателят може да се заинтригува какъв е предметът на информацията, да кликне върху заглавието и да прочете целия материал. От друга страна, съществува възможността потребителят да не прояви интерес към текста, тъй като няма да разбере за какво точно се отнася. Поставянето на твърде общо заглавие се използва, защото приходите на медиите пряко зависят от броя на читателите. Колкото повече читатели има един сайт, толкова повече рекламодатели ще искат да рекламират в него. Затова журналистите се стремят по всевъзможни начини да подтикнат потребителите да кликнат върху дадено заглавие. Кликванията се явяват равносилни на броя читатели, а читателите на един сайт се приемат като знак за неговата успешност.

За разновидност на твърде общото заглавие, може да се приеме **тенденциозното поставяне на името на популярна личност** в заглавието. Антония Замбова нарича тази манипулативна стратегия „тактика на „сензационен пирон“, с помощта на която се разместват информационните акценти и се манипулира читателският интерес“ (Замбова 2000: 139). Напоследък членовете на британското кралско семейство се използват от популярните медии именно като сензационен пирон. Типичен пример е следващото заглавие: „*От 2012 г. Кейт Мидълтън прави нещо, което никога не бе забелязала, а то се навира в очите на всички*“ (blitz.bg, 18.10.2018 г.). В трите изречения под заглавието не става ясно какво е това тайнствено нещо. Накрая е поставен линк към сайта jenata.blitz.bg, където потребителите могат да прочетат новината. Така читателите веднъж са кликнули върху заглавието на blitz.bg, а след това трябва да кликнат и върху това на jenata.blitz.bg. Идентичен е случаят със следващото заглавие: „*The Star със сензационна новина за Кейт Мидълтън! Херцогинята на Кеймбридж...*“ (blitz.bg, 28.10.2018 г.), като препратката отново е линк към сайта jenata.blitz.bg. В разгледаните примери може да се говори за взаимна договореност между определени сайтове (или за сайтове от една медийна група).

Друг похват е **представянето на мнението като факт** или смесването на жанровете на новината и коментара. По този начин читателите могат да бъдат заблудени, че личната позиция на един журналист по даден въпрос е общовалидна истина. Тук също могат да бъдат очертани два възможни сценария. В първия случай, редица журналисти пренебрегват етиката в журналистиката и забравят за отговорността, която носят. При съобщаването на новините от деня, те си позволяват чрез употреба на хиперболи, епитети и фразеологизми да проличава и личното им отношение. Тук става дума за материали, които са поместени в рубриката новини, но въпреки това в тях е заявена авторската позиция, експлицитно или имплицитно. Това явление се среща основно в популярните сайтове.

Във втория случай става дума за информационни сайтове, които нямат рубрика Коментари/Анализи. Липсата на отделна рубрика може да заблуди читателите, тъй като публикуваните коментари могат да бъдат възприети като информационен текст, който представя факти за събитията, а не мнения. Това обаче често е по-скоро неволна грешка при структурното изграждане на сайта, отколкото съзнателно търсен ефект.

Дискредитирането на обществени личности и институции е сред похватите, които се използват често от популярните медии. Уронването на престижа се постига най-често чрез употреба на разнообразни епитети, прякори и фразеологизми с подчертано подигравателен оттенък: „**СКАНДАЛНИ РАЗКРИТИЯ! Вижте мръсните далавери на олигарха Иво Прокопиев!**“ (bnews.bg, 31.10.2018 г.); „**Бойко Борисов – нарко-трафикант № 1 в Европа! Истината Само Тук:**“ (skandalno.net, 29.10.2018 г.). Трябва да се отбележи, че подобно отношение се използва както в коментари и анализи, така и в материали, публикувани в раздела на новините. Тук отново трябва да бъде очертано разграничение между сайтовете. Както смесването на жанровете на новината и коментара е присъщо на популярните медии, така и дискредитирането на обществени личности и институции се среща основно в сайтове, които могат да бъдат характеризирани като таблоидни.

С цел да направят материалите си по-интересни за читателите, журналистите **наблягат на сензационността на информацията чрез засилен употреба на хиперболи**. Дори когато новината е напълно неутрална, те използват емоционално натоварени думи като *шок*, *скандално*, *ужас*, *сензационно*, *невероятно*, *извънредно*, *ексклузивно* и др. Има популярни сайтове, в които трудно може да бъде открито заглавие, което не започва с думите *ексклузивно* или *невероятно*. Следващите примери ясно показват, че това е една от определящите черти на популярните сайтове: „**ШОК И УЖАС В БСП! Шефът на „Дума“ иззе функциите на Нинова: Времето на Георги Гергов и Румен Овчаров свърши!**“ (pik.bg, 03.11.2018 г.); „**ШОК И УЖАС! Борисов ГОТВИ нов вълчи КАПАН за България! Вижте какво ПРАВИ вождът на ГЕРБ! Вижте ТУК!**“ (skandalno.net, 22.11.2017 г.); „**СЕНЗАЦИЯ В ПИК И „РЕТРО“! НЛО се крие в пещерата Леденика – извънземните са невидими за човешкото око**“ (pik.bg, 03.08.2017 г.). Понякога сензационни са само езиковите изразни средства: „Твърде често подбудителното заглавие, търсенето на шок на равнището на езика се опитват да прикрият липсата на сензационни новини.“ (Дачева 2014: 62). Тези заглавия доказват, че стремежът към привличане на повече читатели често кара журналистите да забравят за обективността.

Освен да информират, медиите се опитват да ни убедят в истинността на предлаганото от тях съдържание, като си служат с различни аргументи. Аргументативните стратегии често пъти могат да бъдат и манипулативни.

Най-общо те могат да бъдат разделени на рационални (сериозни медии) и емоционални (популярни медии).

Една от стратегиите е **легитимацията и делегитимацията на обществени личности**. Редица журналистически материали са изградени по начин, който ясно показва пристрастие към дадена политическа фигура или партия. Акцентирането върху положителните страни на един политик често пъти е комбинирано с охулването на неговите опоненти. Оказва се, че може да бъде очертано едно ясно разграничение между медии, които са привърженици на ГЕРБ и съответно не симпатизират на БСП (pik.bg): „**РАЗКРИТИЕ НА ПИК: Ето как Корнелия и БСП въртят схеми с депутатските заплати – не се продавали за 200 лева, но се биха за тях 2 часа**“ (pik.bg, 07.11.2018 г.), и медии, които симпатизират на БСП и не харесват ГЕРБ (skandalno.net): „**Внимание! ГЕРБ готвят Най-Бруталния си ГРАБЕЖ! Ето с колко пари ще олекне всеки българин:**“ (skandalno.net, 07.09.2018 г.). Важно е да се направи уточнение, че към легитимация и делегитимация на политици, си позволяват да прибегват основно медии, които могат да бъдат характеризирани като популярни.

Сред рационалните стратегии са **дедукцията и индукцията**. При дедукцията чрез позоваване на общото се прави заключение за частното. Когато медиите непрекъснато повтарят, че всички политици не си вършат работата, това означава, че и Иван Иванов, който също е политик, не си върши работата.

В другия случай – при индукцията, от частното се прави извод за общото. Информация, посветена на един корумпиран катаджия, често пъти макар и подсъзнателно кара читателите да заключат, че всички катаджии са корумпирани. Често, когато има някакво нарушение от политическа фигура, дори и не широко известна, се изтъква нейната партийна принадлежност. По този начин, макар и индиректно, се създава впечатление, че членовете на тази партия правят нарушения: „Спипаха гербаджия-браконьер, лови незаконно риба за гости“ (offnews.bg, 15.08.2017 г.). Разгледаната новина се отнася за общински съветник от гр. Троян.

Позоваването на личен опит също може да бъде успешен подход при убеждаването на аудиторията. Научно доказано е, че хората са по-склонни да се доверят на съвет или препоръка от приятел, който лично има опит или знания за конкретен въпрос. Затова и журналистите изграждат аргументите си, като наблягат именно на своя личен опит. Това се случва обикновено в материали, публикувани в рубриците **Анализи** и **Коментари**.

Друга аргументативна стратегия, която често пъти може да манипулира аудиторията е **позоваването на емоциите** – те могат да бъдат както положителни, така и отрицателни. Именно предизвикването на емоции у читателите се оказва един от най-сигурните начини за задържане на тяхното внимание. Освен за да се информират, хората често посещават сайтовете и за да се забавляват. Материалите, посветени на популярни личности от шоубизнеса

винаги са се радвали на голям читателски интерес. Традиционно е прието схващането, че клюките за известни личности и публикациите, свързани с култура, предизвикват положителни емоции. Бил Ковач и Том Роузънстейл говорят за т.нар. инфотеймънт: „превръщането на новините в забавление и на забавлението в новини.“ (Ковач, Роузънстейл 2007: 210). От друга страна, материалите, които залагат на негативните емоции са не само по-често срещани, но и по-четени. Когато хората се чувстват застрашени от някаква сила или събитие, то неминуемо тяхното внимание ще бъде(бива) привлечено: „*АПОКАЛИПСИС! Шокиращо изследване – страшни бедствия ни чакат следващите 30 години! Морят ни адски жеги, наводнения, глад и жажда...*“ (rik.bg, 21.06.2018 г.). Апокалиптичните новини са често срещани в популярните сайтове. Те манипулират, като използват едно от най-силните човешки чувства – страхът.

В заключение, може да се обобщи, че онлайн медии използват разнообразни стратегии, за да привлекат повече читатели и да задържат тяхното внимание. Това се случва чрез засилена употреба на хиперболи, епитети, поставяне на многоточие в края на заглавията и др. Очертава се ясно разграничение между онлайн медиите. Ако сериозните сайтове си служат основно с рационални аргументативни стратегии (дедукция, индукция, позоваване на личен опит), то сайтовете, които могат да бъдат определени като популярни, използват всички позволени или не изразни средства на българския език. Те предизвикват любопитството на читателите (поставяне на твърде общо заглавие; поставяне на многоточие), опитват се ги шокират чрез употреба на експресивно натоварена лексика, възхваляват и злепоставят, подиграват се на хора и институции...и всичко това в стремежа си да привлекат повече читатели.

БИБЛИОГРАФИЯ

- Замбова 2000:** Замбова, Антония. *Манипулативни езикови стратегии в печата*. София. ИК „СЕМА РИШ“, 2000.
- Дачева 2014:** Дачева, Г. *Стилистични ефекти на алюзивните заглавия*. София. Изд. Парадигма, 2014.
- Ковач, Роузънстейл 2007:** Ковач, Бил, Роузънстейл, Том. *Елементите на журналистиката. Какво трябва да знаят новинарите и какво да очакват хората от тях*. София. Изд. Слънце, 2007.
- Георгиева, М.** *Медийният дискурс между езика и емоцията*. Българска реч, кн. 3, 2018 г., с. 39.

КЪМ ВЪПРОСА ЗА МАРКИРАНИЯ ЧЛЕН НА КАТЕГОРИЯТА *ВИД НА ГЛАГОЛА* В НОВОГРЪЦКИЯ ЕЗИК

ДЕСИСЛАВА ДИМИТРОВА

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

Subject of study in this work is the marked gramema of the lexical-grammatical category – *aspect of the verb* in New Greek language. Our interest in the problem has occurred for two reasons.

Firstly, we will note that in Greek linguistics (different from the Bulgarian language) the gramemas completed and uncompleted aspect are formed respectively from two stems (the aorist stem and the present stem).

Secondly, the Greek scholars argue that *the aspect of the verb* is morphologically encoded in the verbal stem. The statement is reasonable, but it is important to emphasize that the perfective verbs are formed by the imperfective verbs (+/-σ sigma morpheme). This fact is noted by the authors. However, the researchers ignore the issue of the formal markers. Therefore, they also do not pay attention to the question of which the marked gramema is in the aspectual opposition.

Key words: an aorist stem, a present stem, a perfective verb, aspect of the verb, a completed aspect, an uncompleted aspect

Настоящото изследване е фокусирано върху въпрос, който се оказва маргинален за гръцките лингвисти, проучващи аспектуалността¹. Става дума за това, че авторите единодушно посочват аористната основа (то αοριστικό θέμα) и сегашната глаголна основа (то ενεστωτικό θέμα) като граматични маркери съответно на свършения и несвършения вид, а подобни твърдения навеждат на мисълта, че и двата глаголни вида в новогръцкия език са маркирани. Дали обаче в действителност е така и какъв би следвало да е характерът на видовите опозиции (еквиполентни ли са, или привативни) са въпроси, на които не се обръща нужното внимание. Вероятната причина за това е, че по-обстойни проучвания на новогръцкия глаголен вид, при това немного на брой, се откриват едва в най-ново време. Неслучайно в българската, а и в славянската граматична литература, където аспектуалността е изследвана в детайли многократно през годините, се е наложило твърдението, че видът на

---

¹ Гр. αποψιακότητα.

глагола е характерно явление за славянските езици, а наличието му в гръцката глаголна система остава в сянка. Макар гръцките свършени и несвършени глаголи да притежават специфики, които ги открояват от славянските глаголни видове, опозициите от типа *γράφω* : *γράψω* (*пиша* : *напиша*), *αγοράσω* : *αγοράζω* (*купя* : *купувам*) са доказателство, че глаголният вид е присъщ и на новогръцкия език.

Една от най-ярките особености на гръцката аспектуална система е видообразуването. За разлика от българския език, в който свършен вид се образува в по-голямата част от случаите посредством префигиране (*работя* : *из-работя*), а итератив² чрез задпоставена морфема (-а, -'а, -ва, -ава, -'ава, -ува), напр. *изработя* : *изработ-ва-м*, в новогръцкия език перфективният³ глагол се образува от аористна основа, а имперфективният⁴ – от т.нар. сегашна основа. Поради обвързаността на двата глаголни вида⁵ с двете основи, които се отличават във формалния си запис (срв. *δουλεύω* - *δουλέψω* (*работя* : *изработя*), твърдението на авторите, че видът е кодиран в основата изглежда напълно основателно. В граматиката си „Συνοπτική γραμματική της Νέας Ελληνικής” (2015) Г. Бабиньотис и Хр. Клерис посочват, че диференциацията по отношение на вида – свършен (*τέλειο*) или несвършен (*ατελής*), се изразява от двете основи – аористната и сегашната (вж. Бабиньотис; Клерис 2015: 173). В „Γραμματική της Νέας Ελληνικής”(2015) янинският преподавател Хр. Влахос стига до извода, че видът на глагола има централна роля в новогръцката глаголна система, защото е морфологично кодиран в глаголната основа и си взаимодейства с всички останали вербални категории (вж. Влахос 2015: 9). Вече споменахме, че, представени по този начин, твърденията на лингвистите създават у читателя впечатление, че и свършеният, и несвършеният вид в новогръцкия език са маркирани. От това би следвало, че видовата опозиция е еквиполентна⁶. Въпреки че в редица разработки (за глаголният вид, както и в такива, посветени на глаголните основи) се споменава, че аористната основа се образува **от сегашната** най-често посредством **прибавяне на сигма (σ)**, на лингвистите им убягва въпросът дали маркиран член на категорията *вид на глагола* не е всъщност само свършеният вид. Някои от твърденията на авторите относно миналата свършена основа⁷ са

² Някои автори го наричат вторичен несвършен вид.

³ Глагол от свършен вид.

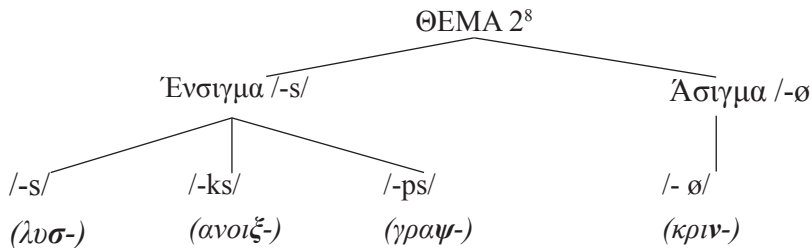
⁴ Глагол от несвършен вид.

⁵ В новогръцкия език глаголните видове във формално отношение са два – СВ и НСВ. В семантично обаче НСВ се разделя на два вида – *συνεχες ποιόν ενεργείας* и *επαναλαμβανόμενο ποιόν ενεργείας* (вж. Бабиньотис 2015: 173), които се явяват аналози съответно на българския прост несвършен вид и на итератива.

⁶ Привативните опозиции имат един маркиран и един немаркиран член, а при еквиполентните опозиции всички членове са маркирани.

⁷ Аористната основа.

следните: „Аористна основа се образува в повечето случаи с прибавяне на характеристиката за аорист -σ- към сегашната основа” (Ангелиева 1992: 55). Гръцките лингвисти Г. Бабиньотис и Хр. Кларис пък посочват, че миналата свършена основа се образува главно по два начина – сигматично (със сигма (σ) и двойните съгласни кси (ξ) или пси (ψ)) или асигматично (без сигма (σ)) (вж. Бабиньотис; Клерис 2015: 190). Схемата, с която двамата автори илюстрират образуването на аористна основа, има следния вид:

От лявата страна на схемата е представено образуването на аористна основа посредством сигма (-σ) и двойните съгласни кси (-ξ) и пси (-ψ), а от дясната е даден пример за асигматично формиране без морфемата -σ (κριν-). От всичко казано дотук се налага изводът, че маркиран член в опозициите от типа ακού-ω: ακούσ-ω (чувам: чуя)⁹ е свършеният вид. На пръв поглед обаче редица корелации създават погрешното впечатление, че маркирани са и двата глаголни вида. Срв.:

ράβ-ω: ράψ-ω (шия: зашия)
ξεχν-ώ: ξεχάσ-ω (забравям: забравя)
διαλέγ-ω: διαλέξ-ω (избирам: избира)
στέλν-ω στείλ-ω (изпращам: изпратя)

Илюзията се поражда от факта, че при взаимодействието на крайния звук на изходната основа (т.е. сегашната) с морфемата, която се прибавя, за да се образува аористната основа, понякога „настъпват фонетични или правописни изменения” (Ангелиева 1992: 55)¹⁰.

⁸ Θέμα 2 е аористната основа (вж. Бабиньотис; Клерис 2015: 190). Почернените морфеми в аористните основи са мои – Д. Д.

⁹ Всички аналози на българските опозиции СВ: итератив в новогръцкия език се представят по следния начин – аналог на итератива: аналог на СВ. Последователността е обусловена от факта, че в новогръцкия език образуването е от несвършен вид (или итератив) към свършен вид. В българския език итеративът се формира от перфективния глагол.

¹⁰ Твърдението на авторката е във връзка с образуването на аориста (миналото свършено време) в новогръцкия език, но то важи с пълна сила и за свършения вид. В новогръцкия език имперфект се образува единствено от несвършени глаголи, а аорист – от свършени.

За да получим отговор на въпроса дали маркиран член във видовете двойки е само свършеният вид, или са маркирани и двете грамеми, е необходимо да проследим модификациите, които се осъществяват при образуването на аористната основа. За целта ще се опираме на разработките „Минало свършено време /аорист/, деятелен залог“ (вж. Ангелиева 1992: 55 – 70) и „Образуване на аористната основа. Деятелен залог“ (вж. Ангелиева 2004: 95 – 110), където акцентът пада върху графичните и фонетичните промени при формирането на аористна основа.

Образуване на свършените глаголи:

- Когато основата на несвършения глагол (т.е. сегашната основа) завършва на стар дифтонг, в свършения глагол се запазва правописно завършекът на изходната глаголна основа и се добавя сигма.
- **(-ου- + -σ > ούς)** – *ακού-ω > ακού-σ-ω* (слушам: послушам).
- В други случаи се появява двойната съгласна пси (-ψ) – **(ε(ύ+ σ) > ε-ψ)**– *μαζεύ-ω > μαζέψ-ω* (събирам: събера).

С прибавянето на сигма към сегашната основа в аористната се появяват и гласните **-α, -η, -ε**:

χαλ-ώ > χαλάσ-ω (развалям: разваля)
βοηθ-ώ > βοηθήσ-ω (помагам: помогна)
καλ-ώ > καλέσ-ω (каня: поканя)

- Когато сегашната основа завършва на гърлен съгласен звук (**κ, γ, χ**), прибавянето на сигма **-σ** дава кси **-ξ**.
  - **(-κ + -σ > -ξ)** – *πλέκ-ω > πλέξ-ω* (плетя: изплетя)
  - **(-γ + -σ > -ξ)** – *διαλέγ-ω > διαλέξ-ω* (избирам: избира)
  - **(-χ + -σ > -ξ)** – *προσέχ-ω > προσέξ-ω* (внимавам: ...)
- Когато сегашната основа завършва на устен съгласен звук (**π, β, φ**), прибавянето на сигма **-σ** дава **-ψ**.
  - **(-π + -σ > -ψ)** *προβλέπ-ω > προβλέψ-ω* (предвиждам: предвидя)
  - **(-β + -σ > -ψ)** *ράβ-ω > ράψ-ω* (шия: за/ушия)
  - **(-φ + -σ > -ψ)** *γράφ-ω > γράψ-ω* (пиша: напиша)
- Когато сегашната основа завършва на зъбен съгласен звук (**τ, δ, θ**), той изпада след прибавянето на сигма.
  - изпада **-τ** – *προσθέτ-ω > προσθέσ-ω* (добавам: добавя)
  - изпада **-δ** – *σπεύδ-ω > σπεύσ-ω* (бързам: побързам)
- Глаголите, на които сегашната основа завършва на **-ζ**, образуват аористна основа по два начина (според произхода на ζ).
- Ако произхожда от съчетание, в което първият звук е бил **δ**, аористната основа се образува като основите на зъбна съгласна, т.е. **-ζ** изпада.

ο φροντίζ-ω > φροντίσ-ω (грижа се: погριжа се); (φροντίζω произхожда от φροντίδα – грижа)

➤ Ако произхожда от съчетание, в което първият звук е бил γ, аористната основа се образува като основите на гърлена съгласна.

ο στενάζ-ω > στενάξ-ω (въздишам: въздъхна); (στενάζω произхожда от στεναγμός – стон, въздишка)

Тук е мястото да отбележим, че посредством морфемата -ζ се образуват глаголи от други части на речта:

– от прилагателни имена: μαύρος > μαυρίζ-ω > μαυρίσ-ω (черен > почернявам: почернея);

– от съществителни имена: αλάτι > αλατίζ-ω > αλατίσ-ω (сол > соля: насоля);

– от наречия или междуметия: γαβ > γαυγίζ-ω > γαυγίσ-ω (джав > джавкам: джавна)¹¹

➤ По същия начин сегашната основа на σσ- или ττ- образува аористна според произхода σσ и ττ-:

ο αλλάσσ-ω/αλλάξ-ω¹² > αλλάξ-ω (сменям: сменя) (αλλάσσω произхожда от съществителното име αλλαγή – смяна);

➤ основите на перфективни глаголи, образувани от несвършени глаголи с основи на -χν-, са с краен звук двойната съгласна -ξ:

• δείχν-ω > δείξ-ω (показвам: покажа)

• ψάχν-ω > ψάξ-ω (търся: потърся)

В „Новогръцка граматика“ (2004) на Ф. Ангелиева и М. Ангелиева се посочва, че по-голямата част от този тип сегашни основи на -χν- са произлезли от стари глаголни основи на гутурална основа -κ, -γ, -χ, които след добавяне на сигма -σ дават кси -ξ. Например ψάχνω произхожда от средногръцки ψάχω и съответно аористната основа завършва на -ξ – ψάξω (вж. Ангелиева 2004: 101).

Свършен вид от несвършени глаголи, на които сегашната основа е със завършек плавна или носова съгласна (λ, μ, ρ, ν), се образува по следните начини:

➤ Асигматично, т.е. без сигма -σ. Перфективните и имперфективните глаголи се различават по гласната на последната сричка на основата:

➤ Сегашни основи, завършващи на -λ. В новогръцкия език този тип основи са се модифицирали. Най-често към старата сегашна основа получават -ν:

• στέλν-ω > στείλ-ω (изпращам: изпратя);

• παραγγέλν-ω παραγγείλ-ω (поръчвам: поръчам);

¹¹ Повече примери за глаголи, образувани от други части на речта, може да се открият у Ангелиева 2004: 104 – 106.

¹² В димотики тези несвършени глаголи са с основа на -ζ.

➤ Несвършени глаголи, чиито сегашни основи завършват на носовите (назалните) съгласни **-μ, -ν** проявяват разнообразие по отношение на образуването на аористна основа. Понякога миналата свършена основа задържа назала, друг път го заменя със **-σ**, а има и случаи, в които настъпват изменения на изходната основа.

• Замяна на назала със сигма в аористната основа:

τελειών-ω > τελειώσ-ω (завършвам: завършиа)

αφήν-ω > αφήσ-ω (слагам: сложа)

δέν-ω > δέσ-ω (вързвам: вържа)

κλείν-ω > κλείσ-ω (затварям: затворя)

• Запазване на назала в аористната основа:

ζεσταίν-ω > ζεστάν-ω (сгорещявам се: сгорещя се)

πεθαίν-ω > πεθάν-ω (умирам: умра)

τρελλαίν-ω > τρελλάν-ω (полудявам: полудея)

По-специално внимание заслужава специфична подгрупа гръцки несвършени глаголи, чиито сегашни основи завършват на морфемата **-αίν**:

καταλαβαίν-ω > καταλάβ-ω (разбирам: разбера)

προλαβαίν-ω > προλάβ-ω (успявам: успея)

μαθαίν-ω > μάθ-ω (научавам: науча; уча: науча)¹³

ανεβαίν-ω > ανεβ-ώ (качвам се: кача се)

βγαίν-ω > βγ-ω (излизам: изляза)

κατεβαίν-ω > κατέβ-ω (слизам: сляза)

μπαίν-ω > μπ-ω (влизам: вляза)

Впечатление в представените примери прави това, че в този случай маркирани са несвършените глаголи (итеративите), а не перфективите.

Налични са обаче и сегашни основи на морфемата **(-αίν)**, при които в перфективния корелат се появява също граматичен маркер – морфемата сигма. В тези случаи настъпват и фонетични изменения в аористната основа. Срв.: *αρρωσταίν-ω: αρρωστήσ-ω (разболявам се: разболея се)*.

➤ Типични за новогръцкия език са и някои видови опозиции, които имат по-голяма разлика в образуването на глаголните основи:

παίρν-ω > πάρ-ω (вземам: взема)

πίν-ω > πι-ω (пия: изпия)

φεύγ-ω > φύγ-ω (отивам си; тръгвам си: отида си; тръгна си)

δίν-ω > δώσ-ω (давам: дам)

➤ На гръцката аспектуална система са присъщи и глаголи със суплетивни видови основи. Например:

¹³ В зависимост от контекста *μαθαίνω* може да е аналог на българския итератив *научавам*, но може да е еквивалент и на българския прост несвършен глагол *уча*.

βλέπω: δω (виждам: видя)

λέγω: πω (казвам: кажа)

Ако се опитаме да обобщим наблюденията от представените в хода на изложението начини на образуване на аористна основа, от която се произвеждат свършените глаголи в новогръцкия език, бихме достигнали до няколко съществени извода:

1. Несъмнено маркиран член в гръцките видови опозиции, които са от типа *ακούω: ακούσω* (*слушам: послушам*), е свършеният вид. Немаркираната грамема на категорията *вид на глагола* е несвършеният вид. Без значение дали го подчертават, или не, всички изследователи на гръцката вербална система са единодушни, че аористната основа, от която се образуват перфективите, се формира от сегашната основа най-често чрез прибавяне на морфемата *-σ*. Както вече беше споменато по-напред в разработката, взаимодействието на крайния звук на изходната основа с морфемата *-σ* води до фонетични и правописни модификации при образуване на аористната основа. Фреквентни са случаите, в които в свършените глаголи се появяват двойните съгласни пси *-ψ* (*γράφω*) или кси *-ξ* (*ανοίξω*), които са резултат от прибавянето на сигма *-σ* към краен съгласен звук на сегашната основа. Срв.: (*γράφ+σ > γράψ*), (*ανοίγ+σ > ανοίξ*). Безспорен факт е, че опозициите от този тип, в които маркиран член е свършеният вид, а несвършеният е немаркиран, са привативни.
2. По-малобройна е групата на свършените глаголи, които се образуват асигматично. Тези перфективни глаголи се образуват най-вече от несвършени глаголи, чиято сегашна основа е на назален съгласен звук. Основите на имперфективния и перфективния корелат се отличават по крайния гласен звук на основата. Срв.: *πεθαίνω > πεθάνω* (*умирам: умра*).
3. Най-голям интерес обаче събуждат една малка група видови двойки, в които свършеният вид изглежда е немаркираният член. Става дума за корелациите от типа:

καταλαβαίνω: καταλάβω (разбирам: разбера)

ανεβαίνω: ανεβ-ώ (качвам се: кача се)

βγαίνω: βγω (излизам: изляза)

μπαίνω: μπω (влизам: вляза)

Бихме могли да предположим, че е налице процес на итеративация, тъй като представените гръцки несвършени глаголи в случая са еквиваленти на българския итератив. Друг фактор е появата на формален маркер – задпоставената морфема, на която завършва сегашната основа (*-αίν*). Подобна хипотеза обаче се нуждае от по-обстойно проучване и, разбира се, солидна

аргументация. Освен това опозицията *μαθαίνω*: *μάθω* (*научавам*: *науча*; *уча*: *науча*) поражда съмнение по отношение на допуснатото твърдение. Гръцкият несвършен глагол *μαθαίνω* има две функции, които са контекстово обусловени – на итератив (със семантика на *научавам*) и на прост несвършен вид (със семантика на *уча*). Контрааргумент на предполагаемата хипотеза е и видовата двойка *αρρωσταίνω*: *αρρωστήσω* (*разболявам се*: *разболея се*), в която маркиран се оказва не само имперфективът.

4. Типични за новогръцката аспектуална система са и малко на брой суплетивни видови двойки, които остават извън обсега на дискутирания проблем.
5. Със сигурност можем да заключим, че при голяма част от корелациите маркиран е именно свършеният вид. Това обаче не бива да се абсолютизира, тъй като в противен случай биха останали изолирани известна част от видовите опозиции.

ЛИТЕРАТУРА

- Ангелиева 1992:** Ф. Ангелиева. *Новогръцки език /катаревуса/*. София, 1992.
- Ангелиева 2004:** Ф. Ангелиева, М. Ангелиева. *Новогръцка граматика. Фонетика, морфология, синтаксис*. София, 2004.
- Бабиньотис; Кларис 2015:** Нr. Cleris, G. Babiniotis. *Sinoptiki grammatiki tis Neas Ellinikis*.
- Влахос 2015:** Нr. Vlahos. *Panepistimiakes simiosis. Gramatiki tis Neas Ellinikis*, Янина, 2015.

СЛОВОРЕД НА ОБСТОЯТЕЛСТВЕНОТО ПОЯСНЕНИЕ ЗА КОЛИЧЕСТВО И СТЕПЕН В ПРОСТОТО СЪОБЩИТЕЛНО ИЗКАЗВАНЕ (ВЪРХУ МАТЕРИАЛ ОТ РАЗГОВОРНА РЕЧ)

СТАНИСЛАВА ТЕОФИЛОВА

ШУ „Епископ Константин Преславски“

The study comments on word order specifics of adverbial clauses of quantity and degree as the analysis goes simultaneously in formal and communicative plain, i.e. researched is the bond between location of the adverbial and its communicative value (whether it pertains to the topic or to the focus of statement). This approach is conditioned by the fact that important factors, defining the place of adverbial clauses of quantity and degree, are its communicative significance and the necessity in certain cases for it to be emphasized, but yet on another level – on the level of the information structure.

Key words: word order, colloquial speech, quantity and extent adverbial, information structure, topic, focus

Фокус на предложеното изследване е словоредното поведение на обстоятелственото пояснение за количество и степен, коментирано от гледна точка както на граматичния словоред, така и на информационната структура на изказването. За да посочи и опише компонентите, изграждащи информационната структура на изказването, разработката борави с термините *топик* и *фокус* (за подробности относно терминологията вж. Ницолова 2001: 76; Тишева 2005: 163 и др.). Тук се използва понятието *разговорна реч*, разбирано като неофициална, непринудена, спонтанна форма на устна комуникация между близки хора (семейство, приятели, съседи и т.н.) в условията на ежедневното общуване. Казано по друг начин, конструкциите са извлечени от т.нар. неофициална разговорна реч (разграничението между разговорна и устна реч е изяснено отдавна и се приема тук аксиоматично). В текста е възприето разбирането на Р. Ницолова за природата на изказването като изречение, „произнесено в определена речева ситуация и в определен контекст с определена комуникативна цел“ [Ницолова 1984: 25].

Словоредните реализации на обстоятелственото пояснение за количество и степен са групирани според критерия *място спрямо сказуемото*. Вътрешноизреченското свързване на коментираното обстоятелство с глаго-

ла казуемо е основно положение. Отдавна обаче е установено, че обстоятелството за количество и степен може да се отнася към друга признакова дума¹, напр. прилагателно име, наречие и др. Такова е положението в примери като: *Трябва много голямо пространство*²; *Той се тъпче прекалено много за възрастта си*. В тези случаи е важно на първо място положението на обстоятелствата спрямо опорния им елемент и това ще се вземе предвид при анализа. В контекста на целия изказ обаче важи положението на въпросната комплексна група спрямо казуемото, респ. къде спрямо казуемото стои самата пояснявана дума. Следователно във всички случаи позицията спрямо казуемото се оказва универсален релевантен белег.

И така, в изказванията, съдържащи обстоятелство за количество и степен, са реализирани 3 възможни позиции на обстоятелственото пояснение: 1) обстоятелствено пояснение в *постпозиция* спрямо казуемото; 2) обстоятелствено пояснение в *препозиция* спрямо казуемото и 3) обстоятелствено пояснение в *интерпозиция* спрямо частите на казуемото. Всяка от тези три групи ще бъде подплатена статистически с информация за процентното съотношение на регистрираните словоредни варианти, успоредно с което те ще бъдат коментирани и от гледна точка на информационната структура на изказването.

Наблюденията в настоящото изследване се опират на материал от българската разговорна реч с обем от 560 прости съобщителни изказвания, съ-

---

¹ Според Л. Андрейчин „Прилагателните имена и наречията също така могат да бъдат пояснявани от някои обстоятелствени думи, главно за количество и степен, напр. *много добър, твърде голям...*“ [Андрейчин 1978: 369]. По този въпрос аналогични са наблюденията и на К. Попов [вж. Попов 1998: 223]. И. Недев е най-конкретен със следната недвусмислена дефиниция за синтактичната природа на обстоятелственото пояснение: „Второстепенна част на изречението, която характеризира действие (респ. състояние), признак или обстоятелство, означени със казуемото или с друга част на изречението, откъм място, време, начин, количество и степен, причина и др., се нарича обстоятелствено пояснение“ [Недев 1992: 114]. Предложеният текст споделя позицията на цитираните автори.

² Тук и по-нататък ще се използват следните знаци за обозначаване на частите на изказването:

P – казуемо;

D_к – обстоятелствено пояснение за количество и степен;

A_{съгл} – съгласувано определение;

/ – означава всяка пауза вътре в самото изказване (необходима или ненужна);

// – отбелязва абсолютния край на изказването;

(...) – в кръгли скоби са поставени факултативните употреби на синтактичните компоненти;

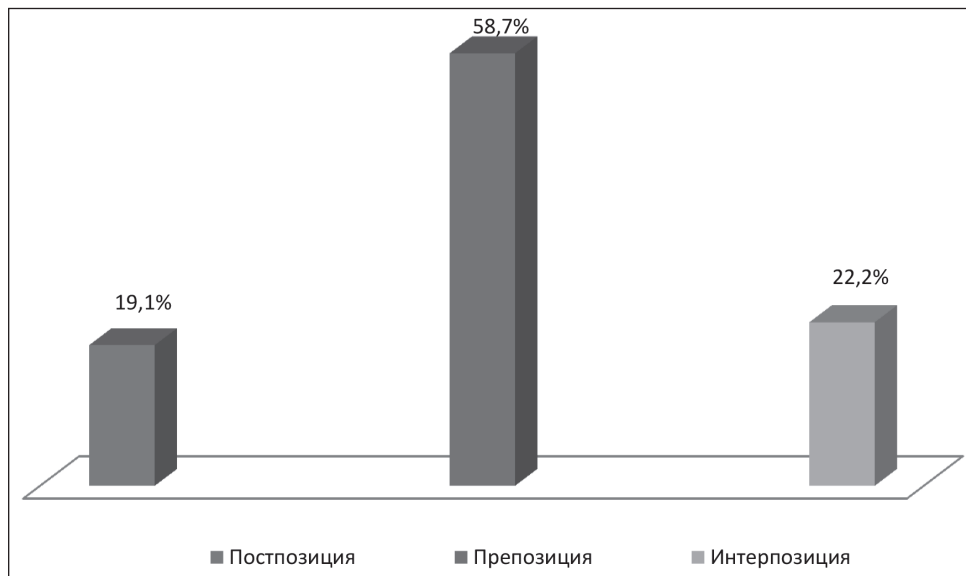
□ – в квадратни скоби са изказванията, част от контекста;

(*F*) и (*T*) – маркират фокуса и топика на изказването.

Обстоятелствените пояснения за количество и степен в примерите са болдирани, а частите, към които има обстоятелство – подчертани.

държащи обстоятелство за количество и степен. Е. Георгиева определя като характерна за него контактната постпозиция спрямо сказуемото [вж. Георгиева 1974: 50 – 51]. В ексцерпирания материал от разговорна реч най-предпочитана обаче е контактната препозиция, следвана от интерпозицията и едва на трето място се нарежда контактната постпозиция (вж. *Диаграма 1*).

Диаграма 1. Словоред на обстоятелственото пояснение за количество и степен

1. Обстоятелствено пояснение за количество и степен в постпозиция спрямо сказуемото

Контактната постпозиция (19,1%) е масовият случай при постпозицията на обстоятелственото пояснение за количество и степен (примерите в *дистантна постпозиция* са под статистическия минимум). Срещаните словоредни реализации при постпозицията в непосредствен контакт са от следните типове:

$(...) + (...) + P + D_k$

Глава ме боли доста (F)//

Тия големите ги (Т) прегледах няколко пъти (F)// (енциклопедии)

(...) + P + D_к + (...)

То туй зависи най-вече (F) от туй (T)//

И ми се наложи да си купувам допълнително (F) такъв четец (T)//

P... + (...) + ...P + D_к

Абе ще ги понося малко (F)//

P + D_к + A_{съзн.} + (...)

Има много (F) точни хора//

Особеното при последния от горните четири модела е, че обстоятелството *много* се съотнася с прилагателно име (*точни*), а не със сказуемото, и съответно мястото му се определя от разположението на самото прилагателно (в синтактичната роля на съгласувано определение), което пък, от своя страна, зависи от позицията на допълнението (*хора*). Следователно в тези случаи постпозицията на обстоятелството спрямо сказуемото не е собствена негова характеристика, а разположение, диктувано от постпозицията спрямо сказуемото на водещия елемент в словосъчетанието (допълнението). Вътре в самото словосъчетание обстоятелството *много* е в препозиция спрямо своя опорен елемент. Постпозицията е невъзможна, срв. конструирания пример: *Има точни много хора.

В събрания корпус доминират първите два модела (вж. по-горе): при единия двете свободни позиции пред сказуемото най-често са заети от подлог и клитично допълнение или от допълнение и неговата кореферентна клитика; при втория модел разликата е, че плътната позиция след предиката на обстоятелственото пояснение за количество и степен измества вдясно допълнението (пряко или непряко).

Обобщаващ извод за статута на обстоятелственото пояснение за количество и степен на ниво информационна структура е наблюдението, че доминира функционирането му като самостоятелен фокус на изказването или като част от фокусиран комплекс със сказуемото.

2. Обстоятелствено пояснение за количество и степен в препозиция спрямо сказуемото

Препозицията със своите 58,7% е три пъти по-предпочитана от каноничната постпозиция [вж. Георгиева 1974: 50]. От друга страна съотношението контактна : дистантна препозиция е 3,5 : 1 (45,5% : 13,2%).

2.1. Контактна препозиция

Високата статистическа честотност на контактната препозиция на обстоятелственото пояснение за количество и степен би могла да се обясни с изискванията на информационната структура на изказването: обстоятелственото пояснение се проявява като фокус, който трябва да бъде изтъкнат допълнително чрез словоредно преместване вляво на нетрадиционно място. По този начин обстоятелството изцяло окупира ролята на комуникативно най-натоварен елемент, без да се налага да я споделя със сказуемото:

$(...) + D_k + P + (...)$

*Аз **по цял ден** (F) не си говоря със Симо//*

*Малкото **много** (F) прилича на нея//*

*Аз **много** (F) съм благодарен за тази информация//*

$(...) + D_k + P$

*Аз **повече** (F) се притеснявам//*

*Котките **много** се привързват (F)//*

*Аз **цяла нощ** (F) не съм спала //*

$D_k + P + (...)$

***Много** сте близо (F) вий//*

*Ама **много** (F) се ядосах аз//*

***Много** (F) труден стана животът//*

$D_k + P... + (...) + ...P$

***Много** трудно ще ѝ бъде (F)//*

***Много** малък ще ми е (F)//*

***Малко** ще ги понося (F)//*

***Изобищо** (F) не мога да ги оправя//*

Разбира се, и тук съществуват контекстово и интонационно обусловени изключения, при които фокусът пада върху друга ситактична единица (в случая – непряко допълнение), а обстоятелството е топиализирано, вж. [А – К'о приказваш ти? Скъсвахме се да играем на белот в ония години!] Б – Ний на кент купе (F) **много** играехме (T).

2.2. Дистантна препозиция

Характерно за нея е, че в повечето случаи или обстоятелственото пояснение пояснява прилагателно име, изпълняващо ролята на съгласувано оп-

ределение (напр. към допълнение), или между обстоятелството и предиката стои допълнение (най-често местоименна клитика), вж.:

$D_k + (...) + (...) + P + (...)$

Много грамотна дупка е изкопал Здравкича//

$(...) + D_k + (...) + P$

*Аз **по цял ден** това правя//*

$D_k + (...) + (...) + P... + (...) + ...P$

Толкоз много имена не мога да ги запомня//

$D_k + (...) + P$

Много ми е жал//

$(...) + (...) + D_k + (...) + P$

*Мене от крави **много** ме е страх//*

Първият и третият пример горе илюстрират случаите на обстоятелствено пояснение към прилагателно (*грамотна*) и към наречие (*много*). И в двете изказвания единствено възможна е препозицията спрямо основния елемент, срв. с **Грамотна много дупка е изкопал Здравкича* и **Много толкоз имена не мога да ги запомня*.

3. Обстоятелствено пояснение за количество и степен в интерпозиция спрямо сказуемото

В по-ранни изследвания, посветени на словоредата на различните видове обстоятелствени пояснения³, беше показано, че от всички обстоятелства тук интерпозицията (22,2%) е най-силно представена. Причината е, че такава обстоятелство често интензифицира предикативен признак, изразен с причастие или прилагателно, като се разполага обичайно пред него, тип: *Грипът при децата е **силно** изразен; Аз съм му **доста** ядосана*. Предвид на този факт интерпозитивното разположение е най-често в случаите, когато сказуемото е съставно именно и обстоятелственото пояснение се отнася към предикатива, изразен предимно чрез прилагателно име, вж.:

$(...) + P... + D_k + ... P$

Той беше доста груб (F)//

Аз съм леко късогледа (F)//

³ И като цяло на словоредата на простото изказване в българската разговорна реч, вж. Теофилова 2016; 2019.

То не е толкова студено (F)//
Не съм много сигурна (F)//
Трябва и да не е много горещо (F)//

В долните две схеми положението е различно – *много* по логика се отнася към целия комплекс (*много* ме *беше* *страх*, *много* я *било* *жъл*). Нормалното разположение тук е препозицията, но условията на разговорното общуване преместват *много* в интерпозиция – вероятно за да се подчертае фокусирането и словоредно.

$(...) + (...) + (...) + P + D_k + P$
*Мен от туй ме беше **много** (F) страх //*

$P + (...) + D_k + P + (...)$
*Било я **много** (F) жъл за заека (F)//*

Като общ извод може да се оформи наблюдението, че позициите, предпочитани от обстоятелственото пояснение за количество и степен, са пре- и интерпозицията, за разлика от ситуацията в книжовния език, където обичайното място за този тип обстоятелство е постпозицията. Резонно обяснение за това са факторите, влияещи върху построяването на изказванията на ниво информационна структура.

ЛИТЕРАТУРА

- Андрейчин 1978:** Андрейчин, Л. Основна българска граматика. София: Наука и изкуство, 1978, (I изд. 1944).
- Георгиева 1974:** Георгиева, Е. Словоред на простото изречение в българския книжовен език. София: БАН, 1974.
- Недев 1992:** Недев, И. Синтаксис на съвременния български книжовен език. София, 1992.
- Ницолова 1984:** Ницолова, Р. Прагматичен аспект на изречението в българския книжовен език. София: Народна просвета, 1984.
- Ницолова 2001:** Ницолова, Р. За контрастния фокус с частици в българския език. – В: Съвременни синтактични теории. Помагало по синтаксис. Съст. Св. Коева и др. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2001, 76 – 85.
- Попов 1998:** Попов, К. Синтаксис на българския книжовен език. В. Търново: Абагар, 1998 (I изд. 1962).
- Теофилова 2016:** Теофилова, С. Словоредна комбинаторика: „танцът“ на обстоятелствените пояснения в простото съобщително изказване (Върху материал от разговорна реч). – В: Паисиеви четения (10 – 11 ноември 2016 г.). Научни трудове, том 54, кн. 1, сб. А, 2016, Филология, 551 – 567. <https://lib.

uni-plovdiv.net/bitstream/ handle/ 123456789/142/NTF_2016_54_1_A_551_567.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Теофилова 2019: Теофилова, С. Словоред на простото изказване в българската разговорна реч. (Дисертация за придобиване на образователната и научна степен „доктор“). Шумен, 2019.

Тишева 2005: Тишева, Й. За системата на общите въпроси в съвременния български език. – В: Аргументна структура. Проблеми на простото и сложното изречение. Под ред. на Р. Влахова и др. София: Сема РИИ, 2005, 160 – 182.

ПРИЛАГАНЕ И АДАПТИРАНЕ НА СЪЩЕСТВУВАЩА ТИПОЛОГИЯ НА АСОЦИАТИВНАТА АНАФОРА КЪМ БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК

ЗАРА КЪНЧЕВА

Софийски университет „Свети Климент Охридски“

The paper attempts at presenting an adaptation of existing typology of associative anaphora. The chosen model is based on already used scheme in previous annotation project and its validity is tested with Bulgarian examples from the current press. The categorization follows the semantic approach and it includes seven types of relations: metareference, class, temporal relations, dissimilation, entailment and attribution.

Key words: *associative anaphora, coreference*

Изборът на темата на настоящото изследване е мотивиран от относително повърхностното разглеждане на езиковия феномен *асоциативна анафора* в българското езикознание и липсата на типология за нейните разновидности. Този вид анафора има функции, подобни на кореференцията, поддържа смисловата и структурната свързаност на текст, но референтите ѝ не съвпадат напълно, а имат връзка помежду си (например при релацията между кайсия и костилка двата референта не са кореферентни, а имат меронимични отношения – костилката е част от кайсията).

Анафората е сравнително по-слабо разгледана от кореференцията в българската и чуждестранната специализирана литература и често е погрешно равнопоставяна с нея. Основната разлика между двете явления е необходимостта на анафората от предварително споменат в контекста антецедент, чрез който интерпретацията на анафората е възможна; обикновено двете са съгласувани. Анафората е характерна основно за именната група, но може да засяга и събития.

Явлението е сравнително подробно разгледано в чуждестранната лингвистика (Кларк (1975), Гарден (2003), Шварц-Фризел (2007), Поеисио (2003) и други), а в българската е засягано периферно в трудове за дълбоко свързаното с него понятие за кореференция в изследванията по текстова лингвистика на Е. Добрева и И. Савова (2000). Необходимо да се отбележат и разработките в областта на лексикологията: наблюденията на П. Баракова (2017) за връзките и отношенията между думите в лексикалната система

и класификацията на С. Колковска (2005) за концептуално-семантичните връзки между значенията на лексикалните единици, тъй като те са от изключителна важност за обстойното тълкуване на асоциативната анафора.

Избраната за прилагане и адаптиране типология в това изследване дава заявка, че е опит за осмисляне и усъвършенстване на няколко известни съществуващи класификации и приспособяването им към анафорите в полския език (Огородничук и Завиславска 2016).

Адаптиране на тази категоризация към спецификите на асоциативна анафора в българския език е необходимо, защото както може да се проследи от следващите примери¹, всеки изведен в нея тип се реализира и в българския език, но някои типове имат прекалено малко реализации или достатъчно много приличат на други, за да бъдат обособявани в отделни класове. Типологията следва семантичния принцип на диференциране и съдържа седем типа.

Метареференция

Първият тип на асоциативната анафора е метареференция – този тип съдържа релациите *има – модел* (*has – model*), *има – име* (*has – name*) и *има – марка* (*has – label*). От други автори този тип е определян като металингвистичен, отбелязва се, че анафората и антецедентът не препращат към обект от действителността.

(1) *„Чудовище“ – Детето сложи пръста си на думата, на която спря да чете.*

В този пример антецедентът и анафората не препращат към действително чудовище, а към думата *чудовище* в даден текст.

(2) – *Колегите ми подариха рододендрон за рождения ден.*
– *Какво значи това?*

(3) – *Виж, няма нужда от евфемизми, просто ми кажи колко точно са зле нещата!*
– *Какво имаш предвид с това?*

В примери (2, 3) анафората, изразена с показателното местоимение *това*, реферира към термините *рододендрон* и *евфемизъм*. Ако местои-

---

¹ Емпиричните данни са събрани от актуални български периодични издания – вестник „Капитал“ (2018) и „24 часа“ (2018), както и от българския национален референтен корпус – BulTreeBank, през системата webclark.org. 1

мението се отнасяше към цялото предходно изречение би се наблюдавал случай на кореференция (*това* щеше да препраща към смисъла на жеста (*подаряването на рододендрон*)).

(4) *Ходих в ресторант „Пицата на Джани“. Тяхната пица изобщо не ми хареса.*

(5) *Пазарувах в „Паус Джийнс“. Дънките им са страхотни!*

(6) *Младата актриса често е забелязвана да пие вино и да хапва любимите си спагети в столичния ресторант „Спагети къмпъни“.*

Пример (1) ясно демонстрира вида референция и е по-често срещан в българския език, спрямо конструкции, подобни на тези от примери (4), (5) и (6). Този тип не е толкова често срещан в българската реч, примери са почти невъзможни за откриване, но металингвистичните отношения са достатъчно различни от всички останали, за да бъдат причислени в друга група от типологията, следователно типът ще бъде запазен без промени в текущото изследване.

Клас

Втората група е *клас* и към нея са отнесени релациите от типа *клас – отделен случай*. Близки са до типа на структуралните анафори, които разглеждат връзки като *част – цяло*. Тази категория присъства под различни наименования в почти всички съществуващи типологии. Тя съдържа отношения на *хиперонимия* и *хипонимия* или *родово-видовите отношения* от класификацията на Колковска (2005).

(7) *Хорър филмите залагат основно на ужасяващи кадри. „Писък“ от своя страна има много добър сценарий.*

В този пример антецедентът изразява целия клас филми на ужасите, а анафората „*Писък*“ назовава един конкретен представител на този вид филми. Примерът е подобен на следващия (7), в който антецедентът е жанр литературни произведения (*любовните романи*), а анафората – конкретна творба от този жанр (*новият роман на писателката*).

(7) *Любовните романи са считани за банални, но новият роман на писателката разбива стереотипите.*

(8) Жените тук са задължени да носят само дълги поли и рокли. Мария облича и панталони, защото семейството ѝ позволява.

Този пример онагледява случай, в който анафората е конкретен представител (Мария) на класа жени.

(9) В планинския район се срещат 37 вида птици и 20 вида бозайници. Районът е едно от малкото места, в които все още се среща застрашената от изчезване Мандаринка.

(10) Американски учени представиха новото си изследване за интелигентността на бозайниците. Според специалистите шимпанзетата заслужават първото място в тази класация.

В примерите (9, 10) се наблюдава отношение между хипероним и хипоним – антецедентите в двете изречения бележат род животни – птици и бозайници, а анафорите посочват конкретен вид от тях – Мандаринка и шимпанзета.

Дисимиляция

Това е типът, който разглежда темпоралните отношения – такъв тип се съдържа във всички класификации, но тук се осъществява по различен начин – авторите на полската типология избират да не наблюдават глаголи и затова примерите, които са приложени в настоящото изследване, съдържат асоциативни анафори само от именната група.

Може да се каже, че засега реализацията на глагола в структурите с асоциативна анафора не е подробно изследвана от специалистите и остава добра насока за бъдещи проучвания.

Типът ще бъде запазен в адаптираната типология с променено име – темпорална анафора.

(11) Битката се е състояла в този район. Тогав са загинали над 1000 мъже.

В примера местоимението тогава има ролята на анафора (това местоимение често изразява асоциативна анафора – вж. пример (17) и се отнася към антецедента – съществителното име битката).

(12) *...Сидеров даде брифинг под наслов „Бургаски злоупотреби с власт” и атакува сградата на здравната инспекция, придружен от група журналисти. Събитието се излъчваше на живо във фейсбук профила на Сидеров.*

В този пример антецедентът се състои от две действия, изразени с глаголни фрази – *даде* и *атакува*, а анафората, която реферира към тях е *събитието* и обобщава двете действия като едно цяло.

(13) *Варшава е много красив град, но предвоенната Варшава е била още по-красива.*²

(14) *Днес времето ще е много топло, поне според прогнозата.*

(15) *От новините разбрах, че фестивалът започва днес и смятам да отида.*

В примери (14, 15) лесно може да се интерпретира, че споменатите *прогноза* и *новини* са актуални (*днешни*) за момента на говорене. Вторият пример е по-особен, защото в него антецедентът заема втора – дясна – позиция и в такива случаи изследователите говорят за *катафора*.

(16) *Не за пръв път между Турция и САЩ прехвърчат искри, но усещането е, че този път Ердоган не прецени добре докъде може да стигне.*

(17) *Договорът с американската фирма е сключен през февруари миналата година при голямата обезценка на лева. Тогава "Булгаргаз" продаваше гориво с огромна загуба поради нереално ниските цени за вътрешния пазар и скока на долара.*

Структурална анафора

Четвъртият тип от типологията е *структуралната анафора*. Тя е разделена на две подсекции – *агрегация* и *композиция*, които също имат разновидности.

Това е типът, при който има най-малко разлики в подхода на лингвистите и следователно той е най-непротиворечив. Този тип е дълбоко обвързан с понятието за *меронимия* (връзки *част – цяло*).

---

² Пример (13) е преведен от изследването на Огородничук и Завиславска (2016:17)

Агрегация – типът включва отношенията *множество – подмножество* (*set – subset*) и *множество – елемент* (*set – element*).

(18) Много азиатски държави – от Южна Корея до Китай, доказаха, че авторитарното управление може да ги направи по-богати.

(19) Въздухът в европейските столици е изключително мръсен, сочат данни от международно проучване. Най-мръсен въздух дишат жителите на Париж.

В тези примери (18, 19) antecedентите са множества – *много азиатски държави* и *европейски столици*, а анафорите посочват един или два елемента от това множество – *Южна Корея, Китай* и *Париж*.

(20) От Путин, през Ердоган до Орбан авторитарните лидери не обичат свободните банкови и пазарни регулатори, парламентарният или какъвто и да е друг контрол.

В пример (20) три анафори (*Путин, Ердоган* и *Орбан*) се отнасят към един antecedент и бележат негови елементи – *авторитарни лидери*.

(21) Фалираният кипърски застраховател „Олимпик“ остави 275 хил. шофьори в България без „Гражданска отговорност“... Сега всеки застрахован в „Олимпик“ има сорд до 18 август да купи нова застраховка.

(22) Държавен фонд „Земеделие“ отпусна 2 млн. лв. Спешна държавна помощ на розопроизводителите... Според европейските изисквания парите за един кандидат са ограничени до 15 хил. Евро в рамките на три последователни данъчни години.

(23) БДЖ се е допитала до четири компании за изчисляването на парите, необходими за купуване на новите моторисни влакове... Компанията вече обяви, че за първите 42 броя моториси, които иска да купи до 2023 г., ще са и необходими 450 млн. лв.

В пример (23) antecedентът изразява множество (*новите моторисни влакове*) с неопределен брой елементи, а анафората отбелязва негово подмножество с определен брой компоненти (*първите 42 броя моториси*).

(24) От своя страна, фазата на бавното движение на очите – на практика истинският сън – има 4 фази, при това последната е най-дълбоката.

(25) Възможно е иконичните брандове да отслабят позиции, не че ще спрем да носим Nike, но...

(26) Енотеката му е пълна с всевъзможни подправки, паста от трюфели, сладко от червен лук и вкусни напитки. Избирам тюркоазеносиня и забелязвам, че Джино се хили под мустак.

Примерите (24, 25, 26) демонстрират случаи, в които antecedентът изразява множество обекти с определен или неопределен брой елементи (4 фази, иконични брандове, многобройни приключения), а анафорите представят негов конкретен елемент (малкия пищял, последната (фаза), Nike, тюркоазеносиня (напитка)).

Композиция – разделът включва меронимни релации, обособени от авторите в три разновидности: цяло – част, цяло – порция, цяло – субстанция.

Авторите на типологията отбелязват, че структуралната анафора е една от най-често срещаните категории в направения от тях анализ за полския език, а от следващите изречения е видно, че примери от този тип са характерни и за българския език.

(27) Влязох в стаята. Таванът е много висок.³

(28) Джон е убит вчера. Убиецът е избягал.

В пример (28) се наблюдава концепцията на Кларк (Clark 1975) за необходими части – в случая убиецът е предполагаема част на убийството.

(29) Влязох в кухнята. Подът е мраморен.

(30) Излязох на балкона и видях, че прозорците са доста прашни.

В примери (29, 30) antecedентите изразяват цялото (кухня, балкон), от което анафорите са съставна част (под, прозорец).

(33) Италианското правителство се задейства срещу оператора на съображението – Autostrade, и иска той да плати глоби и компенсации, както и да му се отнеме концесията. Транспортният министър Данило Тонинели заяви, че е започнал процес по прекратяването на концесията...

---

³ Примери (27) и (28) са преведени от изследването на Кларк (Clark 1975).

Отношението част – цяло в пример (33) е постигнато чрез антецедента *италианско правителство* и анафората *транспортния министър Данило Тонинели*, който е представител на правителството.

(34) *Трайна следа в сърцето ви ще остави и Лече. Може да го обиколите с trenino – влакче, а по обед и препоръчвам да сте на централния площад. Тогава кметът пуска избрана от него класическа музика...*

Пример (34) отразява любопитен случай – в него към един антецедент (*град Лече*) реферират две анафори и по този начин изграждат разнородни връзки. *Централният площад* е част от *Лече* физически – буквално се намира в пределите на града. Втората анафора – *кметът* – е част от административната организация на града.

Примерът показва, че две анафори, отнасящи се към един и същ антецедент с малки различия в релацията си, могат да съществуват паралелно и да имат еднаква обвързаност с антецедента.

Последствие (entailment)

Типът *последствие* съдържа *причинно-следствени релации* като например *война – окупация*, *дим – миризма*, *конкурс – резултат* и други. Ярки представители на този тип в българския език са редица взаимосвързани глаголи (*спя – хъркам*, *спя – сънувам* – хъркането и сънуването са възможни само при състояние на сън, те са негови последствия), но такива се откриват и с именната група, така че типът ще бъде запазен без промени.

(35) *Огънят плъзна по нивите. Димът се вижда чак от селото.*

(36) *Конкурсът има благородна цел. Ако се появят неоткрити таланти в резултат, ще сме много доволни.*⁴

(37) *Сложих супата на котлона и ароматът се разнесе из цялата къща.*

(38) *Проветряването след нанасяне на препарата е забранено. Влизането на чист въздух намалява ефекта на веществото.*

В примери (35, 36, 37) антецедентите (*огън*, *конкурс*, *супа*) и анафорите (*дим*, *резултат*, *аромат*) са съществителни имена, а в пример (38) те са отглаголни съществителни (*проветряване* и *влизане*).

---

⁴ Пример (36) е преведен от изследването на Огородничук и Завиславска (2016:18)

(39) *Болестта засяга предимно деца в ранна възраст. Сърбящият обрив се появява първи.*

(40) *Изпитът се провежда в сряда, но оценките ще бъдат обявени най-рано в понеделник.*

(41) *Специалистът по обработка на данни Сет Стивънс-Давидовиц получава достъп до анонимните търсения в „Гугъл“, „Фейсбук“, „Твитър“ [„...] Резултатът е впечатляващ.*

Във всички приложени дотук примери от типа *последствие* връзката между antecedент и анафора се осъществява чрез *познания за света* – възприемащият изреченията би трябвало безпрепятствено да открива естествените причинно-следствени връзки между огън и неговите дим или миризма, болест и нейн симптом, изпит и резултатът от него.

Аналогична анафора

Типът съдържа отношения на прилика и контраст. Такъв прочит на този вид отношения между antecedент и анафора липсва в останалите типологии – за отношение на прилика не се споменава в разбори от други автори; контрастните отношения не са изведени отделно, а са вложени в типа, включващ релациите *част – цяло* и *клас – отделен случай*, независимо как е озаглавен.

По отношение на подтипа контраст е необходимо да се отбележи концепцията на Баракова (2017:168) за лексикалното отношение *конверсия*, което изразява противоположност и противопоставяне. Според авторката връзката между *конверсивите* се основава на отнасянето им към един и същи факт от действителността, който обаче е възприеман от различни гледни точки. Тази формулировка допуска считането на двойки *конверсиви* за antecedент и асоциативна анафора с релация *контраст*:

(42) *Купувам плодовете и зеленчуците, които съседът ми продава, защото имам доверие в качеството им.*

(43) *След ремонта сложих фурната вляво от мивката, а микровълновата печка – вдясно от нея.*

Необходимостта от такъв вид разред за нуждите на българския език е спорна, затова контрастните релации ще бъдат причислени към типът *клас*

при останалите отношения на хипоним-хипероним, а сравнителните конструкции ще останат в отделна група *прилика*.

(44) *Главата му е огромна. Като голям балон.*

(45) *Думите му ме пронизаха в сърцето като нож.*

(46) *Дори и в "Аферата Томас Краун"(1999) си е досущ същият неотразим красавец. Сякаш Бонд в извънработно време, само че забогатял до скупа, но пак подгонил предизвикателствата.*

(47) *Някои хора предпочитат да отглеждат куче, а други – котка.*

В пример (47) отношението на *контраст* е постигнато чрез релацията между съхипонимите *куче* и *котка*, с хипероним – *животно*.

(48) *Всичко е обвито в яка миризма на скара-бира. Тя отстъпва само пред тигровата миризма, когато човек посмее да влезе в заграден с платници салон с т. нар. менажери с диви животни.*

(49) *Както "Petronas" така и "Amerada Hess" имат намерение да инжектират повече активи в "Premier" през следващата година.*

(50) *Всичко е просто – китайската работна сила струва по-евтино от западната работна сила, без да отстъпва по качество.*

В примери (48, 49, 50) не се открива отношение между съхипоними, а релацията *контраст* е постигната чрез противопоставяне на два еднородни обекта – в първото изречение това са два вида миризми (*миризма на скара-бира* и *тигрова миризма*), във второто – две компании („*Petronas*“ и „*Amerada Hess*“), а в третото изречение – две работни сили (*китайска* и *западна*).

Атрибуция

Последният тип от класификацията е *атрибуция* – този тип включва релации между даден обект и нечие мнение за него; изразява вярване, съмнение, несигурност. Наблюдава се сходство с дефиницията на други автори за *корекция* – вж. Пример (51) – явлението се появява, когато говорещият иска да осигури алтернативна информация към вече наличната в дискурса (Люсен 1997: 2).

(51) – Джон иска портокал.

– Не, той иска банан.⁵

(52) – Диди помоли да ѝ сготвиш супа.

– Да не си глуха? Каза, че иска ориз със зеленчуци.

Авторите отбелязват, че в много случаи този тип анафори се определят като кореференция, но когато съществуват няколко различни мнения в един дискурс, това е неподходящо, защото поне едно мнение няма да е правилно и следователно то няма да реферира към обекта от действителността (Огродничук и Завиславска 2016).

(53) Той разполага с огромен капитал, който би бил жизненоважен за оцеляването на Tesla. Първоначалните индикации са, че от Саудитска Арабия нямат интерес към една непублична Tesla...

Пример (53) е особен с това, че в него не се наблюдава противопоставяне на мнения, характерно за типа *атрибуция*, а има представяне на два аспекта на един и същи обект. Антецедентът *Tesla* се отнася за настоящото състояние на компанията – тя е публична, докато анафората *една непублична Tesla* изразява друга (противоположна) алтернатива на антецедента.

Крайният облик на типологията на асоциативната анафора след адаптирането на полския разбор се състои от седем типа: *метареференция*, *клас*, *темпорална анафора*, *структурална анафора* (с два подтипа: *агрегация* и *композиция*), *последствие*, *прилика* и *атрибуция*. Броят на типовете не е мален или увеличен спрямо полската типология, но са направени промени в съдържанието им. Типът *аналогична анафора*, който съдържа подтиповете *прилика* и *контраст* класификацията на Огродничук и Завиславска (2016) е премахнат в настоящата типология. Подтипът *контраст* е включен в раздела *клас*, защото съдържа отношения между съхипоними, а подтипът *прилика* е обособен като отделен тип.

Най-висока честота на поява в речта бележат категориите *клас* и *структурална анафора* – типовете, съдържащи отношения на хиперонимия и меронимия, а най-ниска – типовете *метареференция* и *атрибуция*.

Подобен тип изследвания допринасят за влагането на повече лексикални релации в синтактичното изразяване на анафоричните отношения, а от друга страна – полагат основи за изграждане на българска типология на асоциативната анафора.

---

⁵ Пример (51) е преведен от изследването на Люсен (1997: 2).

ЛИТЕРАТУРА

- Гарден и др. 2003:** Gardent, C., Manuélian, H., & Kow, E. *Which bridges for bridging definite descriptions?* Proceedings of LINC'03 (pp.69-76). Budapest, Hungary.
<https://hal.inria.fr/inria-00107644/document>
- Добрева и Савова 2000:** Добрева, Е., Савова, И. *Текстолингвистика* Шумен
- Кларк 1975:** Clark, H. *Bridging* In Proceedings of the 1975 Workshop on Theoretical Issues in Natural Language Processing, TINLAP 1975, Stroudsburg, PA, USA, 1975, с. 169–174. <http://www.aclweb.org/anthology/T75-2034>
- Колковска 2005:** Колковска, С. *Модели на концептуално-семантичните отношения между термините в специален (химически) текст с оглед на автоматичното им разпознаване* – В *Литернет*, 10.10.2005
<https://liternet.bg/publish16/s_kolkovska/modeli/content.htm>
- Люсен 1997:** van Leusen, N. *The Role of Inference in the Resolution of Corrections* CLAUS–Report 93, Saarbrücken.
<https://semanticsarchive.net/Archive/mIxMjViM/vanLeusen97-rirc.pdf>
- Огородничук и Завиславска 2016:** Ogrodniczuk, M. and Zawisławska, M. *Bridging Relations in Polish: Adaptation of Existing Typologies*. In: *Proceedings of the Workshop on Coreference Resolution Beyond OntoNotes (CORBON 2016)*, pages 16–22, San Diego, USA, Association for Computational Linguistics
- Пое시오 2003:** Poesio, M. *Associate descriptions and salience: A preliminary investigation*.
<https://www.aclweb.org/anthology/W/W03/W03-2605.pdf>
- Радева 2017:** Радева, В. *Българска лексикология и лексикография*. София
- Шварц-Фризел 2007:** Schwarz-Friesel, M., Consten, M. & Knees, M. (Eds.), *Anaphors in Text: Cognitive, Formal and Applied Approaches to Anaphoric Reference* (pp. 37–47). Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
https://books.google.bg/books?hl=bg&lr=&id=kYA6AAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA3&dq=SchwarzFriesel+2007+Indirect+anaphora&ots=_GqS4VDJ8b&sig=HIIdyQK2rvHeCBxsh1A6AtFQsvtw&redir_esc=y#v=onepage&q=SchwarzFriesel%202007%20Indirect%20anaphora&f=false

КОДИФИКАЦИЯ, СТРАТИФИКАЦИЯ И ПРОИЗХОД НА ПОЛСКАТА И БЪЛГАРСКАТА БОТАНИЧЕСКА ЛЕКСИКА (В СЪПОСТАВИТЕЛЕН ПЛАН)

ЛЮБИЦА СТАНЧЕВА

Софийски университет „Свети Климент Охридски“

The study presents the development of Polish and Bulgarian botanic lexis . Origin, codification and stratification of this lexis in both languages are analyzed and compared. The historical development and circumstances of forming of both botanical stratum are taken into account.

I. Кодификация на ботаническата лексика

I. 1. Кодификацията на ботаническата лексика се извършва предимно от учени ботаници, а не от езиковеди, което е логично предвид специализирания характер на словника. Първоначалният процес на колекциониране на ботанически названия се движи успоредно със събирането, описанието и класифицирането на самите денотати – растенията. Кв. Хандке твърди, че от езиковедска гледна точка научните дела, свързани с полската флора до този момент (включително и тези от XX в.), в по-голяма степен включват в обема си описание и идентификация на растенията и техния вид и род, отколкото на самата номенклатура. Освен това в първите източници, съхраняващи информация за растителните таксони и техните наименования, се наблюдава един субективен подход и липса на систематичност – субективно се избират термини, било латински, било народни, на места дори се стига до собствено словотворчество на биолозите.

Картината се променя в световен мащаб след появата на ботаническата номенклатура на Карл Линей. Голяма част от своята слава шведският учен придобива именно защото успява да сложи край на експерименталния период в историята на биологията. Науката за живите организми се развива още от древността, но в началото на XVIII в. преживява криза поради натрупването на огромно количество информация, свързано с липсата на единна називна система. През 1735 година Линей публикува „Systema naturae“ („Система на природата“), в която дава предложение как да се класифицират всички живи

същества. Можем да говорим за появата на парадигма на Линея, основана на унифицираната бинарна латинска система, която предвижда две отделни основни категории - род и вид. Линея започва изпълнението на своята задача с дефинирането на родовете, в които ще бъдат разделени видовете растения (*Genera plantarum*, каквото е латинското наименование, въведено през 1737 г.). След това, в продължение на дълъг период от време, той прибавя около 6000 вида растения, разпределяйки ги в техните родове (*Species plantarum*, 1753)¹. Ученият актуализира родовете на някои растения през 1754 година. Благодарение на неговата система става възможна научната експанзия към новооткритите региони на света в XVIII и XIX в., свързана с описанието на стотици нови видове, а широката популярност на системата издига ботаниката до ранга на модерна и привлекателна научна област.

Както ботаниците, така и зоолозите до ден днешен използват бинарната латинска система за назоваване на растенията и животните, т.е. използват общ универсален език. Затова се смята, че реформата на Линея се превръща в повратна точка в биологичната номенклатура въобще, а датите 1753 (за ботаниците) и 1758 (за зоолозите) се смятат за началото на съвременната таксономия (Земанек, 2010). По-късно принципите на системата на Линея се кодифицират и опресняват по време на Международните ботанически конгреси. Едни от най-известните и популярни номенклатурни кодекси са: „International Rules of Botanical Nomenclature“, „Vienna Rules“ от 1906 г. и „International Code of Botanical Nomenclature“, „Stockholm Code“ от 1952 г. От 2005 г. е в сила т. нар. „Виенски код“ – „Vienna Code“.

1.2.Кодификация на ботаническата лексика в България

Терминологичната подреденост и универсалност на системата на Линея и последвалите кодекси обслужват само научната номенклатура и са достъпни за тесен кръг от специалисти по ботаника. Извън нея в националните езици съществуват огромни, необятни обеми от названия, изковавани в дългото развитие на човечеството и задоволяващи основно комуникативните нужди на езиковите потребители. Някои от тях са редки, регионални, други са архаизирани, трети са безвъзвратно изчезнали, а четвърти са успели да се утвърдят в общоупотребимата лексика. Проблемът за необятността на „народните названия“ е докладван още в началото на миналия век от изтъкнатите наши учени ботаници Б. Ахтаров и П. Козаров. Ето какво пише П. Козаров още през 1925 г.: „Нуждата от български имена за растенията не се чувства тъй силно при специалното изучаване на ботаниката, дето обик-

---

¹ 3 Linnaeus C., *Species plantarum* 1753. Volumes 1 and 2, with an introduction by W. T. Stearn and appendix by J. L. 8

новено си служим с научните латински названия. В други случаи, обаче, както напр. в училището, латинските се явяват неудобни, особено за учениците от долните класове; там нуждата от български названия на растенията е голема и спъва успеха на обучението. Латинските названия обикновено плашат и убиват всека охота; те са много научни за среднообразованите, а за широката публика са само думи без значение. Затова, колкото и да са те необходими и незаменими за специалиста, толкова непригодни се явяват за обикновената публика. Нужно е, следователно, покрай латинските, да имаме и други – общопонятни, български названия. [...] Тук се поражда, именно, въпросът, имаме ли достатъчно народни названия за растенията? На това А. Т о ш е в, който пръв е писал на тая тема у нас, отговаря така: „Има ги не малко, но трябва да се избродят от народа.“ (Козаров, 1925).

В интерес на истината, със задачата „да избродят от народа“ народните названия на растенията се заемат непосредствено след Освобождението първопроходците в тази област. В края на XIX век (по В. Канисков, 2015) се появяват първите учебници по ботаника (1882–1883), създадени от Иван Урумов, Михаил Георгиев и Георги Белчев. Според Божимир Давидов благодарение на многогодишния труд на Михаил Георгиев, събирал народни наименования на растенията главно в Западна България, и до днес съществуват названия, които са станали почти общоприети литературни и научни имена и не са изгубили своето значение. Немалък брой от растителните видове в този труд са взети от славянските народи, други са преводни на научните латински наименования. Съществуват и такива, които са български, но са характерни за определен регион.

През същия период (1882–1884) се появява и трудът на Стоян Въженов² „Азбучен списък от български имена на по-големите и по-известни растения“. Той съдържа 520 имена на растенията, подредени по азбучен ред.

Първият труд по изучаване на флората на България, напечатан от българин и на български език, е този на учителя по естествена история в Разград Анани Явашев³ под заглавие „Принос за познаване на българската флора“ (1887).

Андрей Тошев⁴ публикува научна статия, озаглавена „Към терминологията на българската флора“, която е и първият му печатан ботанически труд. Статията съдържа в себе си списък от 230 вида растения с техните латински, български, руски и френски имена, след което за всеки вид се из-

---

² Въженов, С. Азбучен списък от български имена на по-големите и по-известните растения. – В: Списание „Наука“, 1883–1884, Г. II, кн. 3 и 4.

³ Явашев А. Принос в българската народна ботаническа медицина // СбНУ. Кн. 21. 1905. С. 31

⁴ Тошев А. *Към терминологията на българската флора*. – периодическо сп. бълг. книж. д-во, 35, 633–669, 1890 г.

реждат чути и записани от самия Тошев народни имена на растенията (някои от видовете имат повече от 15–20 имена), като списъкът съдържа повече от 840 имена. Ценното в тази статия е, че имената са дадени според тяхното произношение, като е посочено и мястото, където са чути. Именно това е подтикнало Б. Ахтаров да отбележи, че тази статия бележи нов етап от ботаническата ни литература (Ахтаров 1939: 1–11). От чисто филологична гледна точка и в нея има пропуски, напр. не е посочено от кого е чуто името и не е дадено характерното за народните говори потъмняване на гласните.

Божимир Давидов също има много ценен принос в изучаването на флората на България със своите 13 труда, публикувани в периода 1902–1911 г..

Като продължение на еволюционните похвати на предходните автори, както и като ценен труд, в българската номенклатура на растителните видове се посочва „Български народни названия на растенията“ – една удачна за времето си ботаническа номенклатура, с автор д-р Петър Козаров, публикуван през 1925 г. В него 774 предимно диворастящи растителни вида са обозначени с приблизително 1800 български народни названия. В материалите за този труд д-р Петър Козаров включва издадени и неиздадени бележки от покойния вече професор по ботаника Ст. Георгиев, труда на Андрей Тошев, трудовете на Иван К. Урумов, а също и свои собствени бележки. По неговия пример се издава още един, макар и по-малък труд, на Д. П. Апостолов, с определен принос към българската терминология на флората.

Отпечатването на епохалния труд в няколко тома „Флората на България“ с автори професор Николай Стоянов и професор Борис Стефанов през периода 1922–1925 г. е събитие в научния живот на България. Трудът съдържа 1367 страници, като в тях са включени и разгледани основно известните дотогава за България 2965 растителни вида.

В. Канисков смята, че венец в усилията на българските учени, занимаващи се с българската номенклатура на растителните видове, е излезлият от печат сборник „Материали за български ботанически речник“. Материалите в сборника са събрани от Божимир Давидов и Анани Явашев, подредени от Милан Шосев и Парашкева Балабанова, допълнени и редактирани от Борис Ахтаров⁵ – трудът съдържа наименования на растения от други славянски езици, както и материали по народна медицина.

Прави впечатление, че в уводните части, които отразяват концептуалните рамки на горепосочените речници, се изтъква един и същ проблем, свързан с изработването на единен и систематичен подход при подбора на народните названия.

---

⁵ Ахтаров Борис. Материал за български ботаничен речник. – София, Придворна печатница, 1939.

В периода 1963–2012 г. излиза единнадесеттомният труд на БАН „Флора на (Н)РБългария“, за който отново ще стане дума по-нататък.

През 1994 г. е издаден „Ботанически речник“ чийто съставител е проф. Борис Китанов. Речникът съдържа названията на 1503 растителни вида на шест езика: български, латински, руски, английски, френски и немски. През 1987 г. излиза „Разпознаване и събиране на билки“ от същия автор. И в двете издания проф. Китанов въвежда названия на растителните видове на български език с две думи: Ланцетолистен живовлек – *Plantago lanceolata* L. и Божур розов – *Raeonia mascula* L., като в едното издание са подредени в реда прилагателно-съществително, а в другото обратно – съществително-прилагателно. (Независимо от това, тук проличава стремежът на проф. Китанов към равнопоставено отношение в наименованието на растителните видове на български и на латински език (съществително–прилагателно) с техните съставки от две думи.)

През 2015 г. излиза „Ботанически речник“, който по думите на самия автор В. Канисков е опит да се състави един пълен речник с българските названия на растителните видове от българската флора, който да отговори на нуждата от общоприети и общодостъпни български имена. Забележителна е широкоспектърната аудитория, за която е предназначен трудът му: ботаници, лекари-фитотерапевти, природолечители, аптекари, билкари, агрономи, лесовъди и цветари, а също и писатели, поети и преводачи, като в това отношение се запазва линията, поета от съставителите на „Материали за български ботаничен речник“ и от П. Козаров.

1.3. Кодификация на ботаническата лексика в Полша

Исторически преглед на възникването на полските фитоними и появата им в хербарии, речници и др. прави Кв. Хандке в статията си „Полската ботаническа номинация през очите на езиковеда“ (Handke 1997). Авторката посочва, че най-старите растителни названия са създавани от населението и най-вече от хората, които изготвят и прилагат билкови лекове, т.е. билкари и знахари. От XV нататък започват да се появяват първите текстове, съдържащи ботанически названия – списъци, речници, указатели с противоотрова. Най-обемния подобен труд е на Ян Станко от 1472 г. (“*Antibolomenon*”), който идентифицира 533 растения. Следващите хербарии са от 1534 на Стефан Фалимиж, лекар и ботаник и от 1542 на Нероним Спичински, кралски лекар и ботаник. Последният въвежда редица модификации като промяна на някои названия, въвеждане на нови, добавяне на синоними.

Следващите хербарии увеличават броя на регистрираните растения и също внасят промени в названията им. Уникално за времето си произведение е хербарият на Шимон Сирениуш – лекар, ботаник, професор от Кра-

ковската Академия. Делото на живота му е билкарий („Zielnik herbarzem z języka łacińskiego zowią“ 1613), наброяващ 1584 страници и съдържащ описанието на 765 растения, известни и използвани в Централна и Южна Европа, който е ценен и с езиковия принос, тъй като към съществуващия корпус от названия ученият е добавил и редица собствени идеи.

Ботаническа лексика се появява и в речници от общ характер, като „Słownik łacinsko-polski“ от 1532 г. с автор Бартоломей от Бидгощч и „Lexicon latino-polonicum“ от 1564 г. на Ян Мончински. Повече ботанически названия се съдържат в специализираните речници, като латинско-полския „Enchiridion medicinae“ с автор Шимон от Лович и първия фармацевтичен речник на Павел Гулдениуш „Onomasticum trilingue latino-germano-polonicum“ от 1641 г.

От по-късните трудове е важно да се спомене двутомният труд на Е. Майевски⁶, който излиза през 1889–1894 година и чието пълно заглавие е: „Słownik nazwisk zoologicznych i botanicznych polskich, zawierający ludowe oraz naukowe nazwy i synonimy polskie, używane dla zwierząt i roślin od XV-go wieku aż do chwili obecnej : źródłowo zebrane i zestawione z synonimami naukowymi łacińskimi. T. 2. : Słownik Łaciński – Polski pomnożony porównawczym materiałem, zaczerpniętym z innych języków słowiańskich“ („Речник на зоологичните и ботанични полски имена, съдържащ народни и научни названия, както и полски синоними, използвани за животни и растения от XV век до ден днешен: събрани от източници и сравнени с научните латински синоними. Т. 2.: Латинско-полски речник разширен със сравнителен материал, почерпен от други славянски езици“). Юзеф Ростафински⁷ (Józef Rostafiński) – полски ботаник и историк на биологията събира названията, възникнали и създадени на полска почва от първите свидетелства за тях от XIII в. чак до XIX в. в „Słownik polskich imion rodzajów oraz wyższych skupień roślin“ (1900). Трудът и до днес остава безценен с богатството на събрания материал и величината на авторския труд.

Различни речници са посветени на растителните видове с лечебни свойства и тяхното приложение в медицината – З. Завалкевич⁸ (Zawałkiewicz Z.), „Słowniczek ludowych i naukowych nazw leków, surowców i przetworów chemicznych, używanych w Galicji Królestwie Polskim i W. Ks. Poznańskim“,

---

⁶ Majewski E. Słownik nazwisk zoologicznych i botanicznych polskich. Warszawa, 1889–1894.

⁷ Rostafiński J. Nasza literatura botaniczna XVI w. oraz jej autorowie lub tłumacze // Pamiętnik Akademii umiejętności w Krakowie. Wydział matematyczno-przyrodniczy. – Т. 14. – Kraków: Drukarnia uniwersytetu jagiellońskiego, 1888. – S. 152–207.

⁸ Zawałkiewicz Z. Słowniczek ludowych i naukowych nazw leków, surowców i przetworów chemicznych, używanych w Galicji, Królestwie Polskim i W. Ks. Poznańskim. Warszawa, 1914.

Й. Крейнер⁹ (Kreiner J.) „Słownik etymologiczny łacińskich nazw i terminów używanych w biologii oraz w medycynie“ и Б. Хриневедски¹⁰ (Hryniewiecki B.) „Słownik polskich roślin lekarskich“. Както и Веренко¹¹ (Wereńko F.) – „Przyczynek do lecznictwa ludowego“.

Сред съвременните ботанични речници се открояват трудът на В. Гавриш *Słownik roślin zielnych łacińsko-polski (Латинско-полски речник на билките)*, 2008 г. и колективният *Słownik Roślin Użytkowych Polski, Łaciński, Angielski, Francuski, Niemiecki, Rosyjski, (Речник на културните растения – полски, латински, английски, френски, немски, руски език)* от 2003 г., както и *Słownik botaniczny*¹².

II. Стратификация на ботаническата лексика

II. 1. Стратификация на полската ботаническа лексика

Според Кв. Хандке от XVIII в. в полският език са установени три системи за именуване :

1. Латинска номенклатура;
2. Официална полска номенклатура;
3. Народна ботаническа лексика.

Тези системи имат различни функции в езика и културата, както и различен обхват на използване.

1. Латинската номенклатура играе двойна роля – външна и вътрешна. Като универсален номенклатурен код тя функционира не само в рамките на полския език, но и играе ролята на свързващ елемент с другите естествени езици, които също като полския имат своя еквивалент за определено латинско название. Латинската номенклатура е плоскост, благодарение на която могат да бъдат направени тесни езикови сравнения между различни езици. Вътрешната роля на латинския език е несравнимо по-голяма в миналото отколкото днес, а също така във времето, когато са се формирали основите на полското ботаническо именуване. Освен това, латинската система за именуване, приета в полския като постоянна, не само дава, но и взема, макар и в несравнимо по-малка област. Вътрешната роля на латинския може да бъде

---

⁹ Kreiner J. Słownik etymologiczny łacińskich nazw i terminów używanych w biologii oraz w medycynie. Wrocław-Kraków, 1960.

¹⁰ Hryniewiecki B. Słownik polskich roślin lekarskich. Poznań, 1948.

¹¹ Wereńko F. Przyczynek do lecznictwa ludowego // Materiały antropologiczno-archeologiczne i etnograficzne. Kraków. 1896. T. 1. S. 99–228.

¹² *Słownik botaniczny* pod red. Alicji i Jerzego Szweykowskich, wyd. II, zmienione i uzupełnione, wyd. Wiedza Powszechna, Warszawa 2003.

идентична с външната, когато помага да се сравняват местни полски имена с такива с чуждестранен произход.

2. Официалната полска номенклатура е до голяма степен контролирана от латинската и изпълнява ролята на книжовна в рамките на собствения език.

Двете системи имат стойността на специализирана лексика и следователно техният обхват на употреба в текстове извън специализираната литература е ограничен, също както е ограничен и кръгът от хора, които биха си послужили с тази лексика.

3. Народните ботанически названия принадлежат към активната ежедневна и общоупотребима лексика и влизат в употреба най-често в ежедневната разговорна езикова комуникация. Тук ограниченията зависят от нещо друго, а именно от това, че сравнително малък брой названия обхващат цялата страна и че тази лексика е относително слабо позната (голяма част от употребяващите полски език използват малък брой названия в тази област). Във връзка с това в езика съществуват много дублети, както и голям брой синоними. Често срещано явление е и объркването на названия, произтичащо в по-малка степен от полисемантичността на тази лексика, а в по-голяма степен от незнанието на ползвателите (Handke 1992б).

II. 2. Стратификация на българската ботаническа лексика

Може да се твърди, че картината в българския език е подобна: латинската терминология се ползва от тесен кръг специалисти, официалната откриваме в специализирана литература, която обаче може да обхване и популярни сфери – енциклопедии, справочници, интернет страници на разсадници, етикети на семена и др., а народните названия са характерни за общоупотребимата лексика, използват се в разговорната реч, в ежедневната комуникация и пр. Объркването на названия също се наблюдава в комуникацията на българите, поради регионалното разнообразие на названията. Например популярното градинско цвете *tagetes* е известно в някои краища на България като *камшиче*, а в други като *турта* или *туртка* и често комуникиращите не знаят, че става дума за едно и също растение.

И така, в ботаническата лексика ясно се разграничават научен, терминологичен пласт и общоупотребим, народен, ненаучен пласт. Въпреки това те не съществуват напълно независимо един от друг, напротив, в ненаучния пласт се наблюдават прониквания и влияния на латинската терминология. Поради различната историческа съдба на полския и българския народ взаимодействията са различни по интензивност и характер. Не само латинското влияние обаче е причина за ясно изразената нееднородност на ненаучния корпус, като причините за това ще бъдат изложени по-долу.

III. Произход на ботаническите названия

III. 1. Произход на българските ботанически названия

Разсъждения по този въпрос намираме още в първите речници, на П. Козаров и под редакцията на Б. Ахтаров, като при втория те са по-задълбочени. Етимологичните хипотези на Б. Ахтаров различават праезични имена, праславянски имена, славянски имена, славянобългарски имена, старобългарски и др. имена и периодизират различните заемки. Посочват се редица названия от немски, френски и др. чужди езици.

П. Козаров е по-пестелив в класификацията по произход и различава следните типове названия, в зависимост от произхода им:

1. Побългарени от народа латински и гръцки названия: върбина (*Verbena*), риган (*Origanum*), босиляк (*Otium Basylicum*) и др. Отбелязва, че други при побългаряването дотолкова са изменени, че трудно може да се забележи чуждият им произход; напр.: татул (*Datura*), хмел (*Humulus*), ясен (*Fraxinus*) и др. 23

2. Книжовнопобългарени латински названия. Те са образувани поради липса на български, или по-точно, поради техното непознаване, напр.: салвей, шалвей (*Salvia*), мимоза (*Mimosa*), дрозера (*Drosera*) и др.

3. Народни названия, буквално преведени от чуждите (т.е. калки): *Aegorodium* – козя нога, *Campanula* – звънче, *Pedicularis* – въшкаво биле и др.

4. Книжовни названия, превод от чужди: *Umbelliferae* – чадърести, *Salicornia* – солораст и др. (Козаров, 1925).

В. Козаров посочва също, че сред чуждите заемки по исторически причини е най-голям броят на турските, с които съвременният езиков строител трябва да се бори. След тях идват руските, които трудно могат да бъдат изкоренени като *незабудка* и *гречиха*, но от днешна гледна точка виждаме, че не е бил съвсем прав.

За турските заемки Ахтаров казва: „Дългият период на второто българско царство и на петвековното турско робство е прошарено с редица исторически преврати, които са важни от гледище на нашата фитолингвистика... Чрез турците българите за пръв път се запознават с редица нови растения..., които поне на първо време, влизат в българския език с ориенталските си имена. Такива са например: *зюмбюл*, *лале*, *замбук* (другото име на перуниката).“ (Ахтаров, 1939:64-65).

Нямаме за цел да оценяваме твърденията на първите кодификатори на ботаническата лексика у нас, но сравнението на тезите им с твърдението на Д. Йорданов (цитиран по Канисков), изложено в първия том от поредицата „Флората в България“ ни навежда на мисълта, че до голяма степен са били прави и че тенденцията в номинацията се е запазила и в наши дни: „Доста

труден и деликатен е въпросът с българските имена на различните таксони, особено за имената на родовете и видовете... Въпреки че у нас **цяла комисия работи върху българските имена на растенията**¹³, все още няма каквито и да е било официални предложения, поради което нашият колектив се чувства свободен да определя и поставя на по-малките таксони имена, каквито той счита за най-сполучливи и подходящи. Разбира се, най-правилно е да се използват ония български имена, които **наричаме народни**. Неудобството тук обаче се състои в това, че голяма част от тях са локални и за един и същи вид например има 5 до 10 (и повече) народни имена и доста трудно е да се отсъди кое ще бъде най-подходящо, още повече като се държи сметка за това, че подобно на техните латински имена би трябвало и те да бъдат двойни. Тук трябва да се спомене за друга една категория народни имена, които не са български, а са усвоени несъзнателно от турския език през време на петвековното ни робство. Такива народни имена ние избягваме и само в изключителни случаи (когато няма никакво българско име, а турското се е наложило навсякъде) се използват. На второ място, налагат се да се използват и ония български имена, които, без да са народни, като са употребени в учебници, научно-популярни трудове и пр., са придобили гражданственост. Правилно е да се употребяват и такива български имена, които са преводни от латинските имена на таксоните. И най-после, ние избягваме до такива български имена, които представляват само едно написване с български букви на латинските имена“.

В резултат на приложената гореописана смесена методика при даване на таксонните имена те могат да бъдат обособени в четири основни групи:

1. Народни названия, в това число турцизми, при липса на еквивалент от роден произход.
2. Названия, придобили „гражданственост“, т.е., които са проникнали в общоупотребимата лексика.
3. Калки на латински названия.
4. Латински заемки.

III. 2. Произход на полските ботанически названия

Кв. Хандке (Хандке, 1997а) отбелязва, че като се започне от средновековните данни и се стигне до съвременните, в полската ботаническа лексика се очертават две течения: родно, полско (в това число влиза и славянското наследство) и чуждо, които непрекъснато се кръстосват по различен начин и с различна интензивност, променяща се във времето. Съставът на народните названия непрекъснато се увеличава както с родни, така и с чуждоезични названия, които или са донасяни заедно с нови растения или са

¹³ Курсивът е на автора.

давани на местните растения от чужденци, дошли в страната. Най-общо през средновековието, а също и през XVI в. към най-честите чужди названия спадат гръцките, обикновено пренасяни чрез латинския език. Преобладаващото число обаче е на латински названия – класически и средновековни. Немското езиково влияние в тази област възниква главно във връзка със системата на Линеи.

Тук задължително трябва да обърнем внимание на факта, че поради историческата съдба на полския народ езиковият контакт между полския и латинския език е много по-дълбок и продължителен в сравнение с латинско-българския. Латинският език е административен език на Полша до поделбите, които започват през 1772 г. (по същото време у нас административната сфера се обслужва от турския език), а като литургичен език функционира чак до 1965 г. (до Ватиканския събор). Това предопределя до голяма степен развитието на ботаническата лексика и дава отражение върху трите ѝ функционални пласта.

Полско-латинските езикови взаимоотношения в областта на ботаниката са подробно описани в горесцитираната статия на Кв. Хандке „Латинската терминология и полската ботаническа лексика“, в която се посочва, че латинската лексика, свързана с природата, навлиза в полския език на няколко вълни. Обикновено те са под формата на номенклатурни групи, използвани от създателите на хербарии още през средновековието, а след това от създателите на по-късната и съвременната ботаническа терминология. От друга страна, едновременно с това е използвана номенклатура, до голяма степен базирана на народните названия, главно от областта на лечебните растения и тези с магически свойства, която по никакъв начин не е зависима от латинската. Хандке отбелязва, че несъмнено до основаването на Ягелонския университет са се използвали само полски названия.

Двете системи, латинската и полската, постоянно си взаимодействат. Самата ботаническа номенклатура, чиито корени са в древността, трикратно преминава през радикални промени: през средновековието, през ренесанса и през XVIII в., при реформата на К. Линеи. Тази еволюция води след себе си промени и в полската номенклатура. В резултат от многократните транспозиции на названията от едната система в другата и обратно се стига до огромна многозначност и синонимия в полската система.

В резултат на непрекъснатия контакт между двете номенклатури в полския ботанически речник се появява и нещо друго, а именно множество калки. Преводаческата практика се разпространява главно през средновековието, а също и по-късно, резултат от нея са следните примери: *gwiazdnica gajowa* – *Stellaria nemorun* L., *naparstnica purpurowa* – *Digitalis glomerata* L., *starzec wiosenny* – *Senecio vernalis*. Както се вижда, връзките между двете названия са главно в сферата на значението. Принос към този процес има

Кшищоф Клук, който в своя „*Dykcjonarz polskich roślin*“ (1786–1788) пръв прилага системата на Линеи и приспособява полския лексикален ресурс към нея. Много важен е фактът, че той се старае да въведе полски названия като родови названия чрез различни преводачески операции както от латински, така и от немски език. Някои от тези названия са живи и актуални и до днес: *Impatiens* – *niecierpiek*, *Melittis* – *miodownik*. Ю. Ростафински отбелязва, че 62% от названията на Клук са надживели създателя си (Хандке, 1997а:177)

Посоката на взаимодействието между двете системи по-често е от латинския към полския език, но се случват и обратни взаимодействия. Става въпрос за случаи, в които местните оригинални названия се превеждат на латински и функционират в тази форма толкова дълго, че техният произход става неясен. За пример може да се даде *stoklosa* – *Bromus secalinus* L. Названието идва от праславянски, като в полския език съществува от 1437 г.; преведено е на латински като *Centum spica* L., но по-късно бива интерпретирано като латински оригинал. Друг пример е латинското *Prenanthes*, което отразява полското название *przenęć*.

А. Спунник (цитирана по Кв. Хандке) въз основа на исторически източници от XIII–XVIII в. подава следните данни: сред 549 названия с ясен произход преобладават родните, полски названия и тези, които са славянско наследство. Чуждите елементи се подреждат по следния начин: германски и латински, наследени още от праславянския период и елементи, заети от полския език по време на самостоятелната му история, а именно: пряко от латинския, от латинския през немския език, калки на латински названия, заемки от германските езици, от чешки, руски и други езици.

Взаимодействието на имената с чужд произход и тези, които са родни е видимо изразено и приема различни форми:

– Често съществуват успоредно в лексикалния ресурс на обществените групи, дори на отделни лица, а в конкретен комуникативен акт се използват или едните, или другите, или се редуват, например *sedum* – *rozchodnik*, *digitalis* – *naparstnica*, *dzwonek* – *campanula*;

– Използват се предимно чужди названия, които или са напълно одомашнени, или техните полски еквиваленти просто не се знаят от потребителите, напр. *chryzantema* от *chrysanthemum* вместо *złocień* или *iryś* от *Iris* вместо *kosaciec*, а също и от високопарност главно при изисканите оранжерийни цветя, отглеждани за рязан цвят – *alstremeria* (*Alstoemeria* L.), *glorioza* (*Gloriosa* L.).

– Използват се названия, които са чужди по произход, но са напълно одомашнени в полския език – *lilia* – *Lilium*, *frezja* – *Freesia*, *dalia* – *Dahlia* и т.н.

IV. Изводи

1. Наблюдава се силна асиметрия в развитието на полската и българската ботаническа лексика, както във времето, така и по отношение на влиянието на латинския език. В България се наблюдава бум на събирачество и опити за систематизация както на десигнатите, така и на техните названия след Освобождението в края на XIX в., докато в Полша този процес започва значително по-рано.

2. Връзката с латинската називна система е различна по сила в двата езика поради различията в историческите обстоятелства, съпътстващи развитието на двата народа.

3. Същите исторически обстоятелства налагат съществуването на множество названия от турски произход в българския ботанически речник, много от които съществуват и досега: *алтънче*, *сакъзче*, *калдъръмче* и др. Явление с подобни размери не съществува в полския речник, като изключим споменатите тесни контакти с латинския език.

4. Наблюдава се симетрия във функционалното разслоение на ботаническата лексика на двата езика на научна, официална и народно-разговорна.

ЛИТЕРАТУРА

- Ахтаров 1939:** Ахтаров Б., *Материал за български ботаничен речник*. – София, Придворна печатница, 1939.
- Земанек 2010:** *KAROL LINNEUSZ (1707–1778) W TRZECHSETNĄ ROCZNICĘ NARODZIN*, 2010. Tom X, PRACE KOMISJI HISTORII NAUKI PAU 2010, : Zemanek A., Pawłowski J.
- Канисков 2015:** Канисков В. Съкровищница на българската народна медицина, Т. III: *Ботанически речник. Основи*, изд. Дуо –В ООД, София, 2015
- Козаров 1925:** Козаров П. *Български народни названия на растенията*. София-Печатница П.Глушковъ, 1925.
- Хандке 1997а:** Handke K., *Polskie nazewnictwo botaniczne oczami językoznawcy*, w: *Rozważania i analizy językoznawcze*, Warszawa, 1997 s. 173–185
- Хандке 1997б:** Handke K., *Łacińska terminologia a polskie słownictwo botaniczne*, w: *Rozważania i analizy językoznawcze*, Warszawa, 1997, s. 165–172
- Явашев 1905:** Явашев А. *Принос в българската народна ботаническа медицина* // СБНУ. Кн. 21. 1905. С. 31.

СТАТИСТИЧЕСКИ РАЗЛИЧИЯ В ПОЯВАТА НА ОПРЕДЕЛЕНИ ТИПОВЕ СРИЧКИ В БЪЛГАРСКИЯ И ПОЛСКИЯ ЕЗИК

ВАСИЛ ГЕШЕВ

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

The article consists of text and a table, describing statistical differences between the frequency of appearance of the types of syllables in Bulgarian and Polish language. Out of twelve pages of content, the table spreads on eight pages and the text - on four. An emphasis is put on the reasons why Polish language has larger variety of different types of syllables, while Bulgarian has larger frequency of syllables, formed by a dental consonant preceding a vowel. The analysis is inspired by the fact that up-to-now linguistic studies on the matter reach only the level of opposition between vowels and consonants. It is noteworthy that the table lists this appearance not in the vocabulary but the practical speech. That's why the data is taken not from dictionaries but from two Bulgarian and two Polish fiction texts, one translated and one written by a native author.

Целта на настоящото проучване е да разкрие с каква честота дадени типове срички се появяват в практическата употреба на българския и полския език. За тази цел видовете срички, употребявани в двата езика, са групирани според вида на съставящите ги фонемни и реда им в рамките на сричката. Освен това в анализа е извършено по-подробно разделение на фонемите в сричката не само на гласни и съгласни, но и по различни видове съгласни според звучността и мястото им на учленение. Поради това таблиците, отчитащи статистическите данни са значително по-обемни, отколкото може да се очаква при отчитане на разпределението само на гласни и съгласни. Причина за това е на първо място относително голямото разнообразие от съгласни фонемни в славянските езици. Отчитането на особеностите на звучността и мястото на учленение дава възможност за по-подробно осъзнаване на различията между фонетичните тенденции в българския и полския език, макар някои от тях да са забележими дори за хора без специална подготовка, докато други могат да бъдат изненадващи дори и за специалистите.

Статистическите данни в представените по-долу таблици засягат не речниковия състав на двата езика като цяло, а само честотата на поява на различните видове срички в речта. Изключително трудно е да се прецени, кои срички са среднестатистически най-често употребявани, поради това, че дори един не твърде многоброен народ (носител на съответния национален език)

включва много различни типове хора, различни типове социална среда, всеки от които носи свои собствени специфики и изразни средства, но на първо място защото подборът на думи винаги зависи не само от нормите на конкретната среда, а и от идиолекта на всеки езиков носител. Иначе казано, много важно е от какви текстове е почерпана ексцерпцията, обобщена в статистическите данни. За настоящата работа са подбрани четири откъса от литературни произведения (2 български и 2 полски), които да засвидетелстват повече речеви стилове, на които съответства по-голямо лексикално разнообразие и по-слабо присъствие на т. нар. паразитни думи. Но въпреки стремежа към стилистично разнообразие, една ограничена по обем работа не може да отчете напълно конкретните характеристики, тъй като стилът може да бъде много различен в зависимост от индивидуалността и художествения натюрел на писателя.

Анализът е мотивиран от факта, че досегашните анализи по тази тема (Вақ 1984) (Гилков и Бояджиев 1977) са концентрирани изключително към това кои срички е възможно да се образуват в дадения език. Дълбочината на тези анализи стига до разделение на гласна и съгласна, без да ги дели по място на учленение и звучност. Възможността на полския език да образува и толерира двувърхови срички, за разлика от българския, е известна на езиковедите, които са писали по въпроса, но това е твърде обща информация и затова е важно да се вземе под внимание значително по-подробно как фонетичните тенденции в езиците се отразяват върху структурата на сричката. Освен това методът за съставяне на практическа статистика не е прилаган досега върху българския и полския език, за разлика от анализите на речниковия състав на дадения език като цяло.

Условни обозначения на съставлящите елементи на сричката в нашия текст:

V – гласна фонема. Поради значителните сходства между гласните фонемите в съвременния български и полски език, както и поради по-малкия им брой в сравнение със съгласните, те не се подразделят вътрешно според мястото на учленение.

Lb – устен, лабиален обструент¹

Dn – дентален, алвеодентален обструент

Al – алвеолен обструент

Af – преградно-проходен обструент, африкат

Sn – носов сонант (самостоятелен или от разложена носовка)

Sl – латерален сонант

Sv – вибрантен сонант

---

¹ **Обструенти** са част от съгласните, чиито характеристики са релевантни за сричкообразуването. Като обструенти се категоризират съгласните, които **не спадат** към категорията **сонорни**, т.е. това са т. нар. същински съгласни. Важният признак за строежа на сричката е тяхното описание и класификация не според мястото на учленение, не според учленителния орган, а според характера на въздушния канал, в който се образува препятствие за въздушната струя.

VI – задноезичен обструент

G – глайд/мекост на предходната съгласна

‘ – беззвучен обструент

” – звучен обструент

Вид сричка	Български	Полски
V	65 – често частица или съюз „а“, „и“;	58 – „о“ често частица или съюз „а“, „и“ или самостоятелна сричка в средисловие;
VLb’	1	1
VLb”	0	2
VDn’	15	4
VDn”	11	5
VAI’	0	1
VAI’Af’	0	2
VSn	2	3
VSl	0	1
VSv	0	1
GV – бълг. „я“, „ю“; пол. <i>l</i> + гласна	28	36
GVG	0	5
GVDn’	2	0
GVDn’AI’	0	1
GVDn”	0	1
GVDn”Dn”	0	1
GVAI’	0	3
GVAI”	0	1
GVSn	0	18
GVSnDn’	0	1
GVSnAf’	0	4
GVVI’	0	6
GVVI”	0	1
Lb’V	33 предимно сричките <i>na, nъ, no, nu</i> ; 36 – предимно сричките <i>pa, po, pi, pe, nu</i> ; понякога и започващи с <i>/f/</i> ;	36 – предимно сричките <i>pa, po, pi, pe, pu</i> ;
Lb’VG	0	2
Lb’VDn’	4	4
Lb’VDn”	2	1
Lb’VDn”Sl	0	1
Lb’VAI’	1	0
Lb’VAf’	1	0
Lb’VSn	3	1
Lb’VSv	1	1
Lb’VVI’	3	0
Lb’GV	0	3
Lb’GVDn’	1	0
Lb’GVDn’Sv	0	2
Lb’GVAI’	0	1

Lb'GVSn	0	2
Lb'GVSVLb'	0	2
Lb'Lb'V	1	1
Lb'Lb'Al'V	0	2
Lb'Dn'V	3	1
Lb'Dn'VAf'	2	0
Lb'Dn'VSv	0	1
Lb'Dn'GV	0	1
Lb'Dn'Dn'V	1	0
Lb'Dn'Dn'SvV	0	1
Lb'Al'V	0	5
Lb'Al'VDn'Dn'	0	2
Lb'Al'VAI'	0	1
Lb'Al' Af'GVAI'	0	1
Lb' Af'VAI'	0	1
Lb' Af'GVSnAl'	0	1
Lb'SnV	1	0
Lb'SIV	4	0
Lb'SIVAl'	2	0
Lb'SvV	21 – най-често при представки и	6 – най-често при представки и
	предлози /pr' + гласна (пред, при и др.); предлози /pr' + гласна (пред, при и др.);	
Lb'SvVLb''	0	1
Lb'SvVDn''	1	0
Lb'SvVAf''	0	4
Lb'SvGVSI	1	0
Lb'VI'V	2	0
Lb''V – /b/ и /v/ +	51	48
гласна	0	6
Lb''VG	1	1
Lb''VLb''	4	5
Lb''VDn'	2	3
Lb''VDn''	1	1
Lb''VAI'	0	4
Lb''VAf''	3	4
Lb''VSn	1	1
Lb''VSI	8	5
Lb''VSv	0	1
Lb''VVI'	4	12
Lb''GV	0	1
Lb''GVDn'	0	1
Lb''GVDn'Dn'	0	1
Lb''GVDn''	1	1
Lb''GVAI'	0	1
Lb''GVAf''	0	1
Lb''GVSn	0	1
Lb''GVSnDn''	0	1
Lb''GVSnAf''	0	1
Lb''GVSnVI'	0	3
Lb''GVSI	0	1

Lb''Lb'GV	2	1
Lb''Dn''V	0	1
Lb''Dn''GV	0	1
Lb''Dn''Lb''GVS _n	0	1
Lb''Dn''Dn''V	0	1
Lb''Dn''SIV	0	1
Lb''Dn''SvV	0	1
Lb''Dn''VI''GVS _n	0	5
Lb''Al''V	1	0
Lb''Af''V	0	1
Lb''Af''GVS _n	1	0
Lb''SnV	1	0
Lb''SnVDn'	0	1
Lb''SnVS _n Dn'Al'	1	0
Lb''SIGV	0	1
Lb''SIVAl'	6	3
Lb''SvV	1	0
Lb''SvVDn'	1	0
Lb''SvVSl	1	0
Lb''SvVVI'	1	0
Lb''SvGV	1	0
Lb''SvGVVI'		
Dn'V	126 – бълг. най-често членна морфема за ж.р. и ср.р. и за мн. ч.;	33 пол. показателни местоимения, започващи с /t/;
Dn'VG	1	4
Dn'VLb'	3	0
Dn'VLb''	0	1
Dn'VDn'	6	1
Dn'VDn''	2	0
Dn'VAl'	5	1
Dn'VAf'	0	3
Dn'VS _n	4	7
Dn'VSl	6	3
Dn'VSv	10	1
Dn'VVI'	1	9
Dn'GV	3	1
Dn'GVS _n	4	1
Dn'GVVI'	2	0
Dn'Lb'V	3	4
Dn'Lb'VG	0	1
Dn'Lb'VDn'	0	2
Dn'Lb'VS _n	1	0
Dn'Lb'Al'VDn''	0	1
Dn'Lb'SvV	1	2
Dn'Lb''V	0	3
Dn'Lb''VAl'	0	1
Dn'Lb''GVSv	0	2
Dn'Dn'V	12	3
Dn'Dn'VLb'	0	2

Dn'Dn'VSnLb'	0	1
Dn'Dn'VSI	3	0
Dn'Dn'VSv	1	1
Dn'Dn'GV	1	0
Dn'Dn'Lb''V	2	0
Dn'Dn'Lb''VSn	0	1
Dn'Dn'SvV	1	0
Dn'Al'V	0	2
Dn'Al'VAf'	0	1
Dn'Al'VSnAf'	0	1
Dn'Al'V	0	2
Dn'SnV	0	1
Dn'SnVDn'	2	0
Dn'SnVSnDn'	0	1
Dn'SnVSv	1	0
Dn'SIGV	1	0
Dn'SIV	1	1
Dn'SvV	4	2
Dn'SvVDn'	2	0
Dn'SvVAI'	1	0
Dn'SvVVI'	0	1
Dn'VI'V	3	5
Dn'VI'VSn	0	3
Dn'VI'SnVSnLb'	0	1
Dn'VI'SvVLb'	0	1
Dn''V	68 – най-често предлога „да“; предлог и представка „до“;	40 – предлог и представка „до“;
Dn''VG	1	2
Dn''VLb'	1	0
Dn''VLb''	0	1
Dn''VDn'	1	0
Dn''VDn'Dn'	1	0
Dn''VAI'	0	2
Dn''VAf'	0	1
Dn''VSn	3	4
Dn''VSI	6	0
Dn''VSv	0	1
Dn''GV	0	3
Dn''GVSn	0	1
Dn''Lb''V	3	3
Dn''Lb''VSv	1	0
Dn''Dn''V	1	2
Dn''Al''V	0	1
Dn''SnV	2	4
Dn''SnVLb''	0	1
Dn''SnVSn	1	0
Dn''SnGV	0	2
Dn''SnGVSn	0	1
Dn''SIV	0	3

Dn ^o SvV	1	1
Dn ^o SvVSn	1	0
Dn ^o SvVVI'	0	1
Dn ^o SvAl ^o VG	0	1
Dn ^o VI ^o SvVLb'	1	0
Al ^o V	13	43 – висока фреквентност на шушкатава съгласна /ʃ/;
Al ^o VLb'	0	1
Al ^o VDn'	1	1
Al ^o VDn''	0	1
Al ^o VAI'	0	1
Al ^o VSn	1	0
Al ^o VSnAf'	0	2
Al ^o VSI	1	0
Al ^o VSV	1	0
Al ^o GVAI' Af'	0	1
Al ^o Lb ^o V	0	2
Al ^o Dn ^o V	7	0
Al ^o Dn ^o VDn'	1	0
Al ^o Dn ^o VSn	1	0
Al ^o Af ^o V	0	6
Al ^o Af ^o VSn	0	1
Al ^o SnGV	0	1
Al ^o SnGVVI'	0	1
Al ^o SIVDn'	0	1
Al ^o V	5	17 – пол. съюзът „ <i>že</i> “;
Al ^o VG	0	2
Al ^o VDn'	1	0
Al ^o VAf'	0	1
Al ^o VSn	1	2
Al ^o VSnVI'	0	2
Al ^o VVI''	0	1
Al ^o SnV	1	0
Al ^o SvV	0	1
Af ^o V	20 – съюзът „ <i>че</i> “;	27 – висока честотност на фонемите /tʃ/ и /tɕ/;
Af ^o VG	0	4
Af ^o VLb'	1	0
Af ^o VAI'	0	1
Af ^o VAI''	0	1
Af ^o VAf'	0	1
Af ^o VSn	0	5
Af ^o VSI	1	1
Af ^o VSV	1	1
Af ^o V	7	11
Af ^o VDn''	0	2
Af ^o VAf'	0	1
Af ^o VSn	0	1
Af ^o VSnAf'	0	1

AF''VVI'	0	1
SnV	133 – винителните местоимения за 1л.; дателни местоимения, огромен речников състав с думи, съдържащи /м/ и /н/ + гласна;	100 – дателни местоимения, огромен речников състав с думи, съдържащи /м/ и /н/ + гласна;
SnVG	2	2
SnVDn'	2	2
SnVDn''	0	1
SnVAf'	0	8
SnVAf''	0	1
SnVSn	9	4
SnVSnDn'	0	1
SnVSI	12	0
SnVSv	2	3
SnVVI'	1	8
SnVVI''	1	0
SnGV	7	49 – винителни местоимения, множество думи съдържащи срички от типа палатална /м/ или /н/ + гласна;
SnGVG	0	4
SnGVDn'	0	2
SnGVSn	0	5
SnGVSnDn'	0	2
SnSnV	2	0
SnSnGVG	0	1
SnSnVSn	0	2
SnSvVVI'	1	0
SIV	39 – въпросителната частица „ли“;	21 – бълг. и пол. лексика, съдържаща срички // + гласна;
SIVG	0	5
SIVLb'	1	0
SIVLb''	1	0
SIVDn'	1	0
SIVDn'Dn'	1	1
SIVDn''	0	3
SIVAl'	0	1
SIVAl' Af'	0	1
SIVAf'	1	2
SIVAf''	0	1
SIVSn	0	4
SIVSI	2	0
SIVVI''	1	0
SIGV	4	0
SIGVDn'	4	0
SvV	19 – лексика, съдържаща срички /r/ + гласна;	18 – лексика, съдържаща срички /r/ + гласна;
SvVLb'	0	3
SvVLb''	0	1

SvVDn'	2	5
SvVDn''	5	2
SvVAL'	1	0
SvVAL''	0	1
SvVSn	1	2
SvVSI	3	0
SvAf''V	0	1
VI'V	53 – речников състав с много срички „ка“, „ко“, „ке“, „ки“;	38 – речников състав с много срички „ка“, „ко“, „ке“, „ки“;
VI'VG	3	2
VI'VLb'	0	2
VI'VDn'	5	0
VI'VAL'	1	0
VI'VAf''	0	3
VI'VSn	3	2
VI'VSI	2	1
VI'VVI'	5	1
VI'GVDn''	0	2
VI'Lb''V	5	0
VI'Lb''VSv	1	1
VI'Dn''V	0	2
VI'Af''V	0	1
VI'Af''VG	0	1
VI'SIV	1	0
VI'SIVDn''	0	1
VI'SIVSn	0	2
VI'SIVVI'	1	0
VI'SIGVAL'	1	0
VI'SvV	4	2
VI'SvVG	2	0
VI'SvVAL'	0	1
VI''V	19	12
VI''VDn'	5	0
VI''VAL'	0	1
VI''VAf''	0	1
VI''VSn	0	2
VI''GV	0	3
VI''GVDn'	2	2
VI''Lb''VSv	0	1
VI''Dn''V	0	2
VI''Al''VAf''	0	1
VI''Af''V	0	1
VI''SIV	2	0
VI''SIVDn''	1	0
VI''SvV	1	2
VI''SvVLb'	1	0
VI''SvVDn'	2	0

Представените в таблицата статистически данни са взети от 4 различни откъса на литературни текстове – два полски и два български. И на двата езика единият от текстовете е преводен, а другият – оригинал, а общият брой на прегледаните срички е по 1052 на език. Общо 2104.

1. Хитър Петър, от Сава Попов 1998г., 16-17стр. Полуфолклорен литературен стил, в който присъстват повече турцизми, отколкото в съвременния разговорен език.

2. Пет фентъзи разказа от Дж. Р. Р. Толкин. Преводно издание от 2010г. 90–91стр., повествователен стил.

3. *Wszystkie Świństwa Świata* – криминален роман на полската журналистка Йоланта Мокшинска, 2015 г., 160–161 стр. Ненатоварен повествователен стил с разговорен, но не силно жаргонен речеви стил.

4. *Pachnidło* – Парфюмът от Патрик Зюскинд, 89–90 стр. Преводно издание от 2015 г., оригиналът е от 1985 г., по-малко разговорна реч и повече чуждестранни имена.

Между българския и полския език тук има както много прилики, така и много разлики. И в двата езика върху фреквентността на сричките варианти влияе както лексиката, така и граматиката и затова наблюдаваме най-редовно да се появяват срички според морфологичната им функция. Разбира се, узусът и стилът също играят важна роля, освен от това какви думи ще се употребяват, много зависи и от сферата и стила на текста, но основно в българските текстове най-честотните срички са Dn'V (предимно членната морфема и възвратните местоимения *се, си*) и SnV (често винителни и дателни местоимения, но и много редовно просто срички, части от често употребявани думи, напр. *мога, малък* и мн. др.) Повечето от тях са срички, които присъстват в езика винаги, независимо от стила, винаги са градивен елемент на лексиката. В полския език разнообразието от срички е по-голямо и честотата им на появяване в речта, макар пак да е много различна, е малко по-близка до това, което можем да наречем изравнен брой срички. Въпреки това и в полската реч сричките SnV също са на първо място по честота, там обаче само те са далеч по-честотни от останалите сричкови варианти, без да делят първото място с други типове. Те са с 20% по-ниско фреквентни, в сравнение с българските.

На второ място по честотност в българската реч са сричките V (само гласна, връх, без начало и кода), GV (често в думите, особено членувани прилагателни имат */ja/*, някои думи и */ju/*, освен това *я* може да бъде възклицание или винително местоимение за женски род в трето лице, ед.ч.). Също така Lb'V и Lb'' като срички, съставлящи думи са много редовни (*на, нъ, по, ну, пе, пи, ва, въ, во, ву, ве, ви*). Dn''Ve изключително често, поради това, че много български думи съдържат */d/* + гласна, както и да конструкцията в

българската граматика и рядко срещания предлог *do*. Към втората категория спадат и сричките SIV, като много редовни части от думи – /l/ + гласна. И с приблизително такава честотност са VI'V, тъй като при изграждането на голям брой от думите в българския език участват славянските словообразователни морфеми *ka*, *ko*.

Полската реч има сходни характеристики с българската по отношение на V, GV, Lb', Lb'', Dn''V и VI'. Българският език има редовна употреба на съюзите „а“ и „и“, глагола „съм“ в 3л. ед. ч., както и при много думи, като „очи“, „изоставен“, „ама“, или чуждици като „хаотичен“. Полският не го превъзхожда по срички, състоящи се само от гласна фонема, но малко остава от него (само със 7), поради наличието освен на същите части на етимологично идентичните съюзи, а и на редовно употребявания предлог „о“. За срички от типа GV, типичните за полския език окончания за минало време, женски и среден род (*ła*, *ło*), дават на полския език преднина макар българският да му отстъпва с малко (думи като *ютия*, *приятел*, *ханджия*, и най-вече членувани прилагателни от мъжки род в позицията на пряко допълнение, напр. *нормалния*). Разликите в Dn''V, се дължат на това, че полският език няма т.нар. *да*-конструкция, но има далеч по-честотни представки /d/ + гласна и /z/ + гласна, като *domyślić się*, *odebrał*, *zacząć*. Разбира се, и в двата езика редовно се употребява предлогът „до“. Също в полската реч към втората категория трябва да добавим AI'V и SnGV. AI'V се появява често, заради високата фреквентност на фонемата /ʃ/ и /ɕ/ (*szydło*, *siła* и мн. др.). Полската реч има и далеч по-фреквентни случаи на палатални /m/ и /n/ и често се срещат срички от типа SnGV (*mie-*, *nie-*, *mia-*, *niq-* и др.)

Останалите срички в речта и на двата езика се появяват периодично, но далеч по-рядко от горепосочените най-редовни видове. Всъщност честотата им зависи както от историческото словообразуване на езиците, така и от морфологията и до голяма степен от самия речников състав (съответно и от всеки фактор, влияещ на речниковия състав).

Като обща тенденция може да се каже, че големите различия се дължат основно на три неща:

1. На историческата фонетика. Сричкообразуването, което е породено от най-различни верижни реакции при дадено езиково явление, всяка фонетична промяна (каквото и да я е причинило) бива повлияна сричката по един или друг начин.

2. На речниковия състав – лексиката, домашна или заета, е пряко влияещият фактор на горепосочената статистика. Затова всички социолингвистични фактори, които променят лексиката, косвено променят и сричката статистика.

3. На узуса – явлението, което се променя непрекъснато. И всяка ситуационна особеност и причина дадена дума да бъде употребена променя честотата на появяване на дадени срички.

ЛИТЕРАТУРА

Jolanta Mokrzyńska. *Wszystkie Świństwa Świata.* Katowice: Sonia Draga, 2015.

Patrick Süskind. *Pachnidło.* Warszawa: Świat Książki, 2015.

Piotr Ғąk. *Gramatyka języka polskiego.* Warszawa: Wiedza Powszechna, 1984.

Попов, Сава. *Хитър Петър.* Пловдив: Издателска къща „Хермес“, 1998.

Тилков, Димитър, и Тодор Бояджиев. *Българска фонетика.* София: Наука и изкуства, 1977.

Толкин, Дж. Р. Р. *Пет фентъзи разказа.* Прозорец, 2010.

ANALIZA PORÓWNAWCZA TŁUMACZEŃ WYBRANYCH NAZW WŁASNYCH W POWIEŚCI ALANA ALEXANDRA MILNE'A WINNIE-THE-POOH W PRZEKŁADZIE NA JĘZYK POLSKI (AUTORSTWA IRENY TUWIM) ORAZ SŁOWEŃSKI (AUTORSTWA MAJDY STANOVNIK)

BARTŁOMIEJ RUSEK

Alan Milne's *Winnie-the-Pooh*, as one of the most popular examples of children's literature, was translated into many different languages. The point of the article was to check and compare translations of proper nouns into two different Slavic languages: Polish and Slovenian. The reason for choosing two Slavic languages was to compare how the chosen proper nouns were translated to languages which are from a different family than a language of the original novel. My research is focused on translation of proper nouns and techniques used by both translators. Proper nouns, that are the object of an article, contain mostly names of the characters from the novel, such as the name of the protagonist and his best friends.

Wydana po raz pierwszy w 1926 roku powieść Alana Alexandra Milne'a *Winnie-the-Pooh* należy do grona niekwestionowanej klasyki literatury dziecięcej. W efekcie doczekała się ona wielu kontynuacji – zarówno w postaci adaptacji filmowych, jak i kolejnych książek. W Polsce tytuł ten znany jest przede wszystkim jako *Kubuś Puchatek*, co wynika z najstarszego i jednocześnie najbardziej popularnego przekładu, którego autorką jest Irena Tuwim. Właśnie to tłumaczenie, jako najbardziej rozpowszechnione, zostało wybrane przeze mnie do analizy. Nie oznacza to jednak, że nie pojawiły się inne: wśród nich należy wspomnieć przede wszystkim o przekładzie Moniki Adamczyk *Fredzia Phi-Phi*¹, które jednak, ze względu na silnie ukorzoną pozycję tłumaczenia Tuwim, nie zyskało popularności. Celem niniejszego tekstu jest porównanie tłumaczeń nazw własnych w trzech wersjach językowych omawianej pozycji: oryginalnej, w wydaniu z 1992 roku (wyd. Penguin Group)², polskiej, w tłumaczeniu Ireny Tuwim (wyd. Nasza Księgarnia, wydanie z 1979 roku)³ oraz słoweńskiej, w tłumaczeniu Majdy Sta-

---

¹ Milne A. A., *Fredzia Phi-Phi*, tłum. Monika Adamczyk, Lublin: Wydawnictwo Lubelskie, 1991.

² Milne A. A., *Winnie-The-Pooh*, London: Penguin Group, 1992.

³ Milne A. A., *Kubuś Puchatek*, tłum. Irena Tuwim, Warszawa: Nasza Księgarnia, 1979.

novnik (wyd. Mladinska knjiga, wydanie z 1977 roku)⁴. Porównanie ma na celu zestawienie różnic między polskim a słoweńskim przekładem nazw własnych, a także analizę technik przekładu, zastosowanych przez obie tłumaczki. Choć powstało wiele opracowań analizujących polskie tłumaczenie powieści Milne'a, jednak nie udało mi się – jak do tej pory – znaleźć innego, porównującego tłumaczenia na język polski i słoweński. Jedyne podobne opracowanie dotyczyło porównania polskiego i słowackiego przekładu, którym był artykuł *Adresat dziecięcy w tłumaczeniach „Winnie-the-Pooh” A. A. Milne’a na język polski i słowacki* autorstwa Sylwii Sojdy⁵. Wśród samych analiz tłumaczenia Ireny Tuwim można natomiast wymienić artykuł autorstwa samej Moniki Adamczyk, która później dokonała własnego przekładu powieści⁶.

Podstawowy problem w tłumaczeniu *Winnie-the-Pooh* może stanowić imię protagonisty. Wynika to z faktu, że angielskie imię *Winnie* w domyśle dotyczy rodzaju żeńskiego. W efekcie, już na samym początku pierwszego rozdziału jesteśmy świadkami dialogu między narratorem a Christopherem Robinem, w którym narrator zadaje pytanie dotyczące płci *misia*. Uzyskuje odpowiedź: „He’s Winnie-ther-Pooh. Don’t you know what ‘ther’ means?”⁷. Cały ten dialog został pominięty i nie pojawił się w wersji w tłumaczeniu Ireny Tuwim. Majda Stanovnik poradziła sobie z tym znacznie lepiej, dodając zmiękczone imię głównego bohatera książki słoweński sufiks *-ček*, który narzuca rodzaj męski: „Ime mu je Winnie-ček-Pu. Ne veš, kaj pomeni ,ček?’”⁸.

Tymczasem etymologia imienia *misia* wyjaśniona jest już we wstępie do książki. Człon *Pooh* pochodzi bowiem od imienia łabędzia, którego Christopher Robin nazywał tym właśnie imieniem. Człon *Winnie* natomiast od niedźwiedzia, którego zobaczył on w czasie wizyty w ogrodzie zoologicznym. Całość bazuje na prawdziwych wydarzeniach – imię to wymyślił bowiem syn Alana Alexandra Milne'a, noszący imię Christopher Robin, a *Winnie* stanowiło skrót od *Winnipeg*, czyli imienia niedźwiedzia, którego zobaczył on w londyńskim zoo. Samo *Winnipeg* to nazwa miejscowości w Kanadzie, z której niedźwiedź został przewieziony do Anglii⁹. *Winnie* mogłoby również stanowić pewnego rodzaju zdrobnienie imienia *Edward*. Pod nazwą *Edward Bear* opisywany był *Winnie-the-Pooh* jako zabawka, która po nadaniu jej nowego imienia nabrała ludzkich cech. Irena Tuwim w tym przypadku zamiast nazwy *Edward Bear* zastosowała uogólnienie,

⁴ Milne A. A., *Medved Pu*, tłum. Majda Stanovnik, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1977.

⁵ Sojda S., *Adresat dziecięcy w tłumaczeniu „Winnie-the-Pooh” A. A. Milne’a na język polski i słowacki*, [w:] *Przekłady Literatur Słowiańskich* 3/1, 2012, s. 149-163.

⁶ Adamczyk M., *Polskie tłumaczenia angielskiej literatury dziecięcej. Problemy krytyki przekładu*, Wrocław: Ossolineum, 1988, s. 182.

⁷ Milne A. A., *Winnie-The-Pooh*, s. 3.

⁸ Milne A. A., *Medved Pu*, s. 12.

⁹ <https://www.thecanadianencyclopedia.ca/en/article/winnie-the-pooh> [dostęp 31.12.2018].

nazywając maskotkę po prostu „misiem”. W dalszej części książki, w miejscach gdzie w oryginale używana była nazwa *Edward Bear*, w polskim tłumaczeniu „miś” pojawiał się już jako „Miś Puchatek”. W słoweńskim tłumaczeniu konsekwentnie stosowana była nazwa *medved Edvard*.

Również w polskiej wersji językowej, we wstępie znajduje się wyjaśnienie imienia *misia* – tym razem *Kubusia Puchatka*. *Puchatkiem* nazywany był bowiem pokryty białym puchem łabędź, któremu z tego właśnie powodu *Krzyś* nadał to imię. *Kubuś*, analogicznie do angielskiego *Winniego* (na potrzeby artykułu odmiennianego w rodzaju męskim) to imię, które *miś* otrzymał po nazywającym się tak niedźwiedziu, którego to *Krzyś* lubił obserwować w *Zoologicznym Ogrodzie*. Sam ogród w polskiej wersji językowej nie znajduje się w żadnym konkretnym mieście. W oryginale i w słoweńskim tłumaczeniu jest natomiast mowa o londyńskim zoo. Majda Stanovnik zachowała zgodne z oryginałem zasady przy nazywaniu głównego bohatera książki, nazywając łabędzia *Pu*, a niedźwiedzia *Winnie*.

Interesująca jest również kwestia nazwiska, pojawiającego się już na samym początku książki. W pierwszym rozdziale, przy opisie postaci *Kubusia Puchatka* dowiadujemy się, że żyje on w lesie pod pewnym nazwiskiem¹⁰. W oryginale i w słoweńskim tłumaczeniu jest to nazwisko *Sanders*. Tuwim zmieniła je jednak na niepojawiające się zresztą w dalszej części powieści *Woreczko*. Nigdy nie została potwierdzona etymologia pojawiającego się u Milne’a nazwiska *Sanders*, jednak najpopularniejsze są dwie interpretacje. Według pierwszej z nich jest to przypadkowe nazwisko, na które - napisane na tabliczce - Milne natknął się w czasie spędzania wakacji w okolicach Cotchford Farm¹¹. Wspomniany las – Ashdown Forest – stanowi zresztą inspirację dla miejsca zamieszkania głównych bohaterów książki, którym jest *Hundred Acre Wood*¹². Bardziej prawdopodobna jest jednak inna, równie popularna interpretacja. Według niej, opisaną w książce Ann Thwaite „A.A. Milne: The Man Behind Winnie-the-Pooh”, nazwisko *Sanders* ma swoje korzenie w postaci Franka Sandersa, będącego właścicielem drukarni, która podobno zajmowała się drukiem niektórych prac Milne’a¹³.

The Hundred Acre Wood był nazwą, której dosłowne tłumaczenie miałoby problemy z przyjęciem się w kulturze, ze względu na obce brzmienie, wynikające z faktu, że jednostka miary, którą jest akr, nie jest stosowana ani w Polsce ani w Słowenii. W efekcie, w wersji Ireny Tuwim jest to *Stumilowy Las*. O ile jednostka mili również nie jest powszechnie stosowana w Polsce, jest ona zdecydowanie bardziej zakorzeniona w kulturze, ze względu na obecność w innych bajkach. Za

---

¹⁰ Milne A. A., *Winnie-The-Pooh*, s. 4.

¹¹ <http://www.just-pooh.com/pooh.html> [dostęp 02.01.2019].

¹² <https://www.theguardian.com/travel/2011/apr/10/winnie-pooh-ashdown-forest> [dostęp 02.01.2019].

¹³ <https://www.lavasurfer.com/pooh-faq2.html> [dostęp 02.01.2019].

jeden z najpopularniejszych przykładów można tu wymienić chociażby *siedmiomilowe buty*, pojawiające się najpierw w baśni Charlesa Perraulta o Tomciu Paluchu, a później w wierszu Jana Brzechwy, gdzie pojawiły się już w tytule („Siedmiomilowe Buty”). W przypadku słoweńskiego tłumaczenia, o szczególnej pozycji, wyróżniający ten las wśród innych, świadczyła nie jego powierzchnia, lecz wiek. Majda Stanovnik użyła bowiem nazwy *Stoletna hosta*. O wieku lasu może świadczyć również samo określenie *hosta*, będące archaizmem synonimicznym do pozostającego w powszechnym użyciu *gozd* (pl. las).

Pierwszym z przyjaciół Kubusia Puchatka, pojawiającym się w książce, jest jego najlepszy przyjaciel, *Prosiaczek*. W przypadku tego imienia, zgodność z oryginałem została w pełni zachowana – angielski *Piglet* to polski *Prosiaczek* i słoweński *Pujsek*. Nieco inaczej wyglądała kwestia *Królika*, który w oryginale otrzymał imię *Rabbit*, a w słoweńskim tłumaczeniu stał się *Zajcem*. *Zajec* stanowi jednak dosłowne tłumaczenie angielskiego *hare*, tłumaczonego na język polski jako zając. W słownikach jednak wymieniany jest jako bezpośredni synonim znacznie mniej popularnego słowa *kunec*¹⁴, będącego dosłownym ekwiwalentem angielskiego *rabbit* (pl. królik).

Nieco bardziej skomplikowana była kwestia *Christophera Robina*. Te dwa imiona, które nosił syn autora powieści, zostały w tłumaczeniu Ireny Tuwim skrócone do samego pierwszego imienia, które uległo przy tym zdrobnieniu: *Krzyś*. Na początku trzeciego rozdziału doprowadza to do pewnej rozbieżności od oryginału, w krótkiej dyskusji na temat posiadania drugiego imienia, przeprowadzonej przez bohaterów książki. Chwaląc się faktem posiadania drugiego imienia, *Christopher Robin* „lekceważąco” (w wersji polskiej, gdzie tym słowem zastąpiono oryginalne *carelessly*, a słoweńskie *brezskrbno*, oba będące dosłownym ekwiwalentem polskiego *beztrosko*) mówi *Pigletowi*: „I’ve got two names”¹⁵. Podobnie wygląda to u Majdy Stanovnik, gdzie bohater zachował oryginalne imiona. Tam *Christopher Robin* potwierdza posiadanie podwójnego imienia zdaniem: „Tudi jaz imam dve imeni”¹⁶. U Ireny Tuwim natomiast *Krzyś* mówi: „Phi, i ja też mam dwa imiona. Stefan Krzysztof”¹⁷. Zabieg ten jest o tyle interesujący, że dodane przez tłumaczkę imię *Stefan* jest wymienione jako pierwsze (mimo nazywania chłopca przez całą książkę *Krzysiem*), niebędące w polskim odpowiedniku oryginalnego *Robina*. Wciąż jednak, biorąc pod uwagę fakt, że zarówno w Polsce jak i w Słowenii korzystanie z podwójnych imion jest zdecydowanie rzadziej spotykane niż w krajach anglojęzycznych, zrobienie z *Christophera Robina* polskiego *Krzysia* było logicznym zabiegiem ze strony Ireny Tuwim. Zwłaszcza,

¹⁴ <https://fran.si/208/sinonimni-slovar/4357545/kunec> [dostęp 01.01.2019].

¹⁵ Milne A. A., *Winnie-The-Pooh*, s. 34.

¹⁶ Milne A. A., *Medved Pu*, s. 27.

¹⁷ Milne A. A., *Kubuś Puchatek*, s.33.

jeżeli weźmie się pod uwagę fakt, że książka Milne'a skierowana jest docelowo do młodszego odbiorcy.

Wymieniona powyżej sytuacja miała miejsce w czasie rozmowy o przodku *Prosiaczka*, który posiadał dwa imiona. Imiona te stanowią grę słowną – tabliczka przy jego domu jest połamana, a napis, który był tam napisany, został w połowie ucięty. Człon, który pozostał, to *TRESSPASSERS W*, co zdaniem *Pigleta* jest „skrótem” od *TRESSPASSERS WILL*, będącego kolejnym „skrótem” od *TRESSPASSERS WILLIAM*, które w domyśle miało stanowić podwójne imię jego wujka. Wspomniana gra słowna dotyczy popularnego znaku z napisem *Tresspassers will be shot*, a jego rozwinięcie z oryginalnej wersji powieści Milne'a stało się tak rozpoznawalne w popkulturze, że doprowadziło nawet do powstania zespołu muzycznego o nazwie *Tresspassers William*, który na przestrzeni piętnastu lat działalności wydał cztery płyty muzyczne¹⁸. Z tą grą słowną niezbyt dobrze poradziła sobie Irena Tuwim, która zrobiła napis *WSTĘP BRON*, rozwijając go do *WSTĘP BRONEK*, które miało być skrótem do *WSTĘP BRONISŁAW*. Napis ten traci logiczny sens, biorąc pod uwagę fakt, że popularny znak zakazu jest opisywany jako *WSTĘP WZBRONIONY*. W tym przypadku nie został również zachowany paralelizm między tekstem a ilustracją w analizowanym wydaniu powieści. Tam bowiem widnieje połamana tabliczka z napisem *WSTĘP W* zamiast *WSTĘP BRON* pojawiającego się w tekście. Lepszym zabiegiem mogłoby być zastosowanie polskiego imienia, które zaczyna się na spółgłoskę *W*. Jako przykład można zaproponować chociażby Wojciecha, Władysława czy Waldemara. W tym fragmencie, moim zdaniem znacznie lepiej wypada tłumaczenie na język słoweński. Tam (zarówno na ilustracji, jak i w tekście) pojawia się „imię” *PREHOD P*, oznaczające w domyśle słoweński napis *PREHOD PREPOVEDAN*, występujący na tamtejszych znakach. Litera *P* ma stanowić rozwinięcie do *PRIM*, a całość została wytłumaczona jako skrót od ostatecznego napisu *PREHOD PRIMOŽ*, mającego stanowić podwójne imię wujka *Pujksa*.

Równie trudne do przetłumaczenia mogło być imię kolejnego z przyjaciół *Winniego*. Jest nim *Eeyore*. Główna trudność wynika z problemu ze znalezieniem odpowiedniego ekwiwalentu do tej nazwy, która stanowi onomatopieję dźwięku wydawanego przez osła. Obie tłumaczki, zarówno polska jak i słoweńska, postanowiły w tłumaczeniu skupić się na wyglądzie tej postaci, a nie na wydawanych przez nią dźwiękach. W efekcie, angielski *Eeyore* stał się polskim *Kłapouchym* (co podkreślało jego oklapnięte uszy) i słoweńskim *Sivčkiem*. W tym ostatnim przypadku, Majda Stanovnik nazwą podkreśliła starość osła, który – jako *Sivček* – miał być już siwy. W efekcie, nie używała przy jego opisie żadnego koloru, w porównaniu do oryginału i polskiego tłumaczenia, gdzie - przy opisie postaci -

---

¹⁸ https://en.wikipedia.org/wiki/Tresspassers_William [dostęp 02.01.2019].

Eeyore był zawsze wymieniany jako „old grey Donkey”, a *Klapouchy* jako „pocziwy, bury Osioł”. Tam, przedstawiany on był słowami „stari osel Sivček”

W przypadku tego typu określeń i dopowiedzeń należy jeszcze wyróżnić kolejną postać pojawiającą się w książce, którą jest *Owl*. Ten, będący przedstawicielem rodzaju męskiego w oryginale, przejął rodzaj żeński jako *Sowa* w polskiej wersji językowej oraz *Sova* w słoweńskiej. Interesujące jest określenie, które pojawia się w momencie, gdy poznajemy tego bohatera. O ile w angielskiej wersji jest to sformułowanie podkreślające w nieco ironiczny sposób jego inteligencję: „it’s Owl who knows something about something”¹⁹ (podobnie jak w słoweńskim tłumaczeniu: „je to gotovo Sova, ki ve nekaj o nečem”²⁰), tak u Ireny Tuwim ten fragment został opuszczony. Zamiast tego, *Sowa* zyskała stały „przydomek” o zdecydowanie pejoratywnym wydźwięku: *Sowa Przemądrzała*. Pod tą nazwą pojawia się bowiem w zdecydowanej większości przypadków, gdy jest wspomniana przez narratora.

W przypadku gier słownych wprowadzonych przez Milne’a w oryginalnej powieści, warte analizy są również imiona *Kanga* i *Roo*. *Kanga* jest matką młodego kangura, określanego jako *Baby Roo*. Połączenie ich imion daje nam angielskie słowo *Kangaroo*, które oznacza w języku angielskim kangura. W słoweńskim tłumaczeniu Majdy Stanovnik został zastosowany zabieg analogiczny do oryginału – ze słowa *kenguru* zostały stworzone imiona matki (*Kengu*) oraz jej dziecka (*mali Ru*). Niestety, polskie tłumaczenie zdecydowanie odbiega jakością w tej kwestii. Nie mamy tu bowiem do czynienia z żadną grą słowną, ale z dosłownym i niezbyt trafnym tłumaczeniem. W miejscu *Kangi* otrzymujemy *Mamę-Kangurzycę*, a zamiast *Baby Roo* pojawia się *Maleństwo*.

Oprócz samych imion poszczególnych bohaterów, bądź też nazw własnych nazywających poszczególne charakterystyczne miejsca z powieści, pojawiają się tam również inne z nich. Szczególną uwagę przyciąga przy tym angielskie *Heffalump*. Słowo to ma swoją genezę w dziecięcym przejęzyczeniu, podczas próby wymowy angielskiego *elephant*²¹. Nie jest znana dokładna etymologia tego słowa, choć najprawdopodobniej jest ono autorstwa syna Milne’a, podobnie jak niektóre z imion pojawiających się w powieści. Ze względu na brak ekwiwalentu, w tłumaczeniu Majdy Stanovnik pojawiło się podobne słowo, będące niejako powiązane ze słoweńskim *slon*, które również brzmi jak stworzone przez dziecko w czasie niepoprawnej próby jego wymowy. W tym tłumaczeniu pojawiające się w powieści słonie określane są mianem *slovon*, które w przeciwieństwie do oryginału, pisane jest małą literą. Irena Tuwim postanowiła wyróżnić te stworzenia poprzez wielką literę, nie zmieniając jednak w żaden sposób pisowni pol-

¹⁹ Milne A. A., *Winnie-The-Pooh*, s. 48.

²⁰ Milne A. A., *Medved Pu*, s. 34.

²¹ <https://en.oxforddictionaries.com/definition/heffalump> [05.01.2019].

skiego wyrazu. W efekcie, otrzymujemy po prostu *Słonia*, który pojawia się w piątym rozdziale. Należy jednak wspomnieć o tym, że słowo *hefalump* jest nieco bardziej zakorzenione w polskiej kulturze. Wszystko za sprawą filmu animowanego *Kubuś i Hefalumpy*, w którym stworzenia te są opisywane nazwą, będącą zapożyczeniem oryginalnego, angielskiego *Heffalump*. Film ten jednak ukazał się znacznie później, niż tłumaczenie Ireny Tuwim. Miał on bowiem swoją premierę w 2005 roku, a więc w zupełnie innych czasach, gdy zapożyczenia z języka angielskiego stały się znacznie bardziej powszechne.

Ze względu na mnogość pojawiających się w powieści nazw własnych, w analizie skupiłem się przede wszystkim na imionach oraz pojedynczych, najważniejszych nazwach (jak na przykład *Stumilowy Las*), które za sprawą kultowej pozycji powieści Milne'a są już głębiej zakorzenione w polskiej kulturze. Za sprawą chęci ukazania wyjątkowości wszystkiego, z czym na swojej drodze spotykał się *Winnie-the-Pooh*, zdecydowana większość określeń dotyczących miejsc lub przedmiotów, napisana jest wielką literą. W tych przypadkach obie tłumaczki znakomicie sobie poradziły w przypadku celowych błędów ortograficznych, pojawiających się w oryginale. Wśród nich można wymienić chociażby napis na słoiku z miodem tytułowego bohatera, który u Milne'a został opisany jako *HUNNY*, u Tuwim jako *MJUT*, a u Stanovnik jako *MET*. Również określające i używane przez naszego protagonistę określenia, takie jak *Bear of Very Little Brain* (pl. *Miś o Bardzo Małym Rozumku*, sł. *medved z zelo majhnimi možgani*) czy stanowiące bardzo charakterystyczny element, szczególnie w polskiej wersji językowej *small something* (pl. *małe Conieco*, sł. *kaj malega*), zostały przetłumaczone z wykorzystaniem najbardziej pasujących ekwiwalentów, zachowując sens oryginału. Warto jednak przy tym nadmienić, że o ile większość z tych określeń w angielskiej wersji językowej również była napisana wielką literą, tak Irena Tuwim zastosowała ten zabieg w większej ilości z nich (czego przykład może stanowić wspomniane powyżej *małe Conieco*). Za sprawą licznych derywacji semantycznych²² w wersji Tuwim, niektóre wyrazy pospolite, pojawiające się często jednokrotnie w całej powieści, stają się nazwami własnymi. Majda Stanovnik ograniczyła się z użyciem wielkiej litery właściwie jedynie do imion postaci oraz nazw własnych poszczególnych miejsc, co również jest widoczne w wymienionych powyżej przykładach.

Polski *Kubuś Puchatek* jest nazwą niezwykle silnie zakorzenioną w polskiej kulturze. Tłumacząc poszczególne nazwy, Irena Tuwim momentami pisała tę powieść po raz kolejny, gdyż w niektórych przypadkach bardzo odbiegła od oryginału Alana Alexandra Milne'a, dodając również niektóre frazy od siebie. Tłumaczenie to jest bez wątpienia dobre, czego dowodem może być fakt, że kry-

---

²² Rzetelska-Feleszko E., *Nazwy własne*, [w:] „Współczesny język polski” pod red. Jerzego Bartmińskiego, Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2001, ss. 405-410.

tykujące go opracowania są bardzo nieliczne, a najbardziej znane z nich, które zostało przytoczone na samym początku niniejszej pracy, nie zyskało wielu głosów poparcia. Powstała w jego skutek *Fredzia Phi-phi*²³ została poddana znacznie większej krytyce, jako powieść przetłumaczona momentami zbyt dosłownie. W efekcie, próba zachowania jak największej zgodności z oryginałem, często niezależnie od panujących zasad gramatyki, wpłynęła negatywnie na odbiór i dziecięcy wydźwięk powieści (niezależnie od tego, że taki zabieg sprawdził się w przypadku niektórych gier słownych)²⁴. U Majdy Stanovnik otrzymujemy natomiast połączenie cech widocznych w obu polskich tłumaczeniach. Słoweńska tłumaczka potrafiła zachować odpowiedni balans, dobrze przekładając angielskie gry słowne na język słoweński, a jednocześnie zachowując odpowiedni wydźwięk i logikę widoczną w oryginale Milne'a. Przykład tłumaczenia Ireny Tuwim może jednak świadczyć o tym, że nie dosłowność jest najważniejsza w zawodzie tłumacza, a kontekst i umiejętność dopasowania tekstu do odbiorcy, do którego docelowo skierowany jest konkretny tytuł. Tym, w przypadku powieści *Winnie-the-Pooh* jest przede wszystkim dziecko, dlatego też za właściwe można uznać poszczególne, opisane w niniejszym tekście zabiegi (jak na przykład zdrobnienia czy zamiana niektórych fraz względem oryginału), zastosowane w tym najpopularniejszym polskim tłumaczeniu.

BIBLIOGRAFIA:

Literatura:

- Adamczyk M.**, *Polskie tłumaczenia angielskiej literatury dziecięcej. Problemy krytyki przekładu*, Wrocław: Ossolineum, 1988.
- Jarniewicz J.**, *Jak Kubuś Puchatek stracił dziecięctwo*, [w:] Jarniewicz J., *Gościnnosc Słowa. Szkice o przekładzie literackim*, Kraków: Wydawnictwo Znak, 2012, ss. 225-231.
- Milne A. A.**, *Fredzia Phi-Phi*, tłum. Monika Adamczyk, Lublin: Wydawnictwo Lubelskie, 1991.
- Milne A. A.**, *Kubuś Puchatek*, tłum. Irena Tuwim, Warszawa: Nasza Księgarnia, 1979.
- Milne A. A.**, *Medved Pu*, tłum. Majda Stanovnik, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1977.
- Milne A. A.**, *Winnie-The-Pooh*, London: Penguin Group 1992.
- Sojda S.**, *Adresat dziecięcy w tłumaczeniu „Winnie-the-Pooh” A. A. Milne'a na język polski i słowacki*, [w:] *Przekłady Literatur Słowiańskich* 3/1, 2012, s. 149-163.
- Rzetelska-Feleszko E.**, *Nazwy własne*, [w:] „Współczesny język polski” pod red. Jerzego Bartmińskiego, Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2001, ss. 405-410.

---

²³ Milne A. A., *Fredzia Phi-Phi*.

²⁴ Jarniewicz J., *Jak Kubuś Puchatek stracił dziecięctwo*, [w:] Jarniewicz J., „Gościnnosc Słowa. Szkice o przekładzie literackim”, Kraków: Wydawnictwo Znak, 2012, ss. 225-231.

Źródła internetowe:

English Oxford Living Dictionaries, *Heffalump*, <<https://en.oxforddictionaries.com/definition/heffalump>>, 05.01.2019.

Fran, *kunec*, <<https://fran.si/208/sinonimni-slovar/4357545/kunec>> , 01.01.2019.

Just-Pooh, *Winnie-the-Pooh*, <<http://www.just-pooh.com/pooh.html>>, 02.01.2019.

LavaSurfer.com, *Winnie-the-Pooh* FAQ, <<https://www.lavasurfer.com/pooh-faq2.html>>, 02.01.2019.

The Canadian Encyclopedia, *Winnie-the-Pooh*, <<https://www.thecanadianencyclopedia.ca/en/article/winnie-the-pooh>>, 31.12.2018.

The Guardian, *In Pooh's footsteps*, <<https://www.theguardian.com/travel/2011/apr/10/winnie-pooh-ashdown-forest>>, 02.01.2019.

Wikipedia, *Trespassers William*, <https://en.wikipedia.org/wiki/Trespassers_William>, 02.01.2019.

СЕМИОТИЧНИ АСПЕКТИ В МОТОТО И ЛОГОТО НА БЪЛГАРСКОТО ПРЕДСЕДАТЕЛСТВО НА СЪВЕТА НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ

ГЕРГАНА ПОПОВА

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

The article describes the specifics of the motto and of the logo of the Bulgarian Presidency of the Council of the European Union. The text focuses on the semiotics aspects of the Bulgarian Presidency's advertising campaign and tries to present the image of our Presidency from a linguistics point of view. Special attention is paid to the symbols and to the messages used in the materials. There is a short comparison between the advertising campaign of the Bulgarian Presidency and the advertising campaigns of the Estonian Presidency and of the Austrian Presidency too.

Key words: semiotics, advertising campaign, Bulgarian Presidency of the Council of the European Union, motto, logo.

1. Въведение

Настоящият текст е част от магистърска теза на тема: „Семиотични аспекти в рекламната кампания на българското председателство на Съвета на Европейския съюз“, представяща погледа на лингвиста върху изграждането на образа на българското председателство на Съвета на Европейския съюз с помощта на семиотичните средства в рекламната кампания, подготвена за случая. В магистърската теза беше направен опит за извеждане и анализиране на основните компоненти, съставляващи облика на нашето председателство, като същите бяха положени в рамката на проектното изграждане на действителността посредством различни символни аспекти.

В последните години рекламата става все по-често предпочитана форма за представяне и популяризиране на идеи в редица сфери. Тя дава възможност на създателите ѝ да предадат концепциите си на различни равнища и по този начин да окажат влияние върху перцепцията на аудиторията. Интересът към темата беше породен най-вече от актуалността на българското председателство на Съвета на Европейския съюз като значимо за България събитие. Рекламните материали, изготвени за случая, не са били във фокуса на друго научно изследване и беше любопитно да бъде потърсено обяснение за силното им въздействие.

Обект на изследване в магистърската теза бяха символите и посланията в рекламната кампания на българското председателство и по-точно – мотото, логото и трите видеа, подготвени да популяризират дейността на председателството и България като цяло. В следващите няколко страници са представени спецификите само на мотото и логото.

Целта на магистърската теза беше да покаже, че чрез съчетаването на вербалните и невербалните средства със семиотичните методи, рекламата успява да окаже въздействие върху аудиторията на множество нива. Задачата беше да се очертаят основните характеристики на представения образ на българското председателство на Съвета на Европейския съюз и да се направи кратка съпоставка с рекламните кампании за същия повод и на другите две държави от т. нар. „председателстваща тройка“ – Естония и Австрия. С помощта на семиотичния подход изследването достигна до една от възможните интерпретации на емпиричния материал. Изхождайки от знанието, че семиотиката може да бъде приложена към всичко, което има значение в рамките на културата, текстът анализира спецификите на всеки един отделен компонент от кампанията, определяйки го като комплексен знак, съдържащ в себе си множество други знаци. Целта беше да се идентифицират знаците в материалите и кодовете, в рамките на които тези знаци придобиват значение, да се установят функциите на знаците в рекламата и да се проследят връзките между различните елементи, съставляващи образа на председателстваща България.

2. Мотото на българското председателство на Съвета на Европейския съюз

Изразът, който е подбран за мото на българското председателство на Съвета на Европейския съюз, гласи: *Съединението прави силата*. Фразата е лаконична, но силно смислово натоварена. Изборът ѝ не е случаен, този факт не подлежи на съмнение. Това е девизът на Народното събрание, изписан е и на фасадата на държавната институция. *Съединението прави силата* е националният девиз на България, съставна част е и от герба на страната ни. Изразът може да бъде свързан още със завета на хан Кубрат. Легендата гласи, че той събира своите синове около смъртния си одър, за да им даде един много ценен урок. С помощта на сноп пръчки им показва, че ако са единни – ще бъдат устойчиви, но ако не бъдат обединени – ще се превърнат в лесна плячка за враговете си. Историята на думите *Съединението прави силата* датира от 1880 г. Тогава са изсечени върху първите пробни монети на Княжество България по идея на Стефан Стамболов. През годините този девиз е бил доказван многократно. В исторически план именно съединението неведнъж е давало сила на народа ни. И обратното, когато сме били разединени,

са следвали неуспехите. Точно поради тези причини мотото на председателството ни е: *Съединението прави силата*. То отново трябва да внуши идеята, че прогресът се постига чрез единни усилия по общите интереси, но този път на Европа. Днес тя също се нуждае от обединение, за да постигне целите си. Особено след излизането на Великобритания от Европейския съюз темата за обединена Европа придобива още по-широки мащаби. След тези сътресения вярата в Съюза е разклатена и следователно е необходимо бързо да се възстанови. Посланието на слогана е релевантно не само за актуалната ситуация в Европейския съюз. То е в тясна връзка и с един от четирите приоритета на българското председателство – единство в Европа с акцент върху европейската перспектива на Западните Балкани и тяхната свързаност с другите държави от Съюза. По време на цялото си председателство България има за задача да работи за сплотеността между страните членки и за здравата връзка между европейските институции. Това бива заявено и чрез избраното мото, то цели да провокира определени политически действия за осъществяването на тези идеи. Посланието, което държавата ни отправя чрез горепосочения израз, е обвързано и с приоритетните теми от общата програма на председателстващата тройка.

Смислово и идейно сходни с това на България са и мотото на Естония: *Unity through balance* (*Единство чрез баланс*), и мотото на Австрия: *A Europe that protects* (*Европа, която защитава*). Естонското председателство, също като българското, апелира към обединението на Съюза. Отправя се посланието, че за да се справят с общите предизвикателства, гражданите трябва да бъдат единни. Естония заявява, че ще търси баланса между различните гледни точки, традиции и интереси в Европа, защото чрез консенсус могат да се постигнат най-добрите резултати. Австрийското председателство залага на защитната роля на Европейския съюз в мотото си. Поради кризите на територията на Съюза вярата на обществото в организацията е разклатена. Следователно се цели да се внуши идеята, че се работи в посока подобряване на сигурността в региона. Трите държави придържат слоганите си и към замисъла на европейския девиз: *Единство в многообразието*.

3. Логото на българското председателство на Съвета на Европейския съюз

Графичният знак, който представя българското председателство на Съвета на Европейския съюз, е дело на художника Тодор Ангелиев. В създаденото от него лого той вплита три от символите, които представят най-образно българската идентичност – кирилицата, шевицата и триколюрът (вж. Фигура 1).

Съставните елементи на логото са три на брой, това е от значение. Тройката отразява единството между душата, тялото и духа. Според Жан Шевалие и Ален Геербрант числото 3 символизира *сакралност и съвършеност*.

Наличието на букви, изписани на кирилица, цели да акцентира върху произхода на този тип писмо. Кирилицата, с която днес си служат милиони хора, е възникнала именно на територията на България, а през 2007 г. е утвърдена за третата европейска азбука след латинската и гръцката такава. Кирилицата е повод за национална гордост и е отличителен символ на българската писменост и култура. Чрез вплитането ѝ в логото се прави опит да бъдат наложени българските графични традиции в типографията. Присъствието и на латински букви се стреми да внуши идеята, че България е неделима част от Европа. Симбиозата между двата типа писменост подчертава единството между различните държави в Съюза и неразривната им връзка. Наличието само на главни букви в логото спомага за бързото привличане на вниманието директно към тях. Когато всички букви са главни, графичният акцент е върху всяка една от тях, не изпъкват едни за сметка на други. Не на последно място, главните букви се смятат за по-красноречиви и по-въздействащи от малките, вярва се, че те също така внушават по-голяма сила.

Вторият съставен елемент от логото на председателството ни е българската шевица. Тя е едно безценно културно наследство за България. Възприема се като национално достойнство и като отличителен знак, който спомага изграждането на образа на българската идентичност. Шевицата се извезва върху плат и служи за декорация. Представява стилизиран орнамент, част е от народната носия. Тя е важен елемент от традиционното облекло и на жените, и на мъжете в страната. Българската шевица е избрана за един от трите символа в логото на председателството ни, за да могат чрез нея да бъдат популяризирани националните ни традиции. Цели се тя да стане разпознаваема сред другите европейски държави. Шевицата е смятана за носител на

информация, твърди се, че в нея са съхранени символи от древни времена, които притежават положителен заряд. Най-общо символиката на шевицата е за здраве, изобилие, благоденствие, дълъг и щастлив живот, защита от злите сили и недобронамерените хора. Цветовете, използвани във везбите, са разнообразни. Обикновено шевиците са пъстри и включват в себе си най-вече множество геометрични фигури. Сред често използваните цветове са червеното, зеленото, бялото, черното, жълтото и синьото. А една от най-популярните везани фигури е квадратът. Изобразените на логото шевици са именно в черен цвят и в квадратна форма. Символиката на черното не е обвързана единствено с траура и мрака, то може да бъде и способ за внушение на позитивни смисли. Например според Жан Шевалие и Ален Геербрант черният цвят е символ и на *плодородната земя*. Ромбоидните форми в шевиците отново означават идеята за земното изобилие. Освен като фрагмент в логото, шевицата може да бъде разглеждана и като целия графичен знак, използван за изграждането на визуалната идентичност на българското председателство. Логото е с квадратна форма, съставено е от бял, зелен, червен и черен цвят – както множество шевици. Всяка отделна буква е обособена в своеобразен самостоятелен квадрат, а четирите заедно формират голямата фигура. Съчетаването на няколко еднотипни геометрични форми в дадена последователност е техника, която често се използва при везането. Редовно ромбоидните форми биват подреждани в редици, като по този начин се създава една по-голяма цялост. Пример за подобно стилизиране на логото на председателството е килимът от рози (друг разпространен символ на България), проектиран пред Националния дворец на културата (вж. Фигура 2).

Фигура 2

Третият символ, намиращ своето място в логото, е българският триколюр. Голяма част от председателстващите държави залагат на цветовете от националните си знамена при изработването на логата за случая – включително Естония и Австрия. Националното знаме на България е символ, който изразява нашата идентичност, независимост и суверенитет. Флагът е основният знак на всяка една страна. Чрез него най-лесно се прави асоциацията с

дадена държава. С такава цел присъстват цветовете от българското знаме и в конкретния графичен образ – за да спомагат за осъществяването на връзката между националния флаг и притежаващата го страна. Българското знаме се състои от три цвята – бял, зелен и червен. Както беше посочено по-горе, тези цветове се използват и за изработката на множество шевици. Цветовата символика на бялото, зеленото и червеното в триколяора има синонимни значения с тази на същите цветове в традиционната българска шевица. В „Семиотика на цвета“ Мони Алмалех систематизира универсалните значения на цветовете. Там е посочено, че белият цвят поражда идеята за *чистота*, зеленият за *живот*, а червеният за *кръв*. Аналогична е символиката на трите цвята в националния ни флаг – в него бялото се свързва най-общо със свободата, мира и святата държава, зеленото с природата и плодородието на българските земи, а червеното с кръвта, която е пролята в името на свободата на България. В традиционната шевица значенията на тези цветове са идентични – белите орнаменти са символ на чистотата и младостта, зелените на плодовитостта и живота, а червените на майчината кръв.

След подробния анализ на трите символа, преплетени в логото на българското председателство на Съвета на Европейския съюз, може да бъде представена цялостната идея, която се цели да бъде внушена на възприемателите чрез конкретния графичен образ. Общото послание на символите е със силен акцент върху българското. Всички съставни елементи на логото идентифицират България като уникална държава, която допринася за обогатяването на културните ценности в Европа. Целта на всеки един графичен знак е да бъде разпознаваем и с възможно най-малко средства да казва много неща. Тези стремежи са осъществени, защото логото на председателството ни показва част от най-емблематичните за България символи и чрез тях представя значително завършен образ на страната. В същото време то поражда в съзнанието на възприемателите и множество допълнителни асоциативни връзки. Например празното пространство във вътрешността на логото е интерпретирано като кръст или наклонен кръст *X* (хикс). Символиката на кръста в случая може да бъде обвързана с кръстатия бод, използван при везането. Следователно да се внуши идеята, че цялото изображение представлява своеобразна шевица. Друга интересна интерпретация е наличието на стрелка в най-дясната част на логото. Тя може да служи за указване на посоката, към която се очаква да се концентрира вниманието на възприемателя, с други думи към сърцевината на графичния образ. И последното нестандартно тълкувание, свързано с конкретен сегмент от логото, е присъствието на усмивка в него. Тя е най-лесно забележима по време на анимирането на изображението, когато първо се изобразява най-горната му част, а след това останалите елементи. Именно върхът на фигурата е видян като усмихнато лице, което има за цел да предизвика положителни емоции у възприематели-

те. Фактът, че символът на българското председателство на Съвета на Европейския съюз активизира въображението на хората, доказва сполучливостта му. За финал е важно да бъде отбелязано, че в допълнение на графичния образ присъства и придружаващ го текст, интегриран като част от логото. Той придава завършеност на символа и обозначава повода за изработването му.

4. Заключение

Текстът на магистърската теза успя да докаже, че чрез съчетаването на вербалните и невербалните средства със семиотичните методи, рекламната кампания на българското председателство на Съвета на Европейския съюз постига въздействие върху своята аудитория на множество равнища. Проучването обоснова необходимостта от изследването на рекламните материали като специфичен вид комуникативен канал за ефективно отправяне на послания и популяризиране на идеи. Това е единственият път, по който може да се достигне до задълбочен анализ на значението и внушението им.

Без семиотичния анализ много от символите и посланията, изграждащи образа на българското председателство, биха останали неясни и/или едностранчиво разбрани. Процесите на кодиране и декодиране са част от своеобразния диалог с всяко едно авторско произведение – диалог, започващ с реализирането на авторовите намерения и техните изпълнения в конкретния материал, минаващ през тълкуванията на продукта от множество различни възприематели, за да остане отворен в своята потенциална незавършеност за нови и нови прочити.

Изводите, които бяха направени вследствие на целия текст на магистърската теза, са:

- Рекламата е художествен продукт, изграден с помощта на лингвистични и семиотични средства, който може да осъществи силно въздействие върху перцепцията на своята аудитория.
- Водещото послание в рекламната кампания на българското председателство е свързано с необходимостта от *единство* на територията на Европа, то е закодирано многократно в материалите.
- Общото послание на символите в логото и трите видеа на нашето председателство е с акцент върху българското. Посредством анализираната рекламна кампания успешно се изгражда цялостен образ на България, включващ сведения за: историята на държавата, културата ѝ, почитаните традиции и обичаи в страната, природните ѝ забележителности, манталитетата на българина и др.
- Българското председателство на Съвета на Европейския съюз притежава своя собствена идентичност, но все пак част от символите и послания-

та, включени в него, приличат на тези, използвани в рекламните кампании и на Естония, и на Австрия.

- Отвореността на материалите към още множество интерпретации е продиктувана от факта, че всеки един от тях сам по себе си е един комплексен знак, съдържащ други знаци, които могат да бъдат тълкувани по различен начин от отделните възприематели.

ЛИТЕРАТУРА

- Алмалех, М.** Семиотика на цвета. 2008.
(https://litenet.bg/publish17/m_almaleh/semiotika.htm)
- Алмалех, М.** Семиотични изследвания на търговската марка – част 2. Семиотика на цвета в рекламата. 2010. (<http://ebox.nbu.bg/sem10/index.php>)
- Баракова, П.** Декорираният текст – текст с нестандартна естетика и внушения. – В: Българска реч. № 2, София, 1998, 25–34.
- Баракова, П.** Специфика на комуникативната схема на рекламния текст. – В: *Littera scripta manet*, София, 2005, 694–703.
- Дачев, М.** Семиотика на цвета в поетичния текст. София, 1997.
- Дачев, М.** Подир сенките на знаците. София, 2001.
- Дачева, Г.** Семиостилистика. София, 2001.
- Еко, У.** Семиотика и философия на езика. София, 1993.
- Еко, У.** Трактат по обща семиотика. София, 1993.
- Еко, У.** Интерпретация и свръхинтерпретация. София, 1997.
- Кафтанджиев, Х.** Езикът на рекламата. Графика и текст. София, 1992.
- Кафтанджиев, Х.** Хармония в рекламната комуникация. София, 2006.
- Кафтанджиев, Х.** Герои и красавици в рекламата. София, 2007.
- Кръстева, Ю.** Семиотиката: критическа наука и/или критика на науката. – В: *Литературата*. № 2, София, 1994, 7–21.
- Логман, Ю.** Поетика. Типология на културата. София, 1990.
- Логман, Ю.** Култура и информация. София, 1992.
- Маринова, Е.** Маркетинг – продукт, реклама. Варна, 1993.
- Младенов, И.** Семиотика. Между нещата и думите. София, 1991.
- Младенов, И.** Семиотика. Материята на мисълта. София, 1991.
- Петрова, А.** Психология на рекламата. София, 1999.
- д-р Сосюр, Ф.** Курс по обща лингвистика. София, 1992.
- Тишева, Й.** Прагматични аспекти на устната реч. София, 2013.
(http://www.bgspeech.net/publications/lili_series3_tisheva_2013.pdf)
- Тодоров, Ц.** Знак. – В: *Литературна мисъл*. № 3-4, София, 1992, 172–177.
- Тодоров, Ц.** Семиотика. – В: *Литературна мисъл*. № 3-4, София, 1992, 166–171.
- Тодорова, Д.** За някои особености на езика на рекламните текстове. 2008.
(https://litenet.bg/publish22/d_todorova/reklamni.htm)
- Шевалие, Ж., Геербрант, А.** Речник на символите. Т. 1. София, 2000.
- Шевалие, Ж., Геербрант, А.** Речник на символите. Т. 2. София, 2000.
- Якобсон, Р.** Комуникативен модел и функции на езика. 2013.
(http://cssc-bg.com/downloads/articles/Schemes_Jakobson.pdf)

<https://eu2018bg.bg/bg>, Сайт на българското председателство на Съвета на Европейския съюз

https://europa.eu/european-union/index_bg, Официален уебсайт на Европейския съюз

<https://www.eu2017.ee/>, Сайт на естонското председателство на Съвета на Европейския съюз

<https://www.eu2018.at/>, Сайт на австрийското председателство на Съвета на Европейския съюз

ЕЗИКЪТ НА ФИЛМИТЕ

ВЕРЖИНИЯ ХРИСТОВА

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Вече повече от столетие киноизкуството завладява публиката по цял свят. Филмовата индустрия е един от основните способи за бързо и качествено разпространение на информация, политическа пропаганда, културно влияние. Кинаматографът пръв се е наложил „като най-масова медия за тиражиране на послания и униформиране на вкусове, моди, стилове.“¹

Още от своето създаване филмовото изкуство има изразен социален характер. Предназначено е предимно за широката публика. Именно поради тази специфика на „седмото изкуство“ можем да твърдим, че то е феноменът на 20 в. Само няколко десетилетия след първите прожекции се превръща в част от ежедневието на всеки човек. Това е и причината, която ме подтиква към изследване на езиковите проблеми, свързани с тази изключително влиятелна индустрия.

Историята на киното условно можем да разделим на два големи етапа – период на т.нар. „нямо кино“ и последвалата епоха на „звуковия филм“ от началото на 30-те години². Съвсем естествено немият филм не може да бъде разглеждан от езиковедски аспект, поради липсата на реплики и лаконичността на надписите между отделните сцени. Именно затова обект на настоящата разработка е „говорящият филм“. Докато гледа такъв филм, зрителят разпределя вниманието си върху цялостния продукт. Едновременно се концентрира върху сюжет, актьорска игра, музика, декор. Голяма част от филмите, още от зората на „говорящото кино“, са дублирани на чужди езици, за да могат да се разпространяват сред по-широка публика. Този метод обаче е твърде скъп и освен това отнема частица от изкуството на актьора.

---

¹ Манов, Б. Киното в процеса на глобализация, С. 2003

² Възщност от самата поява на киното, филмите са представяни под съпровода на музиканти и в известен смисъл, още от самото си създаване „седмото изкуство“ е и музикално. Но са необходими няколко десетилетия, за да се съчетаят технически кадрите на филмите със записите на човешки глас върху плочите. Процесът започва в края на 20-те години, но добива популярност през 30-те.

Това е причината предпочитаната форма на превод да бъде писмената. По този начин зрителят се принуждава да отклони вниманието си към още един аспект от лентата, а именно субтитрите.

Тяхната роля се ограничава единствено от достъпния превод на случващото се на екрана. В този смисъл човек не би могъл да се концентрира изцяло върху субтитрите и да анализира предимствата и недостатъците им. За зрителя те са второстепенни. Но човешката психика е устроена така, че визуалната ни памет е изключително възприемчива и без дори да го съзнаваме, често запаметяваме фрази във вида, в който сме ги видели. Това крие рискове за езиковата ни култура и грамотност, ако в тези субтитри се наблюдават чести отклонения от нормите на писмената реч.

По своята същност субтитрите са превод на речта на героите или разказвача. Всеки преводен текст обаче крие своите рискове. Предпочитаната форма на изказ във филмите е диалогичната. Живата реч е много гъвкава, остра, метафорична, а това създава множество неточности при превода. Понякога пропуските могат да доведат до смислово изкривяване на казаното. Друг път неточностите стават причина за комичен ефект, например репликата: **„Защо всички си мислите, че като държите ютия, светът е в краката ви?“** („Големият сън“). В случая става дума за съвсем буквален превод и поради това неспособност да се предаде точно метонимията, според която с думата „желязо“, вместо написаната „ютия“, се означава оръжие.

Безспорно тематиката, свързана с превода, е много деликатна и често пъти мненията са субективни, поради това вниманието ми е насочено единствено върху граматичните особености на субтитрите.

Поради спецификата на този вид писмен текст и ограниченото пространство, в което трябва да се изпише дадена реплика, обикновено в рамките на два реда, се получават някои допустими отклонения от нормите за предаване на пряка реч. Например не всяко изказване в диалога е въведено чрез тире – по този начин графично се отделят репликите на различните герои, участващи в диалога – думите на първия герой са с тире, на следващия – без и т.н. Поради недостатъчното място, често по-малки реплики се изписват по две и повече на един и същи ред, като се пренебрегва правилото всяка нова реч да започва на нов ред. Кавичките са рядко употребявани за коректно предаване на пряка реч.

Освен при пряка реч, кавички е редно да се употребяват и при изписване на имената на улици, булеварди. Под влиянието на другите европейски езици, в които адресите се изписват без нужда от поставяне на кавички, се наблюдава тенденция в българския език това правило да отпада, а изписването да се опростява все повече. Затова не може категорично да се твърди, че в случаи като **„Ул. Лоа.“** („Площад Вандом“) е допусната грешка. Докато

тази норма е разколебана, то имената на филми и книги е задължително да се ограждат с кавички. Често пъти това се пренебрегва: „...на страница 47 от **Как да бъдеш детектив – 10 лесни урока...**“ („Големият сън“). Кавички не се поставят и при други случаи, например: „**Не ме наричай мамо, а Габи.**“ („Умирам от глад“).

Често се злоупотребява с употребата на многоточие. Няма точно определени, фиксирани правила относно поставянето на многоточие в свободната реч³-то изразява някакво силно, емоционално чувство, особен етап от ситуация, ключов момент, апосиопезата е характерна за поезията и импресията. В ежедневната си реч човек изразява именно такива силни чувства, прави характерни паузи и е редно преводът да съответства на настроението, субтитрите да са адекватни към сцената.

Подобно на многоточието, употребата на удивителен знак също е избираема. Пунктуационният знак, който се поставя в края на изречението има за цел да придаде смислово-емоционална натовареност на изказването. Не е граматическа грешка да се постави точка, вместо възклицателен знак например. Но нюансът, който изречението придобива, е важен за точния превод, а именно това е ролята на субтитрите – да превеждат. Има случаи, в които акцентът е силно изместен. Ето един пример за това, който все пак е изваден от контекста и е граматически верен, но смислово не е предаден коректно: „**Колко си ми оставил?**“ („Умирам от глад“) Въпросителната дума в началото предполага въпрос, но в случая е реторичен и изразява огромно вълнение. В друг пример пък реторичният въпрос не е графично отразен като такъв с поставянето на съответния знак или поне на многоточие: „**Защо ли ме търпиш още.**“ (пак там) Абсолютно правилно е написано в субтитрите и „**Алжир.**“ („Изгнаници“), но интонацията изразява въпрос. В примера: „**Значи вие правихте сингапурската сделка.**“ („Площад Вандом“) няма колебание, категорично трябва да се постави въпросителен знак. Понякога дори явни, заплашителни команди са завършени с пунктуационен знак за съобщително изречение: „**Престани.**“ („Площад Вандом“); „**Не ме изкушавай.**“ (пак там) и други.

Проблем, който по своята същност не е породен от незнание и ниска грамотност, а по-скоро от невнимание, е липсата на какъвто и да е препинателен знак в края на изречението. Тези пропуски, според наблюденията, които проведох, са чести. Това прави впечатление и създава измамното усещане и очакване у зрителя, че конкретната реплика продължава, защото често края на изречението съвпада с края на мястото, отделено за изказването. Когато се появят новите субтитри и човек очаква продължаване на

---

³ Изключвам нормите за цитиране, които задължават слагането на многоточие, за да се уточни дали се цитира цяло изречение, текст или само част от него.

мисълта от предходните, но такова няма, губи вниманието и концентрацията си реално върху следващото изречение. Това създава неудобство за зрителя: **„Проверката ни показва затрудненото финансово състояние на фирмата“** („Площад Вандом“)

Можем да обобщим, че най-честите пропуски, които привличат вниманието ми, са от сферата на символите, т.е. пунктуационни. Не всички са граматично неиздържани, срещат се колебливи случаи – в пунктуационно отношение българският език е изключително богат. Това създава известни трудности при редакция, защото понякога е въпрос на усещане кой точно символ да бъде поставен. Има обаче и примери, в които категорично е изпусната запетая: **„Само за удоволствие никакво бързване повече, никакви сметки.“** („Да се обичаме“); **„В интерната Сант Кроа по време на този решаващ урок по философия обсъждахме съществуването на Бога с цялата си младежка наивна сериозност.“** (Площад Вандом“); **„Пред Вас, сър седи останка от един много пищен живот.“** („Големият сън“). Тези пунктуационни грешки не са най-често срещаните в писмената реч и най-характерните. Причината за това е в спецификата на субтитрите, за които е важно да бъдат динамични, кратки и липсва разнообразие в използваните конструкции за построение на изречение. Много рядко се употребяват обособени части, деепричастни форми и сложни смесени изречения, в които могат да се допуснат сериозни грешки в пунктуационно отношение. Най-често се борави с прости, лаконични изречения, при които възможностите за грешка са изключително малко. Освен простите изречения, във филмовите преводи често се използват и сложни съчинени изречения, включващи частиците „и“, „или“, „но“, „а“ и други. Но при тях много рядко се допускат пунктуационни пропуски.

Друг аспект на граматиката, който е проблемен не само в субтитрите, но и в други писмени форми, е въпросът за учтивото обръщение и коректното му изписване. От правилото в българския език знаем, че за изразяване на учтивост се използват формите на личното местоимение за 2 л.мн.ч. – вие, вас, ви, и притежателните местоимения за същото лице и число – ваш, ваша, ваше, ваши, ви. В официални документи е задължително изписването им да бъде с главна буква. Предполага се, че освен в този случай, не се налага изписването им при други обстоятелства. Но когато се изисква писмен превод на официална реч, какъвто е примерът със субтитрите, би следвало също да се употреби учтивата форма, следователно и главна буква. Ако се изписват малки букви се подразбира, че се говори просто за формите за множествено число и се получава граматически неправилно съгласуване между подлога и местоимението. След направеното проучване мога да направя извода, че една в 10% от филмите се изписва коректно.

При съгласуването на глаголните форми за учтивост също се наблюдават отклонения. Според принципите на българския език се съгласуват формите на минало неопределено време или конструкцията „съм + минало свършено деятелно причастие“. Често не се спазва това правило: **„Била ли сте там?“** („Площад Вандом“); **„Била ли сте влюбена?“** („Умирам от глад“).

Колебания се открояват и при поставянето на пълен и кратък определителен член при думите от мъжки род. Например: **„Като приятелят ви.“** („Да се обичаме“) Това е изненадващо, а е често допускана грешка изобщо в езика ни. Когато думата, която се членува, е в ролята на подлог изисква пълен определителен член. Чрез бърза проверка, която се е наложила в практиката, като заместваме съответно с „той“ или „него“ също много лесно се разбира коя е правилната форма.

Понякога се среща и неправилно съгласуване между допълнението и съюза: **„Все пак ще ти благодаря за обидите, който никога не изрекохме.“** („Да се обичаме“)

Един от основните проблеми при субтитрите обаче е липсата на съгласуване. Случва се някоя фраза да бъде преведена частично. Не просто липсва пунктуационен знак, което обърква зрителя, но просто изречението не е довършено: **„По средата има“** („Площад Вандом“). На първо място този факт сам по себе си е дразнещ и освен това понякога не би могло да се разбере точно от контекста какъв превод е изпуснат. Има случаи, в които половината филм е оставен реално без превод. Вероятно обяснение за това е, че преводачът владее само един от езиците, на които се говори във филма. Например във филма **„Изгнаници“** липсват субтитри на сцените, в които се използва испански и арабски език. От гледна точка на изкуството може да се интерпретира като умишлено, достоверно пресъздаване на особена ситуация, в която зрителят трябва да се почувства като героя, да не разбира случващото се. Но такава игра е малко пресиленена и единственото, което се постига е отегчаване на публиката на този филм.

Киното е наистина особен вид изкуство – модерно изкуство, което съчетава в себе си всички познати сфери и категории на постигнатото до момента в световен мащаб. В частност субтитрите като една малка частица от цялото е нужно да бъдат максимално убедителни. Благодарение на тях филмите се разпространяват сред все по-широка публика. Интернет поколението ни чете все по-малко, но за сметка на това гледаме все повече филми. Вече не ги гледаме в киносалона, а си „теглим“ или „дръпваме“ от сайтове в мрежата. За съжаление субтитрите на тези филми са правени без редактори, дори не мога да твърдя, че хората, които ги изготвят са преводачи или знаят езика. Това е причината да не анализирам подобни филми, в които е съвсем естествено, обяснимо да се допускат изключително много грешки.

Подобно наблюдение не би било обективно, реално. Кинопроизведенията, които използвах като материал, върху който да работя, са взети от Френския културен център в София. Те са издадени на дискове с решения и протоколи от Министерството на културата. Това предполага и строг контрол не само върху качеството на звук и картина, но и на субтитрите. Въпреки това има пропуски дори в тези субтитри.

Мога да направя единствено извода, че езикът е жива материя, която се стреми да заеме най-подходящата форма, непрекъснато се изменя. Но езикът е част от нашата идентичност и колкото по-дълго успеем да го използваме така богат, гъвкав, толкова повече ще бъдем себе си.

РЕКЛАМНАТА СТРАТЕГИЯ В НЯКОЛКО РЕКЛАМИ НА ТЪРГОВСКА ВЕРИГА „ХЕНДИ“

ВЕНЦЕСЛАВ ШОЛЦЕ

СУ „Свети Климент Охридски“

The paper's aimed at describing the structural (both linguistic and semiological) mechanisms which generate the advertising effects of several adverts, part of a series of mobile phone adverts of the "Handy" mobile phone chain store, which aired around the end of the 2000s and the beginning of the 2010s. The paper studies the connotative effects of the distribution of different elements of the linguistic system (lexical, grammatical, syntactical etc.) as a mechanism for the reactualization of the mobile phone's commercial value as a technological innovation in a world increasingly accustomed to rapid changes in technology.

Keywords: linguistics, advertisement, advertising, lexicology, semiotics, technology

I

В настоящата езикова бележка се разглеждат специфично езикови проблеми, налични в поредица от рекламни клипове на продуктите на „Хенди“ (Handy). „Хенди“ представлява търговска верига, специализираща се в продажбата на мобилни телефони и услуги, свързани с употребата на мобилния телефон. „Хенди“ е обвързана с по-мощното предприятие на М-Тел, водещ „телеком оператор“ в България. С основание продуктите, за телевизионната реклама на които компанията влага средства, са мобилните телефони, както и някои услуги с преференциална цена, съпътстващи покупката на мобилния телефон. Стоката на М-Тел се рекламира с висока честота по водещите национални телевизионни медии – БТВ, БНТ, НОВА ТВ и други. Посредством съреждането си между отделните формати на телевизионната програма тези реклами достигат до вниманието на милиони българи през всеки ден на излъчване. Разполагайки с огромна аудитория от адресати (и потенциални потребители) в лицето на телевизионните зрители, рекламите на „Хенди“ вече са обхватно обществено явление и представляват интерес за социологията и антропологията като социокултурна проява. Употребявайки българския език за търговската си убедителност, те се превръщат в проблем и на езиковата култура на общността.

В случая езиковата култура се разбира най-общо, като отчитане и съблюдаване на статуса на езика в общественото пространство и в неговото отношение спрямо кодифицираните от нормативната лингвистика регламенти за книжовноезикова издържаност на българския език. Рекламата засяга обширни пластове от обществото и следователно на езиковото ѝ съдържание трябва да се гледа критически от позицията на книжовноезиковата изрядност.¹

Бележката не цели изчерпателност, съсредоточавайки се в тясно обособен езиков проблем. Вместо подобна конкретна концентрация тя търси да очертае и опише многообхватен набор от разнообразни езикови проблеми в една поредица от свързани помежду си реклами, които се явяват всеобщо достойние на национално ниво посредством телевизионния канал. Описанието следва да даде представа за състоянието на езика в избрани на съвършено произволен принцип материали, служейки за подстъп към разкриването на актуалната проблематика на езиковата култура, като ще се направи опит да се представи част от нейния релеф в края на бележката.

Рекламите от цикъла за Стаята на „Хенди“ са забележителни с типичния си за модерната реклама облик. Те са съставени от стереотипни персонажи и текст, приближаващ се до разговорния стил с отделни свои маркери и употребени диалектни форми. Разговорният стил се определя като граматично нездрав спрямо нормата, търпящ лексикалното влияние на диалектите и социолектите, със синтактични структури елиптични, недовършени, с обратен словоред, с насечени фрази и по-чести паузи². Счита се, че една от най-характерните черти на разговорната реч още бива езиковата икономия³. „Просторечните“ и грубите думи не са задължителен елемент на разговорната реч, но възможността за използването им е още една от характерните ѝ черти. „Използването на разговорния стил извън пределите на обикновената за него сфера на функциониране придава на общуването интимност, премахва излишната официалност и дистанция между говорещите и спомага да се създаде обстановка на доверие.“⁴

Културните стереотипи заедно с така разбирааната разговорна реч споделят отличителна широка разпространеност сред населението, което логично обуславя и наличието им в рекламната комуникация, имаща адресата за своя абсолютна ценност⁵. В една от рекламите слушаме: „Поканили сме гъзар, да

---

¹ За повече по темата виж Първев, Христо, „Езикова култура и естетическо възпитание“, С., 1980г.

² По Брезински, Стефан, „Стилове на книжовната реч“ – Във: „Въпроси на езиковата култура“, С., 1972г. Виж повече на същото място, както и Бояджиев, Тодор, „За тарикатския жаргон“ – Във: „Въпроси на езиковата култура“, С., 1972 г.

³ Виж Кръстев, Боримир, „Икономията в българския език“, С., 1981г.

⁴ Бояджиев, Тодор, „Българска лексикология“, С., 2002г., 283-284.

⁵ Виж повече от Кафтанджиев, Христо, „Хармония в рекламната комуникация“, С., 2000 г. Самите реклами изглежда се възползват максимално от комуникационните си механизми:

каже какво предпочита за пет лева...“⁶. Могат да бъдат отбелязани два белега на разговорна стилизация – думата *гъзар*, характерна за модерния жаргон, поначало числящ се към социалните диалекти, упражняващи силно влияние върху разговорната реч, както и икономично съкратената форма на сложния съюз *за да – да*. Поставени в едно изречение, те задават отчетлива маркираност на разговорност. В друга реклама⁷, подобна на тази по сюжет (персонажите са заставени да изберат между продукта и друг предмет, равностойни на пет лева), стереотипност на персонажите (две „блондинки“) и разговорна стилизираност на речта, на недоуточнения паралингвистичен отговор на блондинките гласът зад кадър отвръща: „Окей, вие ш’си се разберете“. Разговорността се задава чрез утвърдителната частица *окей*, неподходяща за по-високите стилове на речта, но най-вече чрез икономичната „кондензация“ във фонетичен план на частицата за бъдеще време *ще*, взета в разговорния си вариант *ше*, срещан на различни места главно в Западна България, с формата на възвратния глагол *съм* в множествено число, давайки производното *ш’си*; тоест наблюдаваме двойно отклонение от установения императив за правилност – книжовната разговорна и диалектна форма участва в икономична конструкция. Както става ясно, единствено разглежданите дотук две реклами вече се явяват в разрез с книжовноезиковата норма по няколко показателя.

В друга слушаме: „Са... аз тоя кактус аз тряя го плащам“⁸. Новото разговорната маркираност на изречението е налична и се съдържа в няколко негови съставки. Наблюдава се икономично изпадане (елизия) на средисловието, съдържащо неударена гласна *e* в сричка *ег* в наречието за време *сега*, преминаващо в разговорната форма *са*. Друга елизия в средисловие се допуска в глагола *трябва*, струпаните съгласни *б* и *в* изпадат и получената икономична форма прозвучава като *тря’а*. Синтактичният строеж е накъсан, насечен, с известна вероятност за синтактичен солецизъм (фалстарт) и съкращаване на частицата *да* от граматически парвилната конструкция *трябва да го плащам*. Отново са видими многообразни нарушения на книжовноезиковата норма.

В трета реклама⁹ текстът се отличава с поредно отклонение от книжовния изговор: „да си бехте зели миньор, а?“; повторено с понтираща интонация от гласа зад кадър: „ми да си бехме зели!“. Наблюдават се типични западнодиалектни изменения в стандартната форма на глагола *съм* във второ

всяка една реклама от цикъла за Стаята на „Хенди“ започва с многозначното обръщение, имитиращо събеседност „добре дошли в Стаята на „Хенди“!“, което се отнася към адресатите едновременно задушевно в общостен план (вие, зрителите, сте добре дошли), но и към адресата в неговата уважаема индивидуалност (Вие, зрителю, сте добре дошли). Така устно-вербално изговореното постига смислова многозначност чрез графичната си недоопределеност.

⁶ <https://www.vbox7.com/play:5213e3db18>

⁷ https://www.youtube.com/watch?v=JmrxWt_XCjg

⁸ <https://www.vbox7.com/play:e744a031>

⁹ <https://www.vbox7.com/play:bcee9d7bcf>

и първо лице в множествено число за минало време *бяхте/бяхме*. Икономично началното *в* в глагола *взели* търпи елизия (афереза), каквото се случва и с началното *а* в частицата *ами*. Речта на работника е също толкова нездрава и несъвършена, колкото и неговата физиология. Допълнителна разговорна стилизация идва от друга реплика на гласа зад кадър: „аре брат“. Отклоненията наново са две – частицата *хайде*, в случая употребена в заповедна конструкция, се явява в по-популярната си разговорна форма *аре*. Обръщението *брат* спада отново към лексемите от разговорен тип, близко е и до състава на съвременния младежки жаргон - в рамките на неговата система *брат* е лишена от значението си на вид кръвнородова връзка и на плана на съдържанието си изразява приятелско и/или фамилиарно отношение.

В друга реклама¹⁰ „самодееен фолклорен ансамбъл „Чинарите“ изпробва функцията „трак айди“ на рекламирания телефон. Една от кратките „проби“ на въпросната функция съдържа в текста си поредния пример за узусна форма в речта на рекламите: „Е па гот е!“ Частицата *пък* е представена със съкратената си диалектно-разговорна форма *па*, както е употребено и субстантивното прилагателно *гот*, ползващо се с широка гражданственост в различни части на узуса.

Една от най-забележителните по качествата на речевите си актове реклами¹¹ е небезизвестната реклама, имаща за персонаж китайски експерт по бойни изкуства. Там слушаме: „За да тестваме твърдата клавиатура на Nokia СЗ, сме поканили кунг-фу майстор от седми дан, който... К’во стана бе? Асене, я върни малко... Пфуу, е т’ва е китаец, батко!“ Пълнозначно построеното изречение, съобразено с книжовноезиковия изговор, бива прекъснато, след което следва пълна „деградация“ на речта от гледна точка на правоговорната норма. Наблюдават се: икономична елизия на неударена гласна *а* във въпросителното наречие *какво*, което дава разговорната форма *кво*; предмет на ударението при глагола в повелително наклонение *върни*, характерен за западните диалектни зони; втора елизия на неударена гласна в *това*, давайки разговорната форма *тва*. Частицата *бе*, ползваща се най-често с експресивна стилистична функция, и обръщението *батко*, синонимно сходно със семнатиката на *брат* в гореразгледания случай, допълват разговорната стилизация. В по-стар свой вариант тази реклама съдържа цензуриран ругателен израз вместо употребената тук конструкция „Пфуу, е тва е китаец, батко!“. Вметката е важна, тъй като употребата на вулгаризма бележи нова дълбочина при проникването на формите от узуса в речниковия план на цикъла от реклами.

¹⁰ <https://www.vbox7.com/play:0fad84b482>

¹¹ <https://www.youtube.com/watch?v=nIAGeAPKkVA>

Текстът на следващата реклама¹² също е съчетание от напластяване на разговорно и диалектно стилизирана лексика. Привеждам пълния диалог между двамата „хайдуте“ от рекламата:

- Браво, дружина! Точно т’ва търсехме!
- Ке я крадеме момата?
- Не момата, бе! Телефонът!
- Аре бе, войводо! Да земем и момата!
- Не! Телефонът само!

Частицата за бъдеще време *ще* присъства във варианта си от локалнодиалектния пласт на узуса *ке*, срещана главно в югозападните диалекти. Речта на хайдутите отвежда към западните диалекти още и с характерното окончание за първо лице в множествено число: крадем-*крадеме* (т.нар. „мекане“). Елизията на *в* в *земем*, разговорната форма с елизия на гласен звук *т’ва*, разговорното съчетание *аре бе* вече бяха срещани и коментирани. От своя страна лексемите *момата*, *войводо* и *дружина* носят ясен маркер на архаичност (в активната лексика на тях вероятно най-често би трябвало да съответстват *момичето/жената*, *предводителят*, *отрядът*), а в контекста на споделеното си семантично поле последните две лексеми (*войводо*, *дружина*) в случая могат да бъдат разглеждани и като историзми, тъй като съответните групи на въоръжено съпротивление с тактическите им способности вече не съществуват. В такова обкръжение на узусна и остаряла лексика се откриват чуждата дума за възклицание *bravo*, която въпреки отдавнашното си асимилиране в българския език като част от пласта на международната лексика наново актуализира окраската си на външна заемка, бидейки в съприкосновение с останалия речников състав на рекламата.

Втора реклама¹³, имаща за герои „хайдутите“, употребява лесно запомнящите се римувани последователно думи: „Разбра ли, че започна сезона на купона? С новата оферта смени си телефона!“. Съгласувани по окончието си, тези думи изпъкват с разнородния си произход, но и с общия си знаменател на принадлежност към днешната активна лексика, като една от тях действа изключително в разговорна среда, както и в младежко-тарикатския жаргон – *момата купон*. В графично артикулиран текст двете реклами, посветени на „хайдутите“, използват и разговорните неологични сложни прилагателни *суперлек* и *ултратънък*, за да окачествят положително своя продукт, употребявайки две популярни словообразователни заемки – *супер* и *ултра*, латински по произход лексикални инструменти за приписване на превъзходност.

Интересен езиков казус предоставя и рекламата на телефона марка „Samsung Galaxy Y“, изобразяваща „врачка, която гледа на телефон“¹⁴. Ези-

¹² <http://vbox7.com/play:640bb25a>

¹³ <http://vbox7.com/play:b18a5418>

¹⁴ <http://vbox7.com/play:mc524c3df5>

ковата проблематика в случая е наситена и доста сложна, като не се свежда единствено до отклонения в книжовноезиковата норма от стандартен стилистичен порядък. Текстът на рекламата отвежда към един от належащите дългогодишни казуси на българската нормативна лингвистика – навлизането на чужди думи. Налице е любопитно „заиграване“ с отделни части на български и английски думи. В рекламата слушаме: „Стоян със ай... Ай! Ти си бил много хубаво момче!“ В случая врачката търси абоната на своя клиент във Фейсбук, където той е записан с латински букви. *Ай* вероятно означава английската фонема *i* в строежа на името (Stoian). В речта на врачката произношението на езиковата единица паралелно прелива в междуметието *ай!* поради омофонната им връзка, поради което звуковата стойност на буквата се интерпретира хумористично. Както е известно, междуметията обикновено се считат за отличителна даденост по-скоро на разговорната реч, не без връзка с упоменатата ѝ фрагментарност. По-нататък врачката продължава свободните асоциации на български и английски езикови елементи: „рилей-шъншипът ми го показва“. Подобна комична фраза би могла да се приеме за демонстрация на това как „[з]аетите думи в процеса на междуезиковите контакти се адаптират към звуковите и морфологичните закономерности на заемащия език.“¹⁵ Заемката в случая е по-впечатляваща и натрапчива, доколкото, „чуждиците, които изместват хубави и точни съответствия в родния език, накърняват неговата самобитност“¹⁶. Пуристкото становище на Тодор Бояджиев тук донякъде се разколебава от вътрешнопрограмната обособеност на *relationship* като термин от системата на социалната мрежа Фейсбук, но това не променя факта, че лексемата бива усвоена като „излишество“ при наличието на български еквивалент от активния речник (*relationship* = връзка) и граматически обработена с пародийна конотация чрез българската аглутинативна пълночленна морфема *ът*. Чуждата дума се вписва в българска граматическа категория. Нататък в рекламата установената линия на „съединяване“ на български и английски езикови компоненти придобива още една разновидност: „трябва ти *по-блек* (побългаряване на английското прилагателно *black* чрез привеждането му в граматична категория за степен със сравнителна степен), *един блек кет* (словосъчетание на българско числително бройно име с прилагателно и съществително име от английски), *един кет ин блек* (добавяне на английския предлог *in* към описания случай)“.

Трите случая очертават същностно еднакъв модел на граматично съгласуване между етноезиково нееднородни части.

Като цяло текстът – вербално-звуков и графичен – в разглежданите реклами е изпълнен с чужди думи, което е напълно логично. Рекламите пред-

---

¹⁵ Димитрова, Людмила, „Новите думи в българския език“, С., 1980 г., стр.78

¹⁶ Бояджиев, Тодор, „Заемане на чужди думи и борбата с тях“ – Във: „Въпроси на езиковата култура“, С., 1972 г.

лагат на внимането на зрителя техническо произведение, чиито стойности се изразяват в ред технически характеристики, предавани към адресата под формата на дословна технологична описателност. Думи от чужд произход, отразяващи структурно-функционални детайли на рекламирания продукт, включват мерни единици (*гигабайт, мегапиксел*), конкретни терминологични наименования на елементи от апарата (*тъч скрийн, операционна система андроид, цветен панел, камера, дисплей*), названия на негови функции (приложения от *ови стор, М-тел тайм, уай фай, вибрация, трак айди*, достъп до *фейсбук*), както и конкретните наименования на самата стока (например *Нокиа С3 01 Тъч енд тайп, Елджи Куки лайт* и пр.). Най-сетне самите названия на компаниите – Хенди (Handy) и М-Тел (произн. „Емтел“, М-Tel) са думи от чужд произход. Основни наименования, срещани често в речниковия състав на рекламните съобщения, те самите задействат семантично идеята за високотехнологичната функционалност, качественост и достъпност на произведенията, които предлагат: handy – 1. Сръчен, изкусен, ловък; 2. Удобен, лесен за манипулиране; полезен; 3. Наблизо, под ръка; М-Tel = Mobile Tel – 1. Подвижен; лек, жив, бърз.¹⁷

Солидният слой чужда лексика в лексиката на рекламите е оправдан от пазарната същност на рекламната комуникация, но любопитното в случая е свободното му вметване в текста на рекламите, който се оказва силно „коловквализиран“. Просторечието се помества в противоречиво цяло с останалата чуждоезична и/или технологична лексика. Тук възниква въпросът дали този разнороден, разнообразен и разностилов лексикален състав е умишлено изградено противопоставяне, целящо да изтъкне новостта и напредничавостта на продукта, или всъщност отразява реални речеви практики.

II

От направения корективен разбор на текста на рекламите стана ясно, че налице е един крайно проблематичен материал. Основно положение на езикознанието гласи, че езиковата комуникация представлява набор от речеви реализации, от смислено издържани в подредбата си езикови единици, съединени според необходимостите на комуникационния акт. Оказва се, че речевите построения в тези реклами нерядко влизат в разрез с кодифицираната книжовноезикова норма на българския език по множество точки. Открити бяха отклонения от всякакъв вид – диалектни, жаргонни, синтактични, - приближаващи езиковото съдържание на рекламната комуникация към узуса, което е търговски оправдан търсен ефект с оглед на целесъобразността на рекламното начинание. Подчертана беше също така и повишената упо-

---

¹⁷ Английско-български речник, С., 1985г.

треба – отново меркантилно оправдана, – на чужди думи в текста на рекламите, в някои случаи и като вариант на българска дума от активния речников пласт. Консервативният наблюдател би възприел подобна последователност от систематични нарушения на становищата на езиковата култура като достатъчен повод за притеснение и собствено като немалък проблем, но в условията на държавно-икономически либерализъм подобно речево състояние на рекламата не следва да учудва никого. Поради това и настоящата бележка не се ограничава с тясно обособеното разглеждане на езиковата проблематика в изолация от по-обширния културен контекст, към който рекламите препращат чрез средствата на знаковите си системи, но и не се задълбочава излишно много за една езикова бележка в спекулиране с него. Затова и сега следва да се изходи от езика като стъпало към отграничаването на потенциален по-обхватен проблем на съвременното общество. Освен всичко това е подход, който е залегнал в практиката на множество български лингвисти.¹⁸

В бележката не се прави опит за концептуализиране на мащабен етно-езиков и/или националнокултурен проблем. Оставям на вниманието и преценката на читателя да тълкува сам за себе си описаните езикови явления и техния контекст, поради което се спирам до очертаването на един условно изведен релеф на социокултурно-езиковите проблеми, засегнати в прочита.

И така, езиковата проблематика може най-общо да се групира в два типа – узусни форми в разрез с книжовноезиковата норма и изобилна чужда лексика. Повечето от отбелязаните случаи на примеси от разговорната лексика са популярни, с дългогодишната история в българския език и навярно ще останат трайно в употреба. Случаят с чуждите думи предлага малко по-особен казус. Досега техният статус в българския език беше засегнат веднъж в бележката, в служба на убедителността на доказателствата. Основните положения на този проблем са добре очертани от езиковедите и все още пазят актуалността си. Като оставим настрана въпроса за понякога трудно установимите ѝ граници, проникването и кодифицирането на чужда лексика в българския език е напълно закономерно явление и българската нормативна лингвистика отдавна е отчитала неговата закономерност¹⁹. Последната се свързва

---

¹⁸ Сrv. например стегнатата формулировка на въпроса у Хр. Първев: „езиковата култура е органична съставка от цялостната култура на обществото и на личността... Това положение не трябва да се разглежда откъснато от съответния исторически момент, от културно-историческата обстановка, в която живее обществото... Езиковата култура изразява по своеобразен начин културното състояние на обществото“ Първев, Христо, „Езикова култура и естетическо възпитание“, С., 1980 г., 13–14.

¹⁹ Сrv. напр. „[промените в лексикалната система] са в края на краищата отражение на самия живот с неговите сложни и разнообразни връзки и зависимости (...) По начало ясно е, че лексикални заемки неизбежно ще има и занапред и сигурно е, че тяхното количество няма да намалява“, Първев, Христо, „Езикова култура и естетическо възпитание“, С., 1980 г., 40, 42.

преди всичко с екстралингвистичния фактор на „вторичното“ възприемане на технологичните и културно-институционалните иновации от страна на българската социокултурна система²⁰. Към това се прибавя и характерната за българската културно-езикова ситуация практика новозаетите термини да не се превеждат, а за (поне повечето от) културно-технологичните нововъведения да не се изковават специални нови думи въпреки понякога високата фреквентност на употребите им²¹. Отбелязвано е също така и значението на средствата за масова комуникация, за които рекламата е била винаги непосредствено закрепена, при внедряването, разпространяването и закрепването на чуждата лексика в речниковата система на българския език²².

В случая на гореразгледаните реклами повишената употреба на технологични детайли до голяма степен кореспондира и с обичайността на подобна чуждоезикова терминология в днешната българска реч. При това голяма част от нея е преминала висока степен на т. нар. детерминологизация, тоест „възприемане на специални названия (...) специализирани думи и изрази, характерни за отделни клонове на културата, технологията и т. н. (...) в широка употреба“²³. Смесването на чужда и терминологична лексика с разговорни и диалектни форми в езика на анализираните реклами може да се разглежда като породена именно от необходимостта един уталожил се като неутрален и обикновен пласт от лексикалния състав на днешния български езиков узус да бъде актуализиран за целите на търговския успех. Затова се прибегва до контрастното наслагване на различни по вид речникови единици, които да осветлят предлагания продукт като „модерен“ с технологичната си пълноценност. Доколкото „[у]величеното им [на новите думи – б. м., В. Ш.] използване в речта води до намаляване и загуба на усещането за новост“²⁴, това се явява неудобно обстоятелство за компаниите и свързаните с тях търговски вериги, които търсят да поддържат динамиката на потреблението, да поддържат „гледа“ за стоки, натоверин с конотацията на новостта, скорошната произведеност, иновативността, прогресивността и сложността. За тази

---

²⁰ „[Чуждите думи навлизат на първо място (...) [заради] необходимостта да се назовават определени, обикновено нови предмети и явления (...) Масовото нахлуване на чужди думи в българския език е породено от оживените стопански и културни връзки между народите, както и от развитието на международната научна и културна мисъл“, Димитрова, Людмила, „Новите думи в българския език“, С., 1980 г., 77, 84.

²¹ „Най-здраво се установяват в речниковия състав чуждите думи, които се заемат заедно с новите предмети и понятия (...) У нас няма традиция на чуждите стоки и предмети да се дават български названия“, Бояджиев, Тодор, „Заемане на чужди думи и борбата с тях“, 95.

²² „[В] наше време особено силна роля за формиране на речев естетически вкус имат средствата за масова информация и култура, под чието въздействие сме всекидневно“, Виденов, Михаил, „Норма и реч“, С., 1986 г., 25.

²³ Първев, Христо, „Езикова култура и естетическо възпитание“, С., 1980 г., 43.

²⁴ Димитрова, Людмила, „Новите думи в българския език“, 11.

цел детерминологизираната лексика, назоваваща елементите на телефонния апарат, се съпоставя и във вербален, и в образен знаков контекст с носители на някакъв тип конотация на отживялост (срв. образни историзми като хайдутите), остарялост (срв. образни архаизми като врачката, китайския майстор, фолклорния хор), простота (каквото значение носи целият набор от разговорна лексика (неслучайно наричана още „просторечие“), диалектна лексика и икономична синтактична оформеност в повечето случаи, т. е. каквото е значението на „колоквиализацията“ на рекламния език). Подобна бинарно-противопоставителна композиция на образно-езиковия материал несъмнено е един от утвърдените похвати на рекламното въздействие, които серията от реклами на Хенди съумява да функционализира умело²⁵. Механизмите за структуриране на съпоставката варират от синтактичното съреждане до морфологичното асимилиране на думите, но сякаш всички нейни равнища се концентрират и сработват в целесъобразността на търсените ѝ ефекти. Контрастната съпоставка, разгърната на паралелните равнища на зрителното и езиковото, би трябвало не толкова да ретерминологизира, колкото да деавтоматизира детерминологизираната лексика, а по този начин – да реактуализира *новостта* и *сложността* (в качеството ѝ на индикатор на прогресивност) като смислови стойности на рекламирания продукт, чиито технически елементи и рефериращата към тях лексика са застрашени от уталожването си като слабо маркиран общоупотребителен пласт на лексиката.

2012 г.

ЛИТЕРАТУРА

Английско-български речник, С., 1985 г.

Бояджиев, Тодор. „Заемане на чужди думи и борбата с тях“ – Във: „Въпроси на езиковата култура“, С., 1972 г.

Бояжиев, Тодор. „Българска лексикология“, С., 2002 г.

Брезински, Стефан. „Стилове на книжовната реч“ – Във: „Въпроси на езиковата култура“, С., 1972 г.

Виденов, Михаил. „Норма и реч“, С., 1986 г.

Въпроси на езиковата култура, С., 1972 г.

Димитрова, Людмила. „Новите думи в българския език“, С., 1980 г.

Кафтанджиев, Христо. „Езикът на рекламата“, С., 1992 г.

Кафтанджиев, Христо. „Хармония в рекламната комуникация“, С., 2000 г.

Кръстев, Боримир. „Икономията в българския език“, С., 1981 г.

Първев, Христо. „Езикова култура и естетическо възпитание“, С., 1980 г.

---

²⁵ „Един от най-твърдо спазваните закони при концептуализирането и реализирането на рекламите е законът за контраста: всеки феномен изпква много по-силно на фона на противоположността си“, Кафтанджиев, Христо, „Езикът на рекламата“, С., 1992 г., 169.

КОТАРАЦИТЕ И ТЯХНАТА ПЕРСОНАЛНОСТ

Нарушаването на някои книжовноезикови норми в стилистична перспектива

АНДРЕЙ ИВАНОВ

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Seeking to examine some aspects of personality and its grammatical realisation in Bulgarian language, the article cites and briefly comments on a number of examples in which the Bulgarian word for ‘male cat, tomcat’ is used — contrary to what the normative rules require — as a personal noun. In light of stylistics, this specific use is considered as personification.

Keywords: personality, personification, masculine-personal numerals, regular plural form, masculine singular accusative form of the relative pronoun referring to persons

В българския език персоналността¹ е категория, която има своите граматични експликации – с нея е свързана употребата на т.нар. мъжколични числителни (като *петима*, *шестима*), на формата за множествено число (и съответно на бройната форма) при съществителните имена от мъжки род², на акузативните форми на някои местоимения (въпросителни, относителни, неопределителни и отрицателни).

И докато персоналността е стабилна категория във възприемането на извънезиковата действителност, не би могло да се каже същото за нормите, на основата на които тази категория получава израз в езика. Предлаганите в кодификационните справочници правила за съгласуването на бройните числителни със съществителни от мъжки род се характеризират с непосредователност в исторически аспект (Николова 2015). Същото важи за нормите, съгласно които се избира между обикновена форма за множествено число и бройна форма (Микова 2017). А форми като *кого* и *когото* – най-вече в живата реч, където е притъпен езиковият усет за падежните отношения –

---

¹ С термина персоналност означаваме семантичната категория, в рамките на която се осъществява противопоставянето лица/нелица. Въпросът за отношението между категориите персоналност и одушевеност в българския език е разгледан от Костадинова 1995.

² Неслучайно персоналността, наред с пола, се разглежда и като семантичен признак на категорията количество – повече за това вж. в Крумова-Цветкова 2007: 27.

все по-често биват замествани със съответните номинативни форми (*кой* и *който*). Всички тези колебания може да бъдат обяснени, от една страна, с несистемността на нормата, т.е. с отнасянето ѝ само към съществителните от мъжки род, а от друга, с възникващата понякога нужда от прецизиране на значението на думата и съобразяване с контекста на нейната употреба³.

Контекстът, както ще видим, може да предполага и възможността за по-свободно решение от страна на субекта на изказването. Подобен специфичен случай представляват някои съществителни за животни. За да анализираме определени аспекти на разколебаване на книжовните норми, ще се спрем на думата *котарак*, която според действащата кодификация трябва да се подчинява на правописните правила, отнасящи се до съществителни със значение на нелица (Речник 2012). Тази конкретна лексема ще обединява всички приведени наблюдения и ще послужи като отправна точка за някои коментари във връзка с персоналността и персонификацията в българския език.

Нека разгледаме употребата на думата в примери, ексцерпирани от интернет:

Двама котараци си търсят дом за постоянно и внимание. Дватама котараци са намерени в тежко състояние...

<http://eloiz.blog.bg/izkustvo/2018/04/15/dvama-kotaraci-si-tyrsiat-dom-za-postoianno-i-vnimanie.1604026>

Двама котараци на пет години, кастрирани, с хигиенни навици, останаха сами преди време...

<https://www.facebook.com/Sofia.kotki/posts/1821323804577185>

На улицата има двама котараци, некастрирани, от различни котила...

<http://forum.all.bg/showflat.php/Cat/0/Number/2476549/page/0/fpart/all/vc/1>

От другата страна на подлеза мяукат трима черни котараци...

http://dsolved.blogspot.com/2007/12/blog-post_07.html

Съзнателно или не, нарушаването на граматичните правила в подобни случаи е функция на субективното усещане на пишещия. По този начин се постига по-голяма степен на експресивност, която нерядко е важна по отношение на комуникативната цел на текста. Така е в примерите, представляващи част от обяви за животни, които търсят стопани – там използването на регламентираната в речника бройна форма *котарака* със сигурност не би било ефективно с оглед на търсеното въздействие.

---

³ Нужда от прецизиране, регламентирана от нормите на книжовния език, е налице при съществителни като *тип*: в различен контекст са възможни словосъчетанията *два типа* (с неутрално значение, за нелица) и *двама типове* (с пейоративно значение, за лица).

Нужно е да се отбележи, че подобен модел на съгласуване не функционира произволно или изолирано, а е зависим от семантиката на изречението и от смисловата цялост на текста.

*Борбата за власт между **котараците** очевидно е много ожесточена, тъй като **двамата** многократно са хващани в схватка.*

Езиковият ни усет не отчита самостоятелно употребената субстантивизирана мъжколична форма на числителното като неграматична именно защото стилистичната ѝ роля изцяло се вписва в по-широкия лексикален (и смислов) контекст. Съвсем естествено по-нататък в същия текст срещаме изречението:

*Наложила се намеса от охраната, която дала лакомства на **двамата котараци** в опит да ги разтърве.*

<https://trud.bg/котараци-пазят-администрацията-във-в/>

Направеното наблюдение е важно, тъй като показва, че реализацията на разглежданите граматични форми представлява част от отношенията на изотопия (Молиние 2014: 61), организиращи лексикалните средства, чрез които се изгражда текстът.

Представяват интерес случаите, илюстриращи контекстови ситуации, в рамките на които се разширява потенциалът за езикова реализация на формата *когото*, считана традиционно за отстъпваща пред номинативната форма *който*. С употребата на формата *когото* като кореферентна на съществителното *котарак* в следващите примери имплицитно е подчертан емоционалният аспект на отношенията между човека и животното:

*Гледам с кеф **котарака, когото** намерихме пред блока...*

<https://www.bg-mamma.com/?topic=989974.375>

*Малко се залутах из Капана, търсейки следите на един рижав **котарак, когото** най-накрая намерих да спи блажено върху изтривалката на един магазин.*

<https://sstanoeva67.wordpress.com/2014/05/22/чешмите-на-града-рижав-котарак/>

*Обичаният от всички пухкав **котарак, когото** бургазлии галъовно наричаха Пазителя на Компаса, посрещна втората си Коледа в Германия.*

<https://news.burgas24.bg/762728.html>

*На излизане извадих фотоапарата, за да щракна манастирския **котарак, на когото** не му пукаше особено.*

http://avtentichno.blogspot.com/2012/12/blog-post_27.html

*... реших да ви представя Макс – един малък, палав и мил **котарак, с когото** сме заедно от един месец.*

<https://www.bg-mamma.com/?topic=559622.405>

*На 1 януари се наложи да вземем страшното решение и да евтаназираме **котарака**, с **кого**то споделяхме живота си в продължение на години.*

<http://kotkite.com/forums/viewtopic.php?f=17&t=3957>

Всички цитирани примери показват тенденцията в семантиката на съществително име, означаващо животно, да се привнасят характеристики на лице. Неспазването на нормата нюансира изказването в стилистично отношение и следователно бихме могли да говорим за персонификация. От анализирания езиков материал става ясно, че в българския език персонификацията може да се изразява чрез граматични форми, а не само на синтагматично равнище (чрез предикация), както е случаят в други езици.

Персонификацията се разглежда като макроструктурна фигура (Молиние 2014: 114–115), тъй като е свързана с макроконтекста и се извежда от него. В цитираните случаи макроконтекстът е моделиран от отношението на пишещия към животното – което се възприема, поне от гледна точка на категорията персоналност, като равноправно на човека. Израз на това равноправие представлява преосмислянето на някои аспекти на книжовните правила и прилагането им съгласно замисъла, на който следва да служат.

ЛИТЕРАТУРА

- Костадинова 1995: Костадинова, П.* Одушевеността в съвременния български книжовен език (Морфологичен аспект). – В: Проблеми на граматичната система на българския език. Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, София, 1995, 51–86.
- Крумова-Цветкова 2007: Крумова-Цветкова, Л.* Семантичната категория количество и нейното изразяване в българския език. Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, София, 2007.
- Микова 2017: Микова, Л.* История на кодификацията на бройната форма. – Български език, Приложение/2017, 114–124.
- Молиние 2014: Molinić, G.* La stylistique. Presses universitaires de France, 2e éd., Paris, 2014.
- Николова 2015: Николова, Н.* Речниковата кодификация на нормата за съгласуване на бройни числителни със съществителни имена от мъжки род в българския език през последните три десетилетия. – Български език, 3/2015, 79–88.
- Речник 2012: Официален правописен речник на българския език.* Просвета, София, 2012.

**ИМЕНА В БЪЛГАРСКАТА
ЛИНГВИСТИКА**

ДОЦЕНТ МАЯ БАЙРАМОВА

Уважаема доцент Байрамова, бихте ли споделили с читателите на списанието Ваши спомени за студентските години? Преподаватели, колеги, учебни дисциплини.

Студентските ми години 1960–1965 преминаха в Софийския университет, където на приемния изпит за едно място се явяваха десетки кандидати. Курсът ни по българска филология във Факултета за славянски филологии по едно време беше към 280 души. Сградата на Софийския университет излъчваше величие, академизъм и аристократизъм. По кабинетите все още се срещаха старинни мебели, импозантната класика в нишите около стълбищата все още не беше принизена от пристройки. В сравнение с днес помещенията бяха по-хладни и възтъмни. Очевидно арх. Йордан Миланов е искал корпусът Ректорат да бъде огряван отвсякъде, но впоследствие с построяването на двете крила това не е могло да стане. Освен мензата и техническите служби на приземния етаж, нямаше никакви неучебни обекти, а също и в двора. Любимите ми преподаватели бяха (според тогавашните им титли) проф. Кирил Мирчев (старобългарски език и историческа граматика), асистентите Петър Илчев и Цанко Младенов, доц. Мирослав Янакиев (стилистика), доц. Светомир Иванчев (чешки език). С всеобщо уважение се ползваха професорите Емил Георгиев (славянски литератури), Петър Динев (български фолклор), Любомир Андрейчин (съвременен български език). Любимите ми предмети бяха старобългарски език и стилистика. В университета царуваше непрекъснато оживление, като се имаше предвид, че редица упражнения започваха от 7.15 сутринта. На етаж на българистиката прислужницата леля Иванка строго бдеше да не се шуми до кабинетите, където работеха преподавателите. Чувствахме се избраници в неприсътна крепост, още повече, че главният вход бе непрекъснато затворен. По

На снимката: от ляво на дясно проф. д.ф.н. Искра Христова-Шомова, проф. д.ф.н. Иван Добрев и доц. д.ф.н. Мая Байрамова.

време на следването и през преподавателските си години в Университета докъм началото на 80-те години не съм срещала външни лица, които с вида и поведението си да уронват престижа на това най-старо и авторитетно висше учебно заведение.

Бихте ли предложили своя периодизация на книжовноезиковата история от старобългарския период до днес?

Учехме, че има старобългарски (IX–XI в.), среднобългарски (XII–XIV в.), и новобългарски (XV – XX в.) период, в който специално внимание се отделяше на Възраждането. В личното ми съзнание периодите са два — до Възраждането и от Възраждането насам. Който иска да се задълбочи във възрожденския период трябва да ползва двата тома на Маню Стоянов, посветени на възрожденското книгопечатане. Трудът на проф. Николай Генчев, посветен на възрожденската ни интелигенция, по същество е извлек от споменатия двутомник.

Кои от филологическите спорове през Възраждането и от днес бихте посочили като движещи сили, подпомогнали развитието на езика и на граматическата мисъл?

Науката е борба на мнения. Но острите спорове, какъвто през 70-те беше между глотометрия и структурализъм,, по-скоро отнемат творческа енергия, отколкото да допринасят за адекватна на езиковото състояние позиция. Към различните мнения трябва да се отнасяме с източната мъдрост за Ин и Ян, т. е. доколко една идея и нейната методология могат да допринесат и доколко в кои области не могат да са ефективни.

Какво бихте посъветвали днешните студенти, които изучават историческите лингвистични дисциплини?

Студентите, които изучават историята на езика, трябва да познават историята на народа. Те трябва да носят историзма в себе си като органично присъщ на подхода им. Започва се с усвояване на нормативната старобългарска граматика, извлечена от паметниците, за да се разбират правилно старобългарските текстове. Старобългарският език би трябвало да се съотнася с праславянските реконструкции. Следва археографска компетентност, основана на личен опит, и чак след това се правят теоретични обобщения за мястото на езиковия материал в нашата книжовност. Старобългарските паметници се разглеждат като начало на славянската книжнина, която е значим принос в европейската култура.

Отношението Ви към съвременните разговорни процеси в официалната публична реч?

Езикът непрекъснато се развива, което личи в речевата практика. Съвременната разговорна реч се характеризира с разностилие и желание на говорещия да бъде интересен, а не само информативен. Много се говори, говорни потоци ни заливат отвсякъде. Обилното говорене донякъде замъглява общественото съзнание. В говорното общуване често цари дух на оплакване или на самохвалба. Както разговорната, така и ораторската реч е със засилена метафоричност. Карел Чапек беше казал, че многословието бързото говорене и метафоричността са признаци на демагогията. Според мене демагогията може да мине и без тези три признака. Ние, филолозите, не виждаме опасност в метафоричността, всяко сравнение, разбира се, куца, но куца в посока към истината. Филологът застава лице в лице с езиковия материал, който е нечувствителен откъм влияния и ако има такива, те неблагоприятно се завръщат към изследвача като бумеранг. Голяма част от нашите пословици, поговорки и фразеологизми са метафорични. Като структури те са първично базови за народността ни синтаксис. А синтаксисът е показателен за менталността, за равнището на интелекта. Не е беда да не избереш най-подходящия синоним, но да нарушиш синтактичната връзка е или незнание на езика, или мисловна немощ, или маниерност. Да вземем телевизионната реклама, че богатите се хранят обилно и качествено „защото имат скъпи салфетки“. Със „защото“ в българския език се въвежда конструкция за причина, а скъпите салфетки са следствие, не причина за заможността. Авторите на рекламата са разменили местата на причината и следствието, за да може вероятно зрителят да се спъне в тази синтактична неправилност и така да забележи рекламата.

Какви са наблюденията Ви върху езиковата култура на българина днес?

Има какво да се желае за културата на книжовната реч. Голяма напасть е вмъкването на Ъ във фразовите паузи, дори и след предлози, което е симулация на мисловен процес. Образованият човек не бива да ЪЪка. Друга слабост е отговорът да запачва непременно с АМИ. От речта на някои спортни коментатори тръгна модата последната дума в изречението да се произнася с особена интонация, нещо като победно натърдисване, без никакви основания в реалността. В отговорите на някои жени пред телевизията краят на думите се съпътства от звук с възходяща в легато интонация. Вече доби гражданственост глаголите, които в 1 л. ед. ч. завършват на гласна, в 1 л. мн. ч. да завършват на -ме (отидеме вм. отидем), всеобщо се „мека“ в нарушение на официалната норма.

Как бихте обобщили тенденциите в съвременната устна комуникация?

Съвременната устна неофициална комуникация се характеризира със слабо саморедактиране. Тя свидетелства за откритост, но и за неовладяност на по-висок стил. Като цяло обаче устната комуникация поддържа естественото развитие на речта. Писмената комуникация, вследствие на компютъризацията и на Интернет, е доста кодова, не само словесна, но и изобразителна. Лексикалният състав е особено показателен за състоянието на речта. Определени думи стават модерни, зачестява употребата им. Сега такава е думата 'послание'. За най-обикновени препоръки и мнения се казва „посланието ми е“. Дано говорещият не мисли, че е конкурент на св. Апостол Павел, който наистина е имал основания да отправя послания. Небългарски учестена е употребата на глагола 'правя'. Етимологията на този глагол изначално изразява действията на дясната ръка, ръчното производство, напр. „правя грънци“, „правя баница“, по-късно употребата му се разширява и за немануални действия, напр. „правя впечатление“. Така този глагол се натовазва с доста употреби, а сега се и претовазва, вероятно под влияние на английските структури с глагола to do, напр. „правя доклад“ вм. „изготвям доклад“, правя атака“, „правя победа“ и т. н.. Българският глагол с морфематиката си, най-вече представките, нюансира действието по-богато, отколкото обезличеното от честа употреба „правя“. По-друг характер има употребата на глагола „провокирам“. Той се е стабилизирал отдавна с неодобрителна семантика. Сега се правят опити тази семантика да се замени, но те са неуместни. Говорещият чувства това и разширява изказа си до 'провокирам в добрия смисъл', все едно че казва „черното, което служи за бяло“. „Провокирам“ трябва да остане с негативния си смисъл, а за универсална употреба си има български глагол „предизвиквам“. Чиновническата реч отдавна създаде добре звучащия евфемизъм „възнаграждение“ вм. „заплата“, „заплащане“. Масовата заплата у нас винаги е била повече от скромна, но евфемизмът е предназначен да създава впечатление, че самото заплащане на труда е просто награда или че освен него има и награда, която е във висока степен чрез предстаката *въз-*.

Вашето пожелание към списание „Съвременна лингвистика“ и към студентите, които ще пишат в списанието и ще го четат?

На списанието пожелавам успех, а на студентите да работят над стила си. Филологът е еталон за овладяване на стиловете. Трябва да се избягват чуждите думи и структури. Неизбежната интерференция внедри в речта, главно на по-младите хора, употребите на „О кей“ и възклицателното междуметие „Уау!“, те са вече интернационални, а и не нарушават българската

морфология и синтаксиса. Не бива да се забравя, че изречението е преди всичко мисъл, неговият център е какво се върши и кой го върши, и този център ефикасно трябва да стигне до събеседника. Както скулптурът отмахва излишното от камъка, за да създаде творбата си, така и изречението трябва да се освобождава от прекалено допълване с информация. Иначе се получава нещо като „ръкавици за ръцете“ и „чорапи за краката“. За уточняване на смисъла се съставят други изречения. Изобилието от обстоятелства, прилагателни, подчинени и съподчинени части, всевъзможни уговорки и допълнения затрупва мисълта като цвете, което от собствените си листа и клонки почти не се вижда. С увлечението за подробности от книжовност се минава към книжовност, която уж отразява богата мисловност и наблюдения. Изречението заприличва на дърво, накичено с конци, амулети и парцалчета като в аязмо. То става елха, на която от украшения зеленината не се вижда, т. е. тя е загубила връзка с живината си. Или заприличва на повесмо, с което са си играли котета, та читателят трябва да го разкатлаисва. Тук може да се възрази, че усложненият стил е отразил сложни наблюдения или че става дума за бароков стил. Но и в бароковия стил словната му орнаментация не бива да се губи сред множество в същността си небарокови елементи. Друг е въпросът, ако авторът на текста цели да си играе на лабиринт с читателя. Стилът се подобрява с внимателен прочит на класиците. Йовков и Каралийчев изтънко стилизират в народен дух. Затова звучат ясно и същевременно задушевно. Особено място заема стилът на уникалния Йордан Радичков. Неговият поглед към света търси и открива връзки и съотнасяния между доста различни неща, мести се към все по-нови за читателя съвместявания на вещно и душевно. За стила на Радичков е характерна бързата смяна на загатнати теми, мигновени помъдрявания в следващия миг отстъпват на духовитости. Понеже българският живот е суматоха, писателят постига адекватност на изобразявания обект с действителността, колкото и нереални моменти да е включил. Писателят постига многостранно, многостенно изобразяване на речевата ситуация, наблюденията му са калейдоскопично разнообразни. Те са неочаквани за нас, но естествено появяващи се – както водите на Южна Витоша донесат гранатови зрънца или както Арда плиска из плитчините си късове камънак с аметисти. Радичков се движи от смешното към добросърдечното, от красивото към непригледното, от реалното към нереалното. В неговите творби драгоценното съществува сред сиромашия, която обаче не накърнява издържливостта, независимостта и извънредната специфика на нашенците. Днес някои автори, заплени от народността магически реализъм на Радичков, неволно, може би, имитират вълшебния му калейдоскоп, но техните частици са от познати стъкълца и им липсва взаимопроникването и смяната на обикновено и необикновено.

Понеже доста време съм била асистентка по българска морфология, ще си позволя да препоръчам на днешните студенти да прочетат класическия труд на проф. Любомир Андрейчин „Основна българска граматика“ и за подготовката си да разчитат на академичните издания по морфология (споменавам ги по реда на възходяща трудност на проблематиката): проф. Петър Пашов (Софийски университет), проф. Руселина Ницолова (Софийски университет) и проф. Иван Куцаров (Пловдивски университет). По-скоро за аспиранти, отколкото за студенти е оригиналният обемист (над 800 с.) труд на проф. Мирослав Янакиев и Надежда Котова „Грамматика българского языка для владеющих русским языком“. Той надхвърля границите на традиционната материя, многопосочно въвежда в българската комуникация и нейните знакови системи. Същевременно авторите утвърждават множество научни обекти чрез гръко-латински термини и глотометрични процедури.

С приятелски поздрав: Мая

РАЗГОВОР С ПРОФЕСОР ИВАН ДОБРЕВ

Истинските празници за Университета са научните събития

Какви са спомените от Вашите студентски години? Преподавателите, колегите, учебните дисциплини?

От 1956 до 1961 г. бях студент във Филологическия факултет, един от приемниците на славния стар Историко-филологически факултет на Университета. Основателите на нашето висше училище и дори преките им приемници бяха вече или починали, или на преклонна възраст, както близо стогодишният акад. Балан или осемдесетгодишният акад Стефан Младенов. За тях почти никой не си спомняше, с изключение на проф. Петър Динеков, който с благородна носталгия казваше: „Още са живи онези, които са ги видели“. Отечественофронтовският комитет в оцелелия по чудо от бомбардировките Университет бе намерил начин да се избави от блестящите учени проф. Веселин Бешевлиев и проф. Иван Дуйчев. Особени спомени от студентските години нямам освен вълнуващите ми срещи в Университетската библиотека със съчиненията на велики историко-филологически предходници. Към труда на Антоан Мейе „Общославянският език“ ме насочи състудентът ми Никола Георгиев в началото на II курс. Тази книга бе решаваща за предстоящите ми езиковедски занимания. Вече се бях опитал самостоятелно да усвоявам курса по сравнително индоевропейско езикознание на акад. Младенов, а наскоро след това се запознах и с книгата на проф. Емил Бенвенист „Индоевропейско именно словообразуване“, която по-късно ме вдъхнови за „Теория на основите“. Силно впечатление направи лекцията на проф. Роман Якобсон за последното Ботево стихотворение. Повярвахме, че може да има и друг тип литературни анализи. Но докладът на същия учен две години по-късно, на Славистичния конгрес в София (1963 г.), бе отчайващо слаб. Оттогава структурализмът, който по-късно проф. Мирослав Янакиев нарече детска болест, не ме изкушава.

Снимката е любезно предоставена на списанието от проф. д.ф.н. Искра Христова-Шомова.

Кои са дисциплините, по които се увеличахте най-много?

Любимите ми дисциплини бяха старобългарски език и историческа граматика, преподавани от проф. Кирил Мирчев с асистенти Петър Илчев и Мирослав Янакиев. С удоволствие слушах и лекциите на проф. Емил Георгиев по история на славянските литератури.

Какво е Вашето мнение за прекъснатостта и непрекъснатостта на книжовноезиковите процеси и книжовноезиковия развой от старобългарския период до днес?

Книжовните процеси са обусловени от обществения живот, който е низ от български възходи и провали. У нас процесите са твърде разпокъсани, но въпреки неблагоприятните условия следват славянската традиция и световните тенденции.

Вашето мнение за езиковата култура на българина днес?

Езиковата култура зависи от общата култура, от предаността към културното ни достойние и от образователно-възпитателното равнище. Когато някое от тези звена липсва, езиковата култура се принизява. Ако гледаме не към низините, а към висотите, аз вярвам в културното бъдеще на нашата младеж.

Тази година се навършват 130 години от създаването на Софийския университет „Свети Климент Охридски“. Разкажете свои интересни събития и спомени, които свързвате с работата си като преподавател по една от най-тежките дисциплини.

Юбилейните мероприятия, ритуали и тържества слабо са ме интересували. Истинските празници за Университета са научните събития.

Какво възпитава у един изследовател проучването на старобългарското книжовно наследство?

Преди да пристъпи към проучване на старобългарското книжовно наследство, човек трябва да е възпитал в себе си любов към старината, да има усет за историчното и голямо търпение. Историческият материал учи на обективност и уважение към фактите. Той не е за повърхностни хора.

С какво историческата лингвистика трябва да привлеча един учен?

От учителите си знам, че няма друга лингвистика, освен историческата, опряна на сравнителния метод. Историзмът е в основата на всеки научен анализ.

Какво ще пожелаете на младите изследователи и на списание „Съвременна лингвистика“?

Нека списанието да възпитава сътрудниците и читателите си в дух на младограматизъм и панепистемия. Младограматизъм означава лингвистът да проучва живата реч, а не да строи умозрителни модели. А панепистемия ще рече да не се осланяме на една единствена книга, само на едно езиковедско направление или на едничък научен клон.

С пожелание за успех: Иван Добрев

**БЪЛГАРСКИТЕ ПИСАТЕЛИ
ЗА БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК**

СЛОВОТО СЕ ПОРАЖДА ОТ ДЪЛБОКАТА ЕКЗИСТЕНЦИАЛНА ТРЕВОЖНОСТ НА ЧОВЕШКОТО БИТИЕ

ЕМИЛИЯ ДВОРЯНОВА

Г-жо Дворянова, като писател и университетски преподавател имате непосредствени наблюдения върху развитието и употребите на съвременния български език от младите хора и в обществото като цяло. Каква е според Вас посоката в развитието на съвременния език? Кои са най-ярко открояващите се положителни и отрицателни тенденции в него?

Спрямо младите постоянно сме изправени пред въпроса дали да мислим чашата наполовина пълна или на половина празна. „Младите хора“ вече са „други хора“, тяхното общуване тече по различни от нашите канали и това пряко се отразява в начина, по който употребяват езика. Употребата е клипова, точкова, скоклива, трудно се разгръща последователно размишление. Мисълта им е кратка, „съкратена“ бих казала, кратък и съкратен е и езикът им. Ние не знаем къде е „границата“ между мислене и език и дали въобще има такава. Слабата мисъл ражда слаб език и слабият език ражда слаба мисъл, това е неотменно „правило“, а езикът и мисленето се формират през четенето. Четенето обаче е последователен процес, разгръщан във време, достатъчно бавен, за да изисква способност за дълга концентрация, която не „подскача“ не се разбива в несвързани точки. Би могло да се предположи, че тези нови начини на общуване, ще стимулират асоциативното мислене, но не е така, напротив, трудно се правят асоциации, защото асоциациите са мигновено преминаване на дълъг път, а не свързване на „точки“ без път... И се изправяме пред проблем, „параграф 22“. Нерешим е, защото огромното мнозинство от младите хора не четат. Скоро излезе едно изследване, според което 74% от младите до 29 години не посягат към книгата. Значи трябва да сменим „оптиката“. Тези деца са „мрежови деца“. Не защото са участници в социалните мрежи, ние също сме там, а защото мисленето им е формирано и функционира по различен от познатия нам начин. Сякаш съзнанието им е „мрежово“. При това, струва ми се, става дума за промяна във фундаменталните категории, които определят мисловния процес, а именно времепространството. Те трудно се ориентират във времето като „хроно-линеарна“

категория. Вече ми се струва, че това не е въпрос просто на „незнаене“ на историята, а някаква невъзможност да имат „образ“ на времето в дълбочина. Дали се говори за 3-ти или 17-ти век, за тях е абстракция, все едно е. „Пространството“, образо-творните процеси на мисленето им също са някак „минимализирани“, може би поради това, че разстоянията днес съвсем са се скъсили, те живеят с опита на „малката земя“, на обозримостта, и сякаш „протяжността“ на пространството, в което пребивават за тях е различна.

До какво ще доведе всичко това? Аз не мога да кажа. Но това е, което е. Новите технологии променят човека и човешките възприятия. Трябва да ги приемаме такива, каквито са, а не да натрапваме себе си. Да приемем и света такъв, какъвто е, защото всъщност нямаме избор. Лично аз се опитвам да свържа различните точки в съзнанието им, които са разхвърляни и без координатна система, в някакво приблизително логична словесна верига, при това с минималистични средства. Възможно е това да им е от полза в живота, освен задължителната способност да свържат логично отделни мисли в писмена форма. Възможно е така да определим и тенденцията в „развитието“ на езика: минимализъм. Ако целта на езиковото общуване е да предаде новина или информация, особено езиково богатство не е нужно.

Какво е Вашето отношение към диалектното разнообразие на съвременната българска езикова карта? Как гледате на отделните говори – богатство или ненужно отклонение са те в днешните дни?

Да си призная, не съм много наясно с „диалектната карта“. Само опитно мога да кажа, че изпитвам огромно удоволствие от „вслушването“ в различни диалекти и в това „вслушване“ осъзнавам какво богатство са те. Как явяват скрити пластове на иначе обичайни думи. Колко различни ладове може да има един език. Как да гледа човек на тях като на „отклонение“? Това са просто различни неща – литературният език, на който ми говори Йовков, и този, на който ми говори дядо Антон в селото.

Според Вас до каква степен един национален език в днешно време е „формиран“ и „формиращ“? Кой е по-голямата „жертва“ на тенденциите в глобалното общество – езикът или човекът?

Ако трябва да сме точни и леко иронични, единствените „жертви“ сме ние, словесните хора. Неезичният човек е един щастлив „езичник“, няма какво да го мислим. Той не формира език, а го разгражда, защото му е нужен единствено за огласяване на „първичния инстинкт“ или, в по-„висока“ употреба, за демонстриране на възпитана баналност. Това е език за съобщаване на новини и информации, не език за „раз-мисляне“, не език за образо-творене. Език за „масова комуникация“, както вече се нарича журналистиката. Но

националният език със сигурност, въпреки всичко, е формиращ личността. Неизбежно е, защото това е „майчиният език“, който носи в себе си архетипите на нашето колективно несъзнавано. Няма бягство от това, колкото и днес лесно да се напуска езика и да се заменя с друг, както лесно се напуска родината. И забелязвате ли как българи, напуснали България преди 50 години например и живели целия си живот в друга езикова среда, говорят прекрасен български, „майчино-незабравим“, а тези, напуснали преди десет-петнайсет години, и ежегодно завръщащи се у дома в България, много бързо започват да говорят с акцент като чужденци? На какво е симптом това? Само на комплекс и суетност? Не знам. Може би причините са по-дълбоки.

Ако „езикът е домът на битието“, както твърди Хайдегер, съдейки по състоянието на съвременния български език, какво е състоянието на днешното българско битие?

А може би „домът на битието“ вече се е изместил? Дали? Словото се поражда от дълбоката екзистенциална тревожност на човешкото битие. В днешната консуматорска и технологизирана култура, в която човекът непрестанно е изведен „вън от себе си“, осмислянето и справянето с тази тревожност са силно намалени, или напълно изтласкани. Понякога ми се струва, че самата „тревожност“ е изчезнала, разтворена в хедонистичния напън на живеенето. Ако има нещо, което истински ме озадачава, това е липсата на въпроси у по-младото поколение, която е следствие от липсата на големия Въпрос. Обикновено свързваме пубертета, освен с хормоналния дисбаланс, именно с това – тревожните питання „кой съм“, „защо съм“, „за какво съм предназначен“? Тези въпроси, пряко свързани с осъзнаването на собствената крайност, са извор... на слово, на себепознание и на познание. Когато се случи да засегна със студентите някой подобен, „пределен“ въпрос, виждам в очите им изненада... или някакво „недоверие“. Или слушат с любопитство, сякаш до ушите им достига нещо много странно. Тогава и аз се смущавам, отказвам се и минавам в „прагматичната сфера“. Струва ми се, този вид „екзистенциална тревожност“ днес е изместена изцяло в мястото на „социалното справяне“, и в този смисъл от пубертета е останал само хормоналният дисбаланс. Това води до силно изместване на границата на зрелостта някъде напред в годините, инфантилността господства твърде дълго време. В такъв случай, тъй като порасналият човек не е дете с неговия автентичен наивизъм, остава да господства клишетото, баналността. Не знам кой е днес „домът на битието“, какво ли би написал Хайдегер? Нищо чудно ние да сме последното поколение, чийто дом е там. Може би винаги ще има изключения, но „критична маса“, охраняваща словесността, за да бъде тя определяща за живеенето, едва ли.

Литературата е изкуството на словото. Какво е чувството да се създават светове чрез думите?

Аз дори не бих употребила думата „чрез“, а „във“. Да твориш свят вътре в словото означава да си потопен в една стихия, същото както музикантът е потопен в стихията на звученето като музика или художникът в тази на зримостта, в която формира картината. Дар е. Дар, за който може само да се благодари. Преди всяка нова книга въпросът, който стои в мен е: ще ми бъде ли дадено да направя това още веднъж? Трябва ли да го направя? В това „трябва“ се съдържа въпросът: има ли „смисъл“, който е потребно да бъде изтръгнат от езика, който е там и изисква да бъде осветен? Това е нещо много сериозно, не е игра, за мен не е игра. Нямам чувството, че изразявам себе си или нещо в мен, в този смисъл писането е зов – не отвътре, а от вън. Да „чуваш“ езика е щастие, форма на „откривателство“, в което нямаш право на грешка, „алхимия на словото“, „правене“, а не измисляне. Ако е „грешка“ или сгресиш, смисълът се затваря, напуска те и няма свят, само думи, пък те може и да са красиво подредени.

В период на писане правите ли предварителни проучвания и подготовка по отношение езика на Вашите герои?

Зависи какво пиша, какъв „обект“ се представя в ума ми, какво е онова, което трябва да проговори. В този смисъл всяка книга е различна. Преди години, когато пишех „Госпожа Г.“ – един роман, разположен в конкретно време между 30-те и 60-те години, прекарах много дни в Народната библиотека, за да чета вестници, всекидневния печат от 30-те и 40-те години. Трябваше да попия език. И може би защото имах такава цел, това четене беше голямо приключение. Тогава осъзнах колко важен е всекидневният печат, не заради информацията, която е в него, а заради това, че буквално на сетивно ниво носи в себе си аромата на епохата, естествения ѝ живот.

Съвсем различна беше подготовката, когато пишех „Земните градини на Богородица“, в тази книга трябваше да открия език за изразяване на сакралното, трябваше да обуздая езика, някак да го очистя... тогава четох всичко, което успях да намеря за Атон, за иконите там, пътеписи и какво ли не, но то беше повече за овладяване на съдържанието. А и ходенето по тези места някак помогна за „визуализацията“, оставайки „тайната“ на пребиваването вътре в самия Атон съвсем жива.

С „Мир вам“ пък се случи много особено. Как се изразява „нищотата“? „Нищият духом“, който е евангелски съвършен? Трябваше да се лиша от език. Това, струва ми се, беше най-дълбокото „проучване“, на което съм способна. Едно шеметно вслушване в дълбината, където езикът мълчи, там, където езикът е неизказан, защото е неизказуем. Аз нямам този опит, но ге-

роинята ми го има и, струва ми се, успях да я накарам да ми го предаде. Писането е вслушване, поне за мен. Така че има книги, за които целият ти живот е подготовка. Може би дори за всяка книга е така, просто за някои, свързани с конкретна историческа или дори географска видимост, има и изучаване на обекта. Това обаче е най-лесната и ясна част, въпрос за знание. Трудно е другото – да чуеш собственото проговаряне на езика.

Според Вас съвременният писател има ли отговорност към езика и в какво се изразява тя?

Не искам да съдя съвременния писател, а и да си призная, много малка част от книгите, които се пишат днес, успявам да прочета. От една страна по „естетически причини“, защото хоризонтът на литературата днес при това масово писане и производство на книги е силно снижен, а от друга страна вече съм във възраст, в която „новините“ дори и на литературния свят не ме вълнуват особено и съм се завърнала към „класиката“, която с огромно удоволствие препрочитам с нови, или по-скоро „помъдрели“ очи. Изпълва ме с възхищение. Ако трябва обобщено да отговоря, днешният писател, не само в България, въобще не се сеща, че пише „на език“. Неговите проблеми обикновено са от друг характер. Но аз се надявам на повече отговорност от преводачите, защото хората четат най-вече преводна литература. Преводаческото изкуство е едно от най-важните „изкуства“ на днешния ден, то създава език наравно с писателите. Сложно е, поради което и добрите преводачи, за жалост, са малко. Изисква се огромен литературен и езиков опит... колцина са тези, които го притежават? Често се сблъсквам с отчайващи преводи, а като се има предвид, че и редакторската професия е занемарена, езиковото ниво на много книги понякога е... странно. А преводната литература е най-четена.

Има ли днешната българска литература силата да влияе върху формирането на езиков усет и вкус поне сред четящата аудитория?

Не знам. Нямам представа как може да се „измери“ подобно влияние. Твърде малко хора четат българска литература. Това е част от „комплекса“ на нацията ни, както и част от наследството на социализма – едно време, в което почти нямаше какво да се чете, особен като проза, защото именно тя беше тотално идеологически натоварена, а идеологията беше проникнала и в „естетическия принцип“, който писателят беше длъжен да следва. Аз поне не четях българска литература, социалистическият реализъм ми беше „естетически непосилен“. Впрочем, той и до днес е жив, по един вече различен начин, превърнат в „битова проза“.

И последен въпрос – как се отнасяте към все още експлоатираната теория за „малките езици“ и „малките литератури“? Може ли въобще да има „малък“ език и „малка“ литература“ извън статистическия смисъл на определението?

Живеем в епохата на „глобалната литература“, в която количеството е дегазирано като качество. Време на класации, тиражи, „състезателно време“, за да се отвори повече място за индустрията на книгоиздаването. „Малките литератури“ нямат шанс, не са бизнес-интересни. Достатъчно е човек да влезе в една книжарница, за да се убеди в това, съвсем визуално. Имат шанс разбира се отделни автори, най-вече тези, които „превеждат сами себе си“ още в процеса на писането. Това е много особено явление, глобалният език е мислим и осъществим, но той не е нито български, нито френски, нито който и да е отделен език. Той е език на глобалната реалност или на глобалната баналност, „самолетен език“, въздушен, разполага се някъде над земята. Времето на световните литератури отмина, те бяха национални, именно защото формираха високите езици на отделните нации, малки или големи, все едно. А може би отминава и времето на литературата? Засега тя се вписва в полето на „високия развлекателен жанр“ и навярно още дълго ще се удържа там, особено чрез взаимодействието си с киното. Но надявам се, да не бъде неправилно разбрана. Във всичко това няма драма. Светът се променя главоломно, трудно е да се предвидят трансформациите му, тенденциите обаче са ясни. В тези промени тревогата за литературата е „бял кахър“, той засяга малцина. А и като погледне човек „литературната продукция“ в книжарниците, може и възторжено да се ужаси. Представяте ли си колко много думи всъщност произвежда човечеството? Консумативното общество нищо не подминава. Произвежда и консумира. Щом трябва и „мъдрости“ ще произведе. Въпросът е как ще се трансформира човекът и дали в тази трансформация ще съхрани усета си за добро и красота в някаква форма. Все пак литературата е „историческо явление“, тя възниква при това не твърде отдавна, постига върхове, после залязва... вероятно не е „извечно“ изразно средство. „Извечните“ неща са другаде.

Вашето пожелание към читателите на списание „Съвременна лингвистика“

Ако има нещо, което бих пожелала на всеки човек, то е да намери пътеки към смисъла на живеенето, със или без литература.

Въпросите зададе гл. ас. д-р Биляна Борисова

ЖУРНАЛИСТИКА И БЪЛГАРИСТИКА

РАЗГОВОР С БОЙКО ВАСИЛЕВ

МЕТАФОРАТА Е ЯДРЕНО ОРЪЖИЕ: АКО НЕ ЗНАЕШ КАК ДА СИ СЛУЖИШ С НЕЯ, МОЖЕ ДА ПОРАЗИ И ТЕБ

Роден е на 9 януари 1970 г. През 1989 г. завършва 91. Немска езикова гимназия „Проф. Константин Гълъбов“ в София със златен медал и печели първо място на Националната олимпиада по литература. Същата година е приет в специалността Журналистика на СУ „Св. Климент Охридски“; дипломира се през 1994 г. с пълно отличие. През 2001 г. защитава дисертация на тема „Утопии и антиутопии на новите медии“, за която Висшата атестационна комисия му присъжда научното звание „доктор“. Посещава редица курсове за подготовка – за германска култура в Хайделберг (1993), за телевизионна журналистика в Кардиф (1993), журналистическото училище „Хенри Нанен“ в Хамбург (1997). Отличаван е многократно от Центъра за анализ на политическата и журналистическата реч за висока езикова култура в ефир.

Как според Вас влияе динамиката на обществените процеси върху динамиката на съвременния български книжовен език?

Това е дългият разговор за технологиите и тяхното влияние върху обществото, оттам върху езика. Всяка нова медийна технология създава едновременно въодушевление и ужас. Така е от край време – от създаването на азбуката, та чак до създаването на интернет.

Днес обаче са се променили две неща, и то решаващи. Първо, промените стават много по-често. Второ, те са глобални.

За първи път в историята толкова много хора имат право на публичен глас, на мнение, позиция и оценка. Масовостта предполага повече демокрация, но и повече грубост, неграмотност, слаба езикова култура и нахлуване на посредствен глобализиран английски, който българчетата често усвояват даже преди книжовния български. Всичко това неизбежно влияе върху съвременния български: прави го агресивен, опростен и крив до такава степен, че често прилича на лош превод от още по-лош английски.

Споделете свои наблюдения върху съвременните езикови процеси, които не приемате и които агресивно навлизат в речта на съвременния българин.

Не приемам капитулацията пред неграмотността: „шом като хората го бъркат, нека го превърнем в норма“. Не приемам пълното изчезване на падежите; ядосвам се, когато чуя „кой“ вместо „кого“, или „госпожа“ вместо „госпожо“. И никога няма да приема „Каталуня“, „каталунци“ вместо правилното „Каталония“, „каталонци“. В този случай българският език капитулира пред футболните коментатори. Само аз и още един–двама държим фронта. Всъщност, не всичко е загубено, след като езиковият редактор на моя компютър е частично съгласен с мен.

Отношението на журналистите към нормите на съвременния български език? Вашите разсъждения.

Всички ние, българските, а и не само българските, журналисти страдаме от изискванията за бързина. А в бързината не винаги можеш да провериш и да се консултираш. Това обаче не е оправдание. Нашият език огрубява, опростява и така залянява. Но най-опасно е инжектирането му с ударни дози агресия. Тази отрова заразява бързо, но затова пък трайно.

В какво отношение се намират политическата и журналистическата реч?

В пряка симбиоза. Ние, журналистите, не бихме желали да признаем, че политическата реч е пряко свързана с нашата. Заплашват ни два вируса: претенциозната простащина и „дървеният“ език „ала Брюксел“. Често продаваме едното като алтернатива на другото. А всъщност и двете са напад.

Как бихте определили с няколко изречения речта на българските политици?

Българските политици, както и журналистите, говорят твърде дълго. Понякога се шегувам, че преходът наистина ще свърши тогава, когато у нас журналистите започнат да задават въпроси по десет секунди, а политиците - да им отговарят по 30. С разтягането и усукването бедната мисъл става още по-бедна, а зрителят направо ни губи. „В малкото е хубавото.“

Колкото до съдържанието, малцина останаха майсторите на метафората. Отдавна не сме чували запомнящ се политически образ. Може би защото метафората е ядрено оръжие: ако не знаеш как да си служиш с нея, може да поразис и теб.

Споделете свои спомени от студентските години.

Започнах да следвам журналистика в СУ „Св. Климент Охридски“ в многообещаващата 1989 година. Тогава повечето стачкувахме и работихме, отколкото учихме. За жалост, ни личи. Влязохме в журналистиката с много жар и желание – и с малко опит. Някои от грешките на нашето поколение идват оттам.

Спомням си как четях в Народната библиотека броеве от вестник „Зора“ от 30-те. Истински шок! Дори през 1990 информационната му плътност впечатляваше. Новината - отделена от коментара, фактът - от мнението; и то по такъв категоричен начин, който ние, тогавашните студенти, май така и не усвоихме. Като казвам “новина”, нямам предвид дребнотемията и провинциализма, в които бързо-бързо набутахме медиите на един от най-любознателните народи на Балканите. Напротив, там светът съществуваше пълноценно и пъстро. „Зора“ има кореспонденти в Лондон, Париж, Рим, Берлин, Женева. Спомням си как открих даже кратка дописка за смъртта на прочутия испански тореадор Игнасио Санчес Мехиас, вдъхновил Гарсия Лорка за една велика елегия.

Коментарните материали бяха дълбоки, но категорични. Няма да намерите байганьовското просташко попържане, нито усукването по килифарски, в което авторът гледа хем да наругае, хем да угоди. Затова пък ще намерите най-големите български писатели – и то не като безплатни „събеседници“, а като истински автори, за които хонорари не се скъпят.

При това яснотата на мисълта не пада жертва на словесни финтифлюшки. Въобще, европейска класа. Оттогава никога не казвам, че светът започва от нас.

Какво ще пожелаете на студентите от СУ и на читателите на списание „Съвременна лингвистика?“

Ще им пожелаая да правят това, което е правил Йовков: да облекат чиста риза преди писане. Това е метафора.

ПРЕДСТАВЯМЕ

ПРОТОЛИНГВИСТИКАТА И АНТРОПОЦЕНТРИЗМЪТ, ИЛИ ЗА НЕЕЗИКОВОТО СЪЗНАНИЕ

МАРГАРИТА ГЕРГИНОВА

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Георгиева, М. За екстралингвистичната природа на емотивните междуметия. Протолингвистика и комуникация. Университетско издателство „Св. Климент Охридски“. С. 2010. ISBN 978-954-07-3174-2

В книгата „За екстралингвистичната природа на емотивните междуметия. Протолингвистика и комуникация“ се изследват метакогнитивните характеристики на езикови експликации с отбелязана в граматиките специфика. М. Георгиева прави когнитивен анализ на емотивните междуметия като част от семиотиката на познанието, т.е. като част от технологията на комуникацията. Отправна точка за тезата, че емотивните междуметия са неезикови експликации – израз на гносеологическа недостатъчност, е диференцирането на хоризонталното, линейното (времево) случване и вертикалната проява на аз-а (нивата на съзнанието). Граматиката отчита хоризонталната, но не и вертикалната. Затова се прибавя още едно измерение – онтологичното знание. Авторката смята, че междуметията не са част от езика, а са паралелни на езика. Основанието си намира в измеренията на аз-а – във философски план езикът е свързан с мисленето, а при емоцията участва само гласът. Затова междуметията не са експликации на езика, тъй като не са достъпни за съзнанието, а за подсъзнанието. При сравнението между `ох` и `ах` и `боли ме` и `радвам се` първите – междуметия, изразяват чувството несъзнателно и непредикатно, а вторите – езикови предикати, изразяват метаемоционалност. Междуметията са в известна степен протопредикати, понеже са „преди времето“ и „отвъд самосъзнанието“. Това е поглед към българското езиково съзнание.

В изследването си М. Георгиева търси причините за неезиковата природа на емотивните междуметия и мястото им в цялостната схема на комуникация. Според нея междуметията се реализират на равнището на синтаксиса по специален начин, защото „емотивността е паралелно знание“ и междуметията са проява на неезиковото съзнание – вокализирани и синкретич-

но по природа паралели на езиковите средства. Предложените от авторката тестове подчертават правдивостта на тезата (*ох* се метаназовава като *казвам`ох`* или *охкам*). При тези емотивните междуметия има себепознание на аз-а, който не преминава във времева проекция и е в потенциална форма. Приносно е заключението в края на главата „Неезиковост и синкретизъм“, че не е правилно емотивните междуметия да се разглеждат като „думи с несамостоятелно значение“, а като думи „с особено самостоятелен смисъл“, които не са „рационално знание“.

В предпоследната глава на книгата – „Емотивните междуметия като протопредикати. Протолингвистика“, междуметията са разположени в сферата на протопредикацията, което е отражение на вертикалната проекция на аз-а. Изведени са протохарактеристиките: плюс-минусова корелативност; интонационност; графичност; изразяват емотивното отношение на аз-а; комуникативна стойност; синкретичност; самостоятелна единица в абсолютен план. Тези протохарактеристики действат в абсолютната си цялост, като комплекс. Причината за наличие на емотивни експликации в комуникацията е гласът като заявка на неезиковото съзнание за познание, когато за това липсва синхронът във времето.

Последната глава на книгата анализира гносеологическата стойност на интонацията, която, според авторката, е ресурс на емотивното знание и е познавателно средство, съпътстващо езика и действащо компенсаторно. Интонацията е „присъствие на субекта в гласа“, „трансгресия на неезиковото съзнание в езика, встрани, паралелно на мисленето“. С това се обяснява например десемантизирането на езикови единици като *`мале`*, *`майчице`*, *`божичко`*.

Приносен характер имат тезите в изследването за съотношението мислене – език – емоция – глас и за интонацията като презентация на вокалитета със смислова, комуникативна натовареност. Според М. Георгиева гласът е „комуникативна величина на аз-а“, „озвучена нементална аз-овост с плюс-минусова амплитуда“. Авторката пише, че „смехът е емотивният синоним на аз-а“.

Изследването се отличава с доведена до категориалност резултативност.

**ГЕОРГИ РИКОВ. ИЗБРАНИ СТАТИИ
ПО ИНДОЕВРОПЕЙСКО ЕЗИКОЗНАНИЕ
И ЕТИМОЛОГИЯ.
УИ „СВЕТИ КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“, 2018 Г.**

ЕЛИЦА ЗВЕЗДОВА, МАГДАЛЕНА ДИМИТРОВА

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Сборникът „Избрани статии по индоевропейско езикознание и етимология“ на Георги Риков обединява част от най-ценните му статии в областта на фонетиката, морфонологията и морфологията на индоевропейското езикознание. Освен проблеми, свързани с гръцкия и славянските езици, проф. Риков разглежда и въпроси, свързани с анатолийските езици, най-вече хетски, превръщайки се в един от авторитетите на хетитологията.

Георги Риков е роден в Пазарджик през 1946 година, а през 1972 завършва българска филология в Софийския университет „Свети Климент Охридски“. От 1977 година до 1992 работи като научен сътрудник в Института за български език при БАН. От 1992 г. до смъртта си работи в Катедрата по общо, индоевропейско и балканско езикознание във Факултета по славянски филологии на СУ „Св. Климент Охридски“.

Ученик на Владимир Георгиев, Риков изследва цялото поле на индоевропейското езикознание, като се занимава с почти всички индоевропейски езици. В областта на сравнително-историческата граматика той решава основно проблеми на анатолийската фонетика. Друг значим принос в областта на сравнително – историческата граматика е, че успява да докаже и обясни произхода на протеродинамичното спрежение, като така допълва теорията на ментора си Владимир Георгиев. Риков остава в историята на индоевропейското езикознание чрез откриването на неизвестен до този момент в лингвистиката тип сегашно време с назален инфикс в хето – лувийските езици. В областта на именната морфология отхвърля хипотезата за *dativus auctoris* в хетски език и обяснява хетския „директив“ на –а, функциониращ и като локатив, като конструкция, построена въз основа на архаични локативни форми плус суфикс. В областта на етимологията успява да обясни произхода и словообразуването на много думи от различни индоевропейски езици, предлагайки редица нови автентични етимологии. Георги Риков е и член на авторския колектив на Българския етимологичен речник, където той изразява своята находчивост и добри идеи чрез изработването на многобройни оригинални речникови статии.

Настоящият сборник със събрани трудове на проф. Риков се състои от пет тематични дяла, обединени около езиковите области, с чието разнообразие от проблеми се занимава той – I. *Индоевропейско езикознание. Формациите на индоевропейския назален презенс *ultima laryngalis**; II. *Славистика, Българска етимология*; III. *Анатолийски езици*; IV. *Гръцки език*; V. *Miscellanea*.

Приносът на проф. Риков в езикознанието е неоспорим – той не само представя богат, детайлно изпипан откъм аргументация материал и интересни, преосмислени етимологии на вече утвърдени лексеми в българския език (а предлага и нови обосновки за произхода на други, малко разглеждани думи), но се превръща и в един от най-задълбочените световноизвестни изследователи на анатолийските езици, в частност особено на хетския, за който, както се знае, има най-много материал. Както споменахме и по-горе, много от изключителните открития в последно споменатите области се дължат на внимателната и дългогодишна работа на проф. Риков, като показателен пример за това са разликата при отраженията на втори и трети индоевропейски ларингал и резултатът от позиционирането им пред *i* и *u* в хетския.

За нас, студентите, младите изследователи в сферата на лингвистиката, които тепърва имаме много път да извървим, трудовете на проф. Георги Риков представляват несметно богатство и пример за прецизна работа, внимание към всеки малък елемент от езика. Независимо от липсата на възможност за лично познание, тук има друга връзка между поколенията – този сборник е самото вдъхновение, което един ерудиран учен и благороден човек оставя у студентите си, нашите преподаватели, които от своя страна, неотменимо и безизключително (като фонетичните закони, към които проф. Риков винаги се е придържал) продължават да го предават на нас.

ЗА НОВАТА ХРИСТОМАТИЯ И ПЪРВИТЕ КРИТИЦИ НА БЪЛГАРСКАТА ЛИТЕРАТУРА

Критическа христоматия по история на българската литература от Освобождението до Първата световна война 1878–1914
УИ „Св. Кл. Охридски“, 2019 г.

МАРИЯ ПИЛЕВА

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

След 1989 година, когато идеологията престава да диктува подборки и интерпретации, както и да налага йерархии, новите прочити на литературата, новите христоматии стават наложителни. В тази тенденция се вписва и „Критическа христоматия по история на българската литература от Освобождението до Първата световна война (1878–1914)“ със съставители преподавателите по история на българската литература в СУ „Св. Климент Охридски“ д-р Биляна Борисова и д-р Кристина Йорданова. Христоматията се явява допълнение към учебника по история на българската литература от този период на проф. Милена Кирова и към Атласа на българската литература 1878–1914 г. Стилното оформление на корицата предполага обещаващо издание.

Целите на Критическата христоматия, както са заявени в Предговора, включват запознаване с историята на българската литература от времето на Освобождението до Първата световна война, свързана с непосредственото критическо мислене върху литературните процеси и явления; създаване на представа за дейността на влиятелни критици на времето; разширяване на познанията за литературната история с възгледи и разбирания, които очертават профила на тенденции, автори и направления в литературния живот. Безспорно идеята за съставяне на Христоматия, която събира представителни критически статии, предговори, бележки, беседи, манифести от посочения период, останали встрани от популярните достъпни издания и все още недигитализирани, е много добра. В нея се откриват текстове на знакови имена от българската литература и критика като Иван Вазов, Пенчо Славейков (представен с цели четири заглавия), Симеон Радев; на изяви критици за времето си, но маргинализирани в близкото минало като Д-р Кръстев, Александър Балабанов, Андрей Протич, както и на чужди творци като Георг Адам. Винаги обаче остава отворен въпросът за подбора – дали това са „най-говорещите“ на непознатия читател текстове, дали от тях ще си набави нужната и достоверна информация за процесите и ясна картина за общото състояние на литературата. Наистина в Христоматията липсват важни и незаобиколими статии като тази на Димо Кьорчев „Тъгите ни“ или на

Боян Пенев „Първата драма на Яворов“, които по начало са леснодостъпни, но съществува вариант да се посочи къде могат да бъдат открити. Ключовият текст на Владимир Василев „Мотиви из нашата любовна лирика“, който също липсва в подбора, обаче не се открива лесно във виртуалното пространство. Върху тези въпроси би могло да се помисли, ако се предвижда електронно издание на Христоматията. За всеки текст са добавени бележки в края на книгата с кратка информация къде е публикуван, кой е авторът, как се вписва в контекста на българската литература.

Идеята за фототипно издание е защитена от съставителите – „да се запази визуалната достоверност на публикуваните текстове, а с това и да се даде възможност на читателя да усети духа на времето чрез езика, стила и оформлението на всяка една от публикациите“. По този начин е избегнато и идеологическото редактиране, манипулиране и цензуриране на статиите от периода на *социалистическия реализъм*. От друга страна, този тип представяне сериозно би затруднило съвременния студент поради правописа и непривичния стил. За разбирането на архаизмите и чуждиците съществува нужда от множество обяснителни бележки под линия. Основният проблем остава свързан с редакторско-коректорската практика на времето, която не е била на много високо равнище и текстовете изобилстват с грешки, включително фактологични. Дори още в съдържанието изпъква грешка в името на Димо Кьорчев – вписан като Димитър Кьорчев с текста „Индивидуализмът в нашата литература“ от социалистическото списание „Общо дело“. Но Христоматията е свързана не само с литературата и литературната теория, а изисква познания и по история на езика, което я прави мултидисциплинарна по насоченост. Така че за студентите филолози, културолози, балканисти, а и по-широки читателски кръгове, това издание е несъмнено полезно. То подпомага по-прецизните картографираня на литературни процеси и културния живот през забележителните десетилетия около предходното краевековие.

ХРОНИКА

РУСИСТИ ОТ ПЛОВДИВСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ НА ЕЗИКОВА ПРАКТИКА В МОСКВА

ГЕРГАНА КУРТЕВА

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

От 1 до 31 август 2018 г. двадесет и шестима студенти от Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ взеха участие в лятна школа по руски в гр. Москва. Стаж от подобен мащаб за русистите от Пловдивския университет се осъществява за първи път през последните две десетилетия, като партньор в начинанието бе Руският университет за дружба между народите (Российский университет дружбы народов), който е специализиран в обучението на чуждестранни студенти.

В езиковата практика се включиха студенти от всички специалности във Филологическия факултет на Пловдивския университет, в които се изучава руски език – *Руска филология, Български език и руски език, Приложна лингвистика* (английски и руски език), *Лингвистика и бизнесадминистрация, Лингвистика и информационни технологии, Лингвистика и маркетинг*. Обучението в сърцето на руската столица бе особено ползотворно, тъй като то даде възможност на българските студенти не само да усъвършенстват знанията си по руски език, но и да се докоснат до забележителностите на многомилionenната Москва, за които бяха слушали много преди това. Под формата на упражнения, диктовки, беседи, самостоятелна работа и викторини участниците в езиковата практика успяха да изградят у себе си комуникативни и организационни умения, както и да се научат да изказват мнението си по различни теми, свързани с езика, културата и историята на Русия. Като особено полезно може да се определи наученото от Юлия Матвеевна Алюнина и Бела Ахмедовна Булгарова – педагози с дългогодишен стаж в преподаването на руски език като чужд, които работиха активно с българските си колеги филолози.

Извън аудиторните занятия беше организирана и богата културна програма, която имаше за цел да покаже необятната Москва и не толкова познатите за туристите кътчета на руския мегаполис. Така студентите русисти непосредствено се потопиха в културата, в начина на живот и се запознаха с обичаите на московчаните. Също така бе организирано и специално посещение на Кремъл – историческото и политическото сърцето на Русия,

който през вековете е бил арена на множество значими събития, променили хода на световната история. Бяха посетени и някои от най-известните музеи и галерии, които представят руското и европейското изкуство от различни епохи. Програмата включваше и запомняща се обиколка с корабче по река Москва, а за мнозина Централният парк за култура и отдих „М. Горки“ се превърна в любимо място за прекарване на топлите летни дни.

Едномесечното пребиваване в руската столица остави траен отпечатък у пловдивските русисти. Там те създадоха нерушими приятелства и натрупаха незабравими спомени. Но това, което остана паметно за тях, са именно топлината и чистосърдечието, с които бяха посрещнати от страна на руските домакини.

В края на обучението на тържествена церемония бяха връчени сертификати за участие в езиковата практика. Без съмнение трябва да се каже, че събития от подобен род са особено важни за бъдещите висшисти и те трябва да имат своето трайно място в академичния календар. Най-важното е, че студентите се завърнаха в България по-мотивирани и изпълнени с още по-голямо желание да работят и да се развиват в областта на русистиката, а лозунгът им е: „Москва обогатява, мотивира, развива!“. Искрено се надяваме, че езиковите практики в руската столица ще се превърнат в добра и продължителна традиция!

МЕЖДУНАРОДНА КОНФЕРЕНЦИЯ „БЪЛГАРИСТИЧНИ ЕЗИКОВЕДСКИ ЧЕТЕНИЯ“

ВЕНЕРА ДИМИТРОВА

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Първата международна конференция „Българистични езиковедски четения“, организирана от Катедрата по български език на Факултета по славянски филологии, се проведе в рамките на честването на 130-ата годишнина на Софийски университет „Св. Климент Охридски“. Събитието се състоя на 19-20 ноември 2018 г. в сградата на Ректората. Над 100 български и чуждестранни учени взеха участие.

Откриването бе в Аулата на СУ „Св. Климент Охридски“ в присъствието на заместник-ректора на Университета проф. Ренета Божанкова, заместник-декана на Факултета по славянски филологии проф. Петя Осенова, представители на различни институции и участници в конференцията. Ръководителят на Катедрата по български език проф. д-р Йовка Тишева приветства всички присъстващи на събитието.

По време на откриването бяха представени два пленарни доклади. На Хана Гладкова (Карлов университет, Прага) „Чешката следа в развитието на българската стандардология. Възгледите на А. Теодоров-Балан“, а след това на Габор Балаж (Сегедски университет, Унгария) „Решаващи тенденции в историята на българската морфологична система“.

Общо шест тематични направления обединиха двудневния форум:

1. Съвременни методи и подходи във фонетиката и фонологията
2. Динамиката на лексикалната система и на нейните елементи
3. Съвременни морфологични и синтактични подходи
4. Актуални въпроси в прагматиката и стилистиката
5. Вариантността, нормативността и кодификацията днес
6. Лингвистични аспекти на превода.

В първото направление „Съвременни методи и подходи във фонетиката и фонологията“ участие взеха Димитър Попов (ШУ „Еп. К. Преславски“), Владимир Жобов (СУ „Св. Климент Охридски“), Мирена Пацева (СУ „Св. Климент Охридски“), Гергана Падарева (ЮЗУ „Неофит Рилски“).

Своите виждания за динамиката на лексикалната система и на нейните елементи представиха Велка Попова (ШУ „Еп. К. Преславски“), Хетил Ро Хауге

(Университета в Осло, Норвегия), Ангел Ангелов (СУ „Св. Климент Охридски“), Велка Попова (ШУ „Еп. К. Преславски“), Анета Недялкова (ШУ „Еп. К. Преславски“), Мария Кошкова (Славистичен институт „Ян Станислав“ – САН, Словакия), Надежда Костова (ИБЕ „Проф. Л. Андрейчин“), Людмила Кирова (СУ „Св. Климент Охридски“), Надка Николова (ШУ „Еп. К. Преславски“), Сия Колковска (ИБЕ „Проф. Л. Андрейчин“), Диана Благоева (ИБЕ „Проф. Л. Андрейчин“), Марияна Парзулова (Университет “Проф. д-р Асен Златаров”), Василий Денисюк (Уманский государственный педагогический университет им. Павла Тычины, Украина), Яна Сивилова (СУ „Св. Климент Охридски“), Жана Желязкова Сивилова (СУ „Св. Климент Охридски“), Велин Петров (ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“), Марияна Витанова (ИБЕ „Проф. Л. Андрейчин“), Калина Мичева-Пейчева (ИБЕ „Проф. Л. Андрейчин“), Илияна Гаравалова (ИБЕ „Проф. Л. Андрейчин“), Надежда Данчева (ИБЕ „Проф. Л. Андрейчин“).

Освен тях участие взеха Александра Багашева (СУ „Св. Климент Охридски“), Маргарет Димитрова (СУ „Св. Климент Охридски“), Константин Куцаров (ПУ „П. Хилендарски“), Биляна Михайлова (СУ „Св. Климент Охридски“), Емилия Македонска (СУ „Св. Климент Охридски“), Биляна Тодорова (ЮЗУ „Неофит Рилски“), Диана Иванова (СУ „Св. Климент Охридски“), Теодора Кръстева (ИБЕ „Проф. Л. Андрейчин“), Илияна Илиева (Лесотехнически университет – София, България).

В третото направление по програма се представиха доклади, посветени на морфологичните и синтактичните езиковедски въпроси, от Руселина Ницолова (СУ „Св. Климент Охридски“), Стоян Буров (ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“), Иван Куцаров (ПУ „П. Хилендарски“), Христина Марку (Democritus University of Thrace, Гърция), Таня Иванова-Съливан (Department of Foreign Languages and Literatures, University of New Mexico), Ирина Секерина (College of Staten Island, The City University of New York), Stela Manova (University of Vienna), Renáta Gregová (P. J. Šafárik University of Košice), Ваня Зидарова (ПУ „П. Хилендарски“), Красимира Чакърва (ПУ „П. Хилендарски“), Елена Руневска (СУ „Св. Климент Охридски“), Катя Исса (УАСГ), Йорданка Велкова (СУ „Св. Климент Охридски“), Марина Джонова (СУ „Св. Климент Охридски“), Красимира Алексова (СУ „Св. Климент Охридски“), Стилиян Стойчев (СУ „Св. Климент Охридски“), Сенем Конедарева (АУБГ), Михаела Московска (СУ „Св. Климент Охридски“).

Участваха също Илияна Кръпова (Университет Ка‘Фоскари, Венеция, Италия), Светла Коева (ИБЕ „Проф. Л. Андрейчин“), Радка Влахова-Руйкова (СУ „Св. Климент Охридски“), Мариана Георгиева (ИБЕ „Проф. Л. Андрейчин“), Йовка Тишева (СУ „Св. Климент Охридски“), Петя Осенова (СУ „Св. Климент Охридски“), Цветомира Венкова (СУ „Св. Климент Охридски“), Владислав Маринов (ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“), Атанас Атанасов (СУ „Св. Климент Охридски“), Цветана Димитрова (ИБЕ „Проф. Л. Андрейчин“), Елисавета Балабанова (УНИБИТ), Рени Манова (СУ „Св. Климент Охридски“), Теодора Цветанова (СУ „Св. Климент Охридски“).

Направлението, отредено за актуални въпроси в прагматиката и стилистиката, се проведе с докладите на Ирина Платонова (МГУ „М.В. Ломоносов“, Русия), Максим Стаменов, (ИБЕ „Проф. Л. Андрейчин“), Виолета Тачева (Медицински университет, Варна, България), Антония Замбова (СУ „Св. Климент Охридски“), Мария Григорова (СУ „Св. Климент Охридски“), Владислав Миланов (СУ „Св. Климент Охридски“), Ласка Ласкова (СУ „Св. Климент Охридски“), Венера Димитрова (СУ „Св. Климент Охридски“), Катерина Войнова (СУ „Св. Климент Охридски“).

Бяха изслушани също така Гергана Пенчева-Апостолова (ЮЗУ „Н. Рилски“), Силвена Ставрева (Медицински университет, Варна), Албена Добрева (Медицински университет, Варна), Илина Дойкова (Медицински университет, Варна), Петър Фотев (Медицински университет, Варна), Даниела Иванова (Медицински университет, Варна), Жанета Андреева (ШУ „Еп. К. Преславски“), Мария-Лия Борисова (СУ „Св. Климент Охридски“), Красимира Колева (Мелитополски университет „Богдан Хмелницки“, Украйна).

Петото направление с доклади, свързани с вариантността, нормативността и кодификацията днес, се състоеше от Лилия Илиева (ЮЗУ „Н. Рилски“), Георги Митринов (ИБЕ „Проф. Л. Андрейчин“), Татяна Ангелова (СУ „Св. Климент Охридски“), Стефанка Абазова (СУ „Св. Климент Охридски“), Кристияна Симеонова (ИБЕ „Проф. Л. Андрейчин“), Магдалена Абаджиева (ИБЕ „Проф. Л. Андрейчин“).

Шестото направление с фокус върху лингвистични аспекти на превода включваше докладите на Елена Тимонина (Московски държавен университет „Ломоносов“, Русия), Надежда Сталянова (СУ „Св. Климент Охридски“), Палмира Легурска (ИБЕ „Проф. Л. Андрейчин“), Радост Железарова (СУ „Св. Климент Охридски“), Елена Крейчова (Масариков университет, Бърно, Чехия), Яна Левицка (Институт за езикознание „Л. Щур“, Словашка академия на науките), Мария Шимкова (Институт за езикознание „Л. Щур“, Словашка академия на науките), Велислава Стойкова (ИБЕ „Проф. Л. Андрейчин“), Даниела Майхракова (Институт за езикознание „Л. Щур“, Словашка академия на науките), Ивана Давидков (Университет в Белград, Сърбия), Биляна Овчарова (Лесотехнически университет – София, България).

В рамките на конференцията се състояха две кръгли маси – „Език и превод“ с модератор проф. д-р Йовка Тишева и „Българистиката и езикът на медиите“ с водещ доц. д-р Владислав Миланов. В тях участие взеха утвърдили се преводачи, научни изследователи и представителни лица на водещите медии в страната.

Първата международната конференция „Българистични езиковедски чения“ се реализира с подкрепата на Фонд „Научни изследвания“ на МОН, дог. № ДПМНФ 01/31 от 19.09.2018 г. и на Софийски университет „Св. Климент Охридски“, договор 80-10-25/17.04.2018 г.

КЛИМЕНТОВИ ЧЕТЕНИЯ ЗА МЛАДИ ИЗСЛЕДОВАТЕЛИ

КАМЕЛИЯ ХРИСТОВА

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

This review aims to introduce the 19th conference for young researchers – Kliment Readings, organized by the Department of Cyrillo-Methodian Studies at the Sofia University “St. Kliment Ohridski”, which took place on the 22nd of November 2018. It gives brief information about the presented papers and their authors.

На 22 ноември 2018 г. се проведеха Климентовите четения – традиционна интердисциплинарна конференция за млади изследователи, която ежегодно се организира от Катедрата по кирилometодиевистика към Факултета по славянски филологии на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Четенията се състояха за деветнадесети път, като тази година бяха посветени на отбелязването на 130-тата годишнина на Софийския университет. Докладите бяха разпределени в три заседания и представяха широк спектър от интереси на студенти, докторанти и постдокторанти от различни области на хуманитаристиката.

Конференцията откри проф. д.ф.н. Татяна Славова – дългогодишен член на Катедрата по кирилometодиевистика. Тя поздрави участниците и отбеляза задоволството си от многобройното присъствие на гостите (предимно студенти) и от разнообразието на участниците – литературоведи, историци, изкуствоведи и езиковеди. Четенията бяха удостоени и с приветствие от страна на ръководството на Факултета по славянски филологии. Проф. д-р Гергана Дачева похвали колегите си от Катедрата по кирилometодиевистика за усърдието и търпението, както и за желанието им да включат млади хора към необятното научно поле.

Началото на първото заседание бе поставено с доклад на Камелия Христова (СУ, доктор по старобългарски език), който беше на тема „За превода на λαβίς с κλῆσσα“. Представени бяха примери за преводите на гр. дума λαβίς в старобългарски, като се подчерта, че λαβίς се превежда с κλῆσσα в случаите, в които се цитират събитията по Исая 6:6. Същата дума се използва и като номинация на Богородица. Десислава Узунова (СУ, докторант по старобъл-

гарска литература) изнесе доклад „Legenda Militarius в южнославянски контекст“, в който разгледа литературната история за войника, който сключил договор с дявола, по текст, включен в цикъла на Агапий Ландос „Чудеса Богородични“. Цикълът има три превода на славянска почва. Мария Вапцарова (СУ, докторант по старобългарска литература) представи доклад „Анализ на поучителните слова на Климент Охридски през Петте канона на реториката“, който като посветен на творчеството на патрона на Софийския университет, сякаш най-много се доближаваше до идеята деветнадесетите Климентови четения да са посветени на 130-тата годишнина на университета. Тя обърна внимание на това доколко в Словото за Цветница от св. Климент Охридски са спазени Петте канона на реториката, преработени от Квинтилиан, като се спря на следните: *elocutio/λέξις* (стилистика), *dispositio/τάξις* (разполагане) и *inventio/εὑρεσις* (намиране). Нейната съпоставка показа, че правилата са спазени. Деница Петрова (ИЛ, БАН, доктор по старобългарска литература) беше с доклад на тема „Завладяването на Константинопол през 1453 г. според кратките византийски хроники“. В него тя разгледа начина, по който е представено падането на Константинопол в някои от византийските хроники, като подчерта, че дори и след това мащабно събитие за византийските хронисти Константинопол все още е „Градът“.

Второто заседание започна с доклад на тема „Още веднъж за княз (princers) Белота и неговото владение в северозападните български земи“, който беше представен от Христин Лалев (СУ, докторант към катедра „История на България“). Той обърна внимание на политическата обстановка в северозападните български земи в края на XII – началото на XIII в. и на някои политически причини за появата на полусамостоятелното владение на княз Белота. Фокусът падна и върху титлата, която се употребява за Белота – *princers*. Маргарет Поппетрова (СУ, докторант по съвременна българска история) изнесе доклад „Образът на св. Климент Охридски в българската книгоиздателска традиция (края на 30-те – 40-те години на XX век)“. В него тя се спря на образа на св. Климент Охридски в съчинения с популярен, обзорен и научен характер, публикувани в периода от края на 30-те години до 1948 г. Темата е не само актуална по редица причини, но и категорично се вписа в това деветнадесетите Климентови четения да са посветени на годишнината на Софийския университет, който носи името на св. Климент Охридски. Кристиян Ковачев (ЮЗУ, докторант към катедра „Културология“) представи доклад на тема „Дѣвы втрокввицы съ маріамією пророчицею пѣснь исхонлю нынѣ воскликните: Канонът на Йоан Дамаскин и живописата на охридската църква „Св. София“. Той акцентира върху едно от редките изображения на текста на Втория канон на Йоан Дамаскин за Успение Богородично (познато от „Св. Богородица Левишка“ в Призрен). Направено беше сравнение между двете фрески от Призрен и от Охрид, като се обърна вни-

мание на жеста с ръката на изображението на Йоан Дамаскин, за което са изказани предположения, че светецът благославя или дирижира. Явор Иванов (СУ, докторант по старобългарски език) завърши това заседание с доклада си „За един откъс от Диалозите на св. Григорий Велики“, в който представи кратки данни за св. Григорий Велики и за славянската книжовна традиция на неговите Диалози. Той обърна внимание на някои звукоподражателни думи в части от Диалозите.

На последното трето заседание Пламена Костова (СУ, магистър по старобългаристика) изнесе доклад на тема „Основни мотиви в Мъчението на св. Варвара“. В него тя се спря на въпроси, свързани с историята на текстова традиция на Мъчението, както и на основни мотиви в агиографските текстове за св. Варвара. Петя Николова (СУ, студентка по българска филология) поднесе доклад „Образът на цар Давид в агиографията („Житие на цар Давид“)“, като акцентира върху връзката на цар Давид с Исус от Назарет и обвързаността му с пророчествата за идването на Месията. Последният доклад „Темата за музиката в критическата рецепция на Томас Ман и Херман Хесе в България за периода 1944–2018 г.“ беше на София Дачева (ПУ, докторант в катедра „история на литературата и сравнителното литературознание“). Разгледаните текстове бяха представени в хронологична последователност, като фокусът беше върху критическите тълкувания на Томас Ман и Херман Хесе в посочения период. По този начин публиката беше пренесена от средновековието обратно в съвремието. Това несъмнено се дължи на прецизно изготвената програма от организаторите на деветнадесетите Климентови четения – доц. д-р Диана Атанасова и на докторантите Мария Вапцарова и Десислава Узунова.

Четенията завършиха тържествено със заключителни думи от доц. д-р Диана Атанасова, която връчи сертификати на участниците.

Всички заседания на конференцията се отличаваха с оживена дискусия, в която взеха участие компетентните гости и участници. Впечатление направи присъствието на проф. д.ф.н. Климентина Иванова. Тя слушаше с внимание разработките на всички участници, като коментираше с интерес и добронамереност, която без съмнение поощри младите изследователи за бъдещи творчески изяви.

СТУДЕНТИ ОТ СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ НАГРАДИХА БЪЛГАРСКИ ЖУРНАЛИСТИ ЗА ВИСОКА ЕЗИКОВА КУЛТУРА

На специална церемония в Аулата студентите от няколко факултета на Софийския университет връчиха награди на 22-ма български журналисти за висока езикова култура в ефир. Инициативата се провежда за 15-та поредна година.

На събитието присъстваха представители на ректорското ръководство, на деканското ръководство на Факултета по славянски филологии, специалисти езиковеди от Института за български език, преподаватели, студенти и гости.

Проф. Ренета Божанкова, заместник-ректор на Софийския университет, приветства препълнената Аула и откри церемонията по връчването на наградите. По думите ѝ най-тържествената зала на Университета е събрала две общности – тази на журналисти и тази на университетските студенти и преподаватели. Две общности, които са еднакво загрижени и равно отговорни за българското слово. Общности, които милеят за него и които във времето напред ще го пренасят за нашите деца и поколенията. Което прави отговорността им още по-тежка, по-сериозна, но и в по-голяма степен смислена и оценена.

„Учим нашите студенти на пословиците и поговорките на различните народи. Всички тези народи имат пословици за това как написаното остава, както и за това, че изречената дума може да бъде и камък, и птица. И е важно да помним, че от ръцете ни може да излети и камъкът, и птицата“ каза още проф. Божанкова.

Обръщайки се към студентите и журналистите, някои от които са възпитаници на Софийския университет, тя ги призова да ценим словото, да се отнасяме към него с почит, защото то е паметта на народа ни и обещанието за неговото бъдеще.

Деканът на Факултета по славянски филологии доц. Бойко Пенчев изрази радостта си, че е на тази церемония, която е кулминация на целогодишна работа, в която са ангажирани студентите и журналистите. Специално поздрави доц. Владислав Миланов, който е инициатор на събитието. Благодарни и поздрави студентите, които взимат активно участие в наблюдаването и на

речта в медиите, и на речта на политиците. „В нашия факултет много държим младите хора да разберат, че българският език е нещо живо, нещо, което не е просто затворено в кориците на академичните граматики. Не е нещо, чиито правила трябва да наизустим за изпита и след това да забравим. Езикът е социално действие. И към него трябва да се отнасяме с любов, но и с отговорност“ каза още доц. Пенчев.

Той благодари и на журналистите, включили се в този процес.

„Мисля, че с нашата инициатива ние спокойно можем да поставим началото на национално движение, озаглавено „Не може така!“ Поне в сферата на езика има някакви и писани, и социални конвенции, които трябва да бъдат спазвани. Искане ми се да вярвам, че и студентите, и ние като преподаватели, и колегите журналисти, с които сме се ангажирали, всички ние взаимно си помагаме да удържаме спазването на правилата в една среда, която сякаш толерира вседозволеността“, каза накрая деканът на Факултета по славянски филологии и пожела на журналистите сили, енергия и успех във важната мисия, която имат в обществото.

В обръщението си към журналистите и студентите доц. Владислав Миланов подчерта, че за езика не трябва да се говори само на 24 май, а всеки ден – с уважение, с внимание и с грижа.

Доц. Миланов припомни, че преди повече от 15 години той и доц. Надежда Сталянова са учредили тези награди. „Направихме ги обаче като израз на идеята, че със студентите трябва да се работи не само в аудиториите, а когато обектът ни за изследване е езикът, е задължително да наблюдаваме живата реч“, подчерта той и допълни, че са избрали публичната реч, защото тя е навсякъде около нас, защото е власт и сила и защото само чрез силата на словото са възможни световите на разбирателството днес.

Доц. Миланов подчерта, че само с езика може да се съхрани и опази националното ни самочувствие на малка, но силна държава, дала много на света и на човечеството. По думите му, само чрез силата на езика можем да представим човека и ценностната му система, да разпознаем човека и неговата мисъл, да разчетем и да видим смисъл зад изреченото. По думите му, днес повече от всякога разбираме, че езикът ни обединява. И това не е евтино клише като политическите клишета, а е повод да се замисляме непрестанно, когато общуваме помежду си, когато говорим с децата си, когато обучаваме студентите, когато чрез силата на думите представяме кои сме. Когато задаваме въпроси и когато им отговаряме.

„Лесно предадохме високата езикова култура; отказахме се от учтивостта; безпроблемно слязохме в ниските регистри; обидата стана ежедневие в живота ни и като че ли забравихме, че е по-лесно със силни думи да бъдеш до човека, без да го обиждаш и унижаваш; Защото езикът е като

човека. Ако човекът боледува, боледува и езикът. Ако обществото боледува, боледува и езикът“, каза в приветствието си доц. Миланов.

Той подчерта, че днешните отличия са резултат от целогодишна работа със студентите от няколко факултета – Факултета по славянски филологии, Юридическия факултет, Историческия факултет и от Факултета по класически и нови филологии.

„Разработихме анкета и след наблюдения на радио и телевизионни предавания определихме имената на българските журналисти, които днес споделят нашия малък празник“, каза още доц. Миланов.

Той благодари на журналистите за желанието и професионализма, с които са се включили в кръглата маса, посветена на езика на медиите и организирана от Катедрата по български език в чест на 130-годишнината на Софийския университет.

В рамките на церемонията студентите изразиха всеобщата грижа за българския език, която е резултат не само от отношението им като граждани на България, но и като професионален ангажимент, свързан с обучението им в Софийския университет. Те изказаха своята специална благодарност към доц. Владислав Миланов, защото в часовете по езикова култура заедно са навлизали в сложната материя на езика и са разпознавали богатствата на българското слово, както и са изградили умение да използват изразните средства в зависимост от ситуацията и събеседниците.

Церемонията продължи с връчването на наградите.

Отличия получиха журналистите: Бойко Василев, Георги Любенов, Добрина Чешмеджиева, Спас Кьосев и Поли Златарева от БНТ, от БТВ наградени бяха Венелин Петков, Виктория Петрова, Светослав Иванов, Антон Хекимян, Цветанка Ризова и Теодора Енчева. От Нова телевизия бяха отличени Даниела Тренчева, Наталия Герджикова, Христо Калоферов, Мира Иванова и Нина Александрова. Трима журналисти от БНР получиха награда - Дияна Янкулова, Даниела Якова и Николай Петров. От телевизия „Европа“ грамота получи Диана Радева, а от вестник „24 часа“ - Ярослава Прохазкова. Награда получи и Пролет Велкова от Дарик радио.

Диана Янкулова благодари за наградата и отбеляза, че се радва да види сред присъстващите както много колеги, с които заедно са започнали кариерата си на журналисти, така и много млади хора, с които също е работила. Посочи, че БНР е една от медиите, която никога не си е позволила да направи компромис с езика: „За нас това е основното средство да се изразяваме, заедно с истината и свободата“.

Бойко Василев благодари на студентите, че получава за поредна година тази награда от тях. Добави, че това е най-високата награда, защото те са отделили от времето си, проследили са труда им и са го оценили, а това никак не е лесно. През годините освен хубави неща, са посочвали и грешки

на журналистите, които не обичат да бъдат критикувани. „Свободата на словото е ценност, която първо трябва да изпиташ върху себе си“, каза още той.

Венелин Петков от БТВ благодари за наградата и даде съвет на най-младите си колеги да обърнат внимание на времето, което губят в социалните мрежи и да се научат да отсяват това, което е важно за тях, да се образуват и четат смислени неща, защото времето е единственият ресурс, който не могат да придобият и купят.

Николай Петров посочи, че е поласкан от наградата. Посланието му бе да пазим езика от всякакви граматически и стилистически изкривявания, за да не им позволим да станат норма.

Христо Калоферов от Нова телевизия каза, че отличието е ценно, защото зад него стоят стотици млади хора, които ценят българския език и искат той да се чува високо и ясно и допълни, че се гордее с всички тях.

Виктория Петрова от БТВ заяви, че винаги се е радвала на тази награда. Освен социалните мрежи и интернет, тя посочи още едно предизвикателство пред младите – роботите и изкуствения интелект. Призова ги да се образуват и събудят своята уникалност, за да могат да успеят.

Георги Любенов от БНТ посочи, че правилната реч е дефицит и даде своето обещание, че битката продължава. „Ще имаме чист български език“, завърши той.

Добриня Чешмеджиева от БНТ благодари за поощрението с тази награда и добави, че е голяма опора за всички журналисти. Инициативата показва, че в ефира всички те са конкуренти, но в една зала, която ги събира с кауза и мисия те са приятели. Пожела на всички да се чувстват поощрявани и оценявани.

Антон Хекимян от БТВ пожела на всички да не бързат, а да обмислят добре думите си преди да ги използват. Той посочи, че наградата го кара да бъде отговорен и обеща да се старее да е още по-изряден. Важно е човек да се усъвършенства, допълни той и призова младите хора да бъдат внимателни с думите и техния смисъл.

Нина Александрова от Дарик радио, главен продуцент на съботно-неделния блок на Нова Телевизия благодари за наградата.

Спас Кьосев от БНТ посочи, че през последните 10 години медиите ни учат, че може би най-важното качество на личността е да казваш каквото мислиш. Това го обърква, защото не е ли по-важно да мислиш каквото казваш. „Гледам на всяко изречение, което пиша, за да изрека публично, като на партия шах. Някои са лесни, някои са трудни. За съжаление, не винаги печеля накрая“. Той сподели, че отношението му към българския език до голяма степен се дължи на Софийския университет, където и двамата му родители са завършили „Българска филология“. Благодарни на Любинка Няголова и за оценката на студентите, която показва, че има как да не бъдеш чут, когато служиш на своя език.

Даниела Тренчева от Нова телевизия благодари на студентите, че са гледали и определили кой заслужава наградите. Тя е чест, но и възможност да си дадем сметка как думите могат да обръщат светове, много да болят, но и да радват. Тя пожела техните думи, техният език винаги само да радват.

Анна Ангелова от БНТ благодари на организаторите за отделеното време и проявеното отношение. По думите ѝ, смисълът от тези награди е да напомня, че имаме споделена отговорност и дълг към езика ни. Тя призова студентите да бъдат внимателни с думите и да не прощават лесно на тези, които не са.

Поли Златарева от БНТ благодари за отличието и призова младите си колеги да слушат и да мислят, защото днес истината е в опасност: *„Една истина е оплетена в десет лъжи. Затова слушайте и мислете. За да не подменят живота ни, защото истината е единственото ни оръжие. Слушайте и мислете, защото не медиите са в опасност, там на III-то място в свободата на словото. Не, в опасност сме всички ние – обществото ни“*, каза тя и напомни, че много често проблемът не е в богатството на езика, а в бедността на мисълта.

Диана Радева от ТВ „Европа“ благодари за наградата и си припомни вълнението от студентските години. Благодари на организаторите за отделеното време и посочи, че ще се старее да бъде сред отличените и през следващата година.

Ярослава Прохазкова от вестник „24 часа“ благодари за честта и пожела весели празници на всички.

Наталия Герджикова от Нова телевизия благодари, че е била част от Факултета по славянски филологии и посочи, че доц. Миланов и доц. Сталянова са я научили, че езикът е сила и оръжие.

Пресцентър на СУ „Свети Климент Охридски“

ЗА АВТОРИТЕ

Десислава Димитрова

Десислава Димитрова е бакалавър по българска филология в ПУ „Паисий Хилендарски“ (дипломна работа на тема „*Лексикално-граматичната категория вид на глагола – научна интерпретация и формално-семантични проблеми*“ с научен ръководител проф. д.ф.н. Вера Маровска); магистър по актуална българистика в ПУ „Паисий Хилендарски“ (дипломна работа на тема „*Състояние на действието при причастието*“ с научен ръководител доц. д-р Константин Куцаров).

Избрани публикации:

1. „*За някои периферийни средства в микрополето на конклузивната модальност*“ // Слово и памет, Сборник с доклади от Осемнадесетата национална конференция за студенти и докторанти (с. 49–60). Университетско издателство „Паисий Хилендарски“, Пловдив, 2016.
  2. „*За някои морфологични категории на българския и френския глагол – съпоставителни аспекти*“// Словото – идеи, идеали, утопии, Сборник с доклади от Деветнадесетата национална конференция за студенти и докторанти (с.119–129). Университетско издателство „Паисий Хилендарски“, Пловдив, 2017.
  3. „*Функционално-семантични аналози на българските глаголни видове във френския език*“ (под печат).
  4. „*За грамемите резултативност и свършен вид в българския език и преводните им аналози във френския език*“ (под печат).
  5. „*Грамматични и функционално-семантични еквиваленти на българските глаголни видове в новогръцкия език*“ (под печат).
- Отличена е с първа награда за доклад в Осемнадесетата национална конференция „Слово и памет“, организирана от Филологическия факултет на ПУ „Паисий Хилендарски“, Лингвистичния клуб „Проф. Борис Симеонов“ и Съюза на учените – Пловдив (май, 2016).

E-mail: demincheva@gmail.com

Илия Точев

Илия Точев (роден през 1993 г. във Варна) е възпитаник на специалност „Скандинавистика“ в СУ „Свети Климент Охридски“, както и на Магистърската програма „Лингвистика – езикова система и речеви практики“ към Факултета по славянски филологии. Научната статия представлява съкратен вариант на магистърската му теза, защитена през 2018 г. под научното ръководство на доц. д-р Вл. Миланов. Представена е като доклад на юбилейната конференция по повод четиридесет и петата годишнина на Катедрата по български език на ШУ „Епископ Константин Преславски“. Интересите му са насочени към проблемите на съвременния български език.

E-mail: ilia.tochev@abv.bg

Катерина Войнова

Катерина Войнова е завършила през 2015 г. специалността „Балканистика“ в СУ „Св. Климент Охридски“. От юли 2016г. е докторант по стилистика в Катедрата по български език на същия университет. Темата на дисертационния труд е „Жанрови и стилистични особености на онлайн медиите“. Научните ѝ интереси са в областта на стилистиката, лексикологията, фразеологията, езиковата ситуация в българските медии.

E-mail: ksmile@abv.bg

Зара Кънчева

Зара Кънчева е завършила „Българска филология“ и магистърска програма по лингвистика в СУ „Св. Климент Охридски“. Защишава магистърска теза на тема „За асоциативните анафори в българския език. Прилагане и адаптиране на съществуващи типологии“ с научен ръководител проф. д-р Петя Осенова.

E-mail: weirdcore93@gmail.com

Д-р Здравко Минчев

Д-р Здравко Минчев е завършил бакалавърска степен по българска филология и магистърска степен в специалността „Английски език и методика“ в ПУ „Паисий Хилендарски“. През 2018 г. защитава дисертация в областта на морфологията на съвременния български език на тема: „Имперсоналността в съвременния български език“ под ръководството на доц. д-р Красимира Чакърова. Лауреат е на редица престижни награди за участия в научни форуми, както и на приза „Морфолог на годината“ през 2001 г. Има публикации в областта на морфологията на съвременния български език. Владее английски и румънски език. Работи като преподавател по английски език в родния си град Пазарджик. Съосновател и почетен член е на Лингвистичния клуб „Проф. Борис Симеонов“.

E-mail: ukashaka@abv.bg

Гергана Попова

Гергана Попова е завършила специалността „Българска филология“ в Софийския университет. След бакалавърското си образование продължава в Магистърската програма „Лингвистика – езикова система и речеви практики“, която завършва с пълно отличие. Интересите на Г. Попова са в областта на семиотиката.

E-mail: gergana.popova05@gmail.com

Васил Гешев

Васил Гешев завършва „Славянска филология“ в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ с езиковедска специализация. Магистърската му теза е съпоставка между българските и полските закони на сричката. Защитава през ноември 2018 г.

E-mail: maestro_holopainen@abv.bg

Бартломей Русек

Бартломей Русек е студент на Лодзкия университет от 2014 година. През 2017 година защитава бакалавърската си работа по Лингвистика за бизнеса и започва магистърска степен със специалност „Славянска филология“. Сред интересите му можем да открием езиковата прагматика, изследването на спортните коментари и словенската кинематография.

Гергана Куртева

Гергана Куртева е студентка третокурсничка в специалността „Руска филология“. Участвала е в „Студентски практики – Фаза 1“ като стажант преподавател, както и в различни семинари, един от които е „Семинар за стимулиране на мотивацията у учениците към изучаване на руски език“. През август 2018 г. участва в езикова практика в гр. Москва. Научните ѝ интереси са в областта на съвременния руски език, лингвокултурологията и съпоставителните изследвания.

E-mail: gergana_kyrteva@abv.bg

Андрей Иванов

Андрей Иванов е роден през 1991 г. в София. Студент е в специалност „Българска филология“ в Софийския университет „Свети Климент Охридски“. Интересите му са в областта на съвременния български език и на съвременната европейска литература.

E-mail: ivanovandrey@abv.bg

Венцеслав Шолце

Венцеслав Шолце е магистър по литературознание от СУ „Св. Климент Охридски“ и докторант по история на българската литература с дисертационен труд върху творчеството на Симеон Радев от началото на миналия век. Интересите и научните му текстове спадат към областта на българската литературна история, историята и теорията на културата, теорията на литературата, теорията на историографията, епистемологията, семиотиката, общото езикознание и лингвофилософията.

E-mail: ventzeslav.stefanov@abv.bg